

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

III BIND. 1870—1.

UDGIVET
AF
DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Historisk-topografisk Beskrivelse af Raabjerg Sogn, Horns Herred, Hjørring Amt.

Af A. Peter Gaardboe.

A. Topografi.

Raabjerg Sogn i Horns Herred, Hjørring Amt, har et Fladeindhold af 16,517 Tdr. Land geom. Maal med 97 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn og Gammelskat 282 Rd. 15 Sk. Det begrænses mod V. af Tversted Sogn, Gaardboe Sø og Nors Aa, mod S. af Elling Sogn, mod Ø. af Kattøgattet og Skagens Landsogn og mod N. af Vesterhavet eller Skagerak. Af Sognets Areal er kun $\frac{1}{12}$ opdyrket, $\frac{9}{12}$ ere Flyvesand og $\frac{2}{12}$ Hede, Kjær og Mose. 1801 udgjorde Befolkningen 805 Personer, 1822 821 i 158 Familier, 1840 932 1860 1036 i 206 Familier og 1870 1062 Personer, 526 Mandkøn og 536 Kvindekøn, i 223 Familier.

Med Hensyn til mulige fremtidige Ødelæggelser af Sandflugten kunde følgende Oplysning blive af Interesse. 1850 var Sognets Befolkning 993 Personer, af hvilke vare i Nordenklitten 117, i Raabjerg og Skiveren 94, i Bunken og Lodskovad 73, i Hvidemose Skoledistrikt 148, i Aalbæk og Kiltlund 349 og i Søndresognet 130.

Uagtet Raabjerg Sogn, som tilligemed Elling, Tversted, en Deel af Mosbjerg, Skagens Landsogn og selve Skagen udgjør Jyllands nordligste Odde og sidste Alluvialdannelse, hører til Landets meest vilde og øde Egne, turde dets topo-

grafisk-historiske Beskrivelse maaskee dog have en særlig Interesse, formedelst saavel dets physiske som oeconomicke Eiendommeligheder og de store Forandringer, det i de sidste to Aartusinder har været underkastet som Følge baade af Havets og Sandflugtens Paavirkninger, og hvis ikke uventede Naturvirksomheder skulle gjøre sig gjældende, vil utvivlsomt den større Deel af Sognet i Løbet af de næste 2 til 3 Aartusinder være bortskyllet af Vesterhavet.

At den lavere Landspidse, hvoraf Raabjerg Sogn er en Deel, i en vis Henseende er yngre end Høi-Vendsyssel, kan ikke betvivles, dog har den ganske vist i mange Aartusinder været „oven Vande.“ Det synes med Rimelighed at kunne antages, at da Høi-Vendsyssel tilligemed det øvrige Jylland blev hævet over Havet. har Virkningerne af denne voldsomme Naturrevolution ogsaa tillige, men med mindre Kraft, naaet hen under denne Landspids, som vel da ogsaa er bleven betydelig hævet, men ikke ganske løftet over Vandet, hvilket senere er skeet deels som Følge af den stedfindende Hævning og deels som Følge af Opskylling fra de 2 Have, hvis Strømninger her møde hinanden. Vor berømte Naturforsker, Professor J. Steenstrup, som har viist mig den Velvillie at besvare flere af mig, angaaende Sognets geognostiske Forhold, gjorde Spørgsmaal, mener, at de Tørvemoser, som ere blevne til Martørv, i deres nederste Lag ere ældre end Steenaldere, og saaledes maa Martørvens Underlag, Sandet, være betydeligt ældre; men da Strandsand, hvoraf Sognets Underlag i en ubekjendt Dybde bestaaer, antages oprindeligt at hidrøre fra de yngste tertiære Dannelser, nemlig Bruunkulsformationen, er der vist ingen Plet af Sognets Jordbund, der er ældre end den nuværende Jordperiode eller har andre Skabninger eller Levninger af saadanne end de nulevende og de med Menneskehaand udryddede, og forsaavidt er denne Danmarks nordligste Spids af en meget ung Alder. — Det høieste, uforstyrrede Punkt af Sognets primære Dannelse er den mærkværdige, med Egekrat bevoxede Gaardboe Rimme, 4 til 500 Al. Øst for Nørregaardboe, som tilligemed de lidt Nord for Jennet liggende, ligeledes med Egekrat bevoxede høie Bakker udgjør en Deel af Sognets fra Nord til Syd gaende Høideryg eller Aas, som paa flere Steder, nemlig imellem Gaardboe Rimme og Jennets „Egebakker“ og Sønde og Østen om Stederne Hvidemose,

er afbrudt og forstyrret af Sandflugt. Gaardboe Rimmes Overflade eller høieste Punkt er, efter et af Forfatteren i 1868 foretaget Nivellement, 43 Fod over Kattegattets Overflade, og hvis det, som Professor Forchhammer har oplyst, forholder sig rigtigt, at Landet i denne Egn hæver sig $\frac{1}{10}$ Tomme aarlig, har Sognets Aas i over 5000 Aar været hævet over Vandet. Hvis der, hvad der er høist sandsynligt, i Raabjerg Sogn ogsaa er foregaaet de almindelige Afløsninger med Hensyn til Skovperioder, turde deri maaskee ligge en Bekræftelse paa Rigtigheden af ovennævnte Beregning med Hensyn til Hævningen. Endogsaa Rødder af større Fyrretræer ere blevne fundne paa Høideryggen øst for Søndergaardboe.

Efter flere sikre Data kan det med Vished antages, at Vesterhavet idetmindste i det sidste Par Aartusinder har bortskyllet betydeligt saavel af Raabjerg Sogn som af Jyllands Vestkyst overhovedet. At der ved Atlanterhavets Brud igjennem Landtungen imellem England og Frankrig er foraarsaget en saa voldsom Oversvømmelse som den meget omtalte Cimbriske Flod, der skulde have anrettet store Ødelæggelser paa Jyllands Vestkyst og navnlig, som Nogle have antaget, ødelagt betydelige Fortids Skove og afgivet Hovedmassen af Sandet, hvoraf Klitterne siden ere dannede, er neppe rimeligt. Forandringerne i Vegetationerne og Skovperioderne ere vist ikke fremkaldte ved voldsomme Naturbegivenheder, hvorimod de forskjellige Afløsninger utvivlsomt ere fremkaldte ved den lige saa rolige som langsomme Udvikling, der fra de allerførste Tider har fundet og endnu finder Sted i Naturen. Hvis Sandflugten paa Jyllands Vestkyst ikke, som vist Ingen med Bestemthed kan vide, er lige saa gammel som Landet selv, er det meget sandsynligt, at de ved den engelske Kanals Gjennembrud utvivlsomt betydeligt forandrede Strømforhold kunne have foraarsaget Sandflugten og den endnu stedfindende Bortskylling af Jyllands Vestkyst. Pytheas skal have været den Første, som omtrent 300 Aar før Christi Fødsel seilede gjennem den engelske Kanal, og forudsat, at Daunelsen af de primære Klitter og Bortskyllingen af Landet ere begyndte samtidig med Atlanterhavets Gjennembrud imellem England og Frankrig, har disse Naturvirksomheder saaledes fundet Sted i over to Aartusinder, og ifølge en geologisk Afhandling af Landin-

specteur N. Juel til Oplysning om Jyllands nordligste Odde, meddeelt i H. Krøyers „Naturhistoriske Tidsskrift“ II B., kan der af Raabjerg Sogns Vestkyst i bemeldte Tidsrum være bortskyllet circa $\frac{3}{4}$ Miil.

Med Hensyn til foregaaede Terrainforandringer er det ved historiske og naturlige Facta godtgjort, at Raabjerg Sogn i Oldtiden og indtil den sidste Halvdeel af Middelalderen ved et stort Vandbækken eller Sø har været deelt i 2 Dele, en søndre og en nordre. Denne Sø har strakt sig fra Bunken mod Vest gennem Troldsøen, forbi Kirken gennem Raabjerg Sø, Sønden om Raabjerg og Skiveren og videre i samme Retning Sønden om Tranestedet i Tversted Sogn, i hvis Nærhed der findes ikke ubetydelige Lag af Martørv, hvilke fortsættes mod Øst i den foran betegnede Retning. Raabjerg Sø ved Præstegaarden og Troldsøen ere usammenhængende Levninger af denne lange Fortids Sø, og har den i Matriklen fra 1662 omtalte „temmelig store“ Sø imellem Raabjerg og Kyllesbek ogsaa været en Deel af den oprindelige Sø, som med Undtagelse af de nævnte Rester er bleven opfyldt af Flyvesand. Ved denne Sø var det Areal, som nu udgjør Raabjerg Sogn, deelt i 2 Dele, som idetmindste ikke havde nogen Forbindelse eller Fællesskab i geistlig Henseende. I Christian III's Klemmebrev over Aalborg Stift, dateret 9de Mai 1555¹⁾ findes anført: „Præsten til Raabjerig skal have vor och Kronens Part af Tjenden af fornævnte Raabjerig Sogn, och Bønderne i Gaardboe Fang at søge till Raabjerig Kirke och give Præsten och Kirken theris Tjende och anden Rettighed, som thennom bør at gjøre“. Ved „Gaardboe Fang“ er meent alle de Steder, som laae og endnu ligge Sønden for den omhandlede lange Sø, og som udgjorde Gaardboe Birk, og af nogle Præsteindberetninger, som senere ville følge, sees det, at Beboerne i Gaardboe før 1555 have hørt til Tversted Kirke, og flere gamle, dybe Vognspor, som endnu sees paa den saakaldte Møllerimme lidt Nord for Gaarden Slynge i Tversted Sogn, antyde ogsaa, at der i gamle Dage har fundet en betydelig Samfærdsel Sted imellem Tversted og Gaardboe Birk. I 2de Sandemændsbreve, daterede 24de Januar

¹⁾ Tycho de Hofmans Afhandling om Oprindelsen til at tage og give Tjende, om Jus vocandi o. s. v. 1750, p. 107—111.

1479 og 15de September 1595, angaaende Skjelsætning imellem Horsnab Fang og Østertversted By i Tversted Sogn, nævnes flere Gange Gaardboe Veie. At den nævnte store Sø ogsaa i sin Tid har indtaget det Terrain, som nu er dækket af den saakaldte „Møklit“, er høist sandsynligt, da man ifølge en paalidelig traditionel Oplysning veed. at der, hvor Møklitten nu er, for henved 200 Aar siden har været Enge og Mosedrag, som ogsaa endnu tydeligt kan spores under Klitterne. Med Hensyn paa det her Anførte og det Billede, man deraf faaer af Vandforholdene i Oldtiden, bliver det klart, at den med Hensyn til dens Direction, nemlig i Vest og Øst, i Sammenligning med alle de øvrige Rimdannelser i Sognet, der alle vende i Nord og Syd, saa mærkværdige større Rimdannelse med tilsvarende *Dopper* Sønden om Stederne Kyllesbek og Heden er dannet ved en gjensidig Opskylling eller Vexelvirkning af forberørte store Fortids Sø og dens endnu større Nabo Gaardboe Sø, hvilken sidste, rimeligviis for 5 til 600 Aar siden, mod Nord og Øst har indtaget de Arealer, som nu udgjøre Slynge Enge, Sovkrog, Kyllesbek og Hvidemose Moser samt Gaardboe og Hvidemose Marker¹⁾. Rimmene og Dopperne i de øvrige Dele af Sognet, saavel i den saakaldte Sønderhede, den nordre Halvdeel af Jerup Mose, som ogsaa i Martørven, hvilken sidste, vel at mærke, ligger norden for Levningerne af den omtalte store Sø, løbe alle i Retningen fra Syd til Nord.

Martørven, som findes i, eller rettere under, Klitterne ved Sognets Vestkyst, undertiden 3 til 4 Al. under Flyvesandet, er i længere Tid bleven betragtet af Danmarks Geognoster med stor Interesse. Efter Professor Forchhammers Forklaring skulle de organiske Levninger i Martørven, som tilligemed de deri fundne Kunstproducter ved Tørvens antiseptiske Egenskaber ere meget vel conserverede, tydelig bevise, at dens Dannelse er foregaaet i den nuværende Jordperiode. Ifølge nogle paa Forfatterens personlige Erfaring grundede Facta har Raabjerg Sogn endogsaa været beboet af Mennesker i Martørvens Dannelsesetid. Jeg har nemlig flere Redskaber og Vaaben af Steen, som ere fundne i forskellige Dybder i Martørven, ja nogle endogsaa i de aller-

¹⁾ Jvfr. min Beskrivelse af Gaardboe Sø, I B. af „Samlinger til Jydsk Historie og Topografi“.

nederste Lag. Den stærke Sammenpresning og Udtørring, Martørven har lidt ved de vældige Bedækninger af Flyvesand, have bevirket dens store Fasthed og stærke Varmekraft. Martørven, som oprindelig er almindelig Mosetørv, er bruunsort og opløses ikke let i Vand. En Cubikfod deraf veier omtrent 80 $\mathcal{R}$. Kun i Raabjerg og Starholm Eierlauge findes Martørv, og det er øiensynligt, at de der forefindende Lag ere Levninger af en større, almindelig Tørvemose, som utvivlsomt, før den blev begravet under Klitterne, har været af samme Udseende og Beskaffenhed med Rimme og *Dopper* som den foran ommeldte Sønderhede eller nordlige Halvdeel af Jerup Mose. Ligesom i enhver anden Tørvemose sees i Martørven en horizontal Schichtning, som er meget mærkværdig, og denne er, vel at mærke, kun gjort tydelig, ikke frembragt ved Sammenpresningen.

Mosens Tilvæxt i en Vegetationsperiode, nemlig i eet Aar, er det, der danner de enkelte Lag, og ere disse saaledes Mosens Aarringe, og kunne oplyse dens Alder ligesom de analoge Ringe paa Træerne. I den saa stærkt sammenpresede Martørv er denne Schichtning udtrykt ved en mere tydelig Deling, hvoraf det sees, at Moserne gennem Tiderne have udviklet sig langsomt, og maa man her, ligesom ved saa mange andre geognostiske Phænomener, med Naturforskerne nu tilskrive Tidens Længde, hvad man før troede var udviklet i meget kort Tid.

Ogsaa i Martørven findes tydelige Spor af en undergaaet Skov, der fornemlig har bestaaet af Eeg, men desuden ogsaa af Birk- og Elletræer. Afbrudte Egebuller af betydeligt Omfang ere ofte blevne fundne opretstaaende i Martørven. I Begyndelsen af det 18de Aarhundrede fandtes der i Nærheden af Raabjerg Kirke en ikke ubetydelig Egeskov, som nu er aldeles forsvunden. Af fossile Dyrlevninger er der til forskjellige Tider i Martørven funden Tænder, Knokler og Horn af Landdyr, som nu ikke leve her, men desværre ere de fleste Fund hidtil forkomne. Forfatteren eier en stor Tak af en Kronhjort og en mindre, som ere opgravede dybt nede i Martørven. Saavidt vides, er der aldrig i Martørven fundet Jernredskaber, hvilket kunde synes at antyde, at den Sandflugt, som har begravet Martørven, er indtruffet, før Jernets Brug blev almindelig i Norden.

Af de i Klitterne, navnlig ved Vesterhavet, forekommende

Steensletter er den saakaldte „Raabjerg Stene“ N. N. V. for Kirken, den største. Steensletterne ere horizontale Strækninger, som fra de bratte Strandklitter gaae under rette Vinkler med Stranden ind imellem Klitterne og ere bedækkede med 2 til 3 Lag smaae, flade Rullestene. Steensletterne ved Stranden ligge i Reglen omtrent 10 Fod under Martørven og henved 30 Fod over Havet. Deres Brede varierer imellem 50 og 200 Fod. „Raabjerg Stene“, der, som bemærket, er den største, naaer henved 1000 Al. ind i Landet og er omtrent lige saa bred. I den yderste Skrænt af denne Steenslette lige mod Stranden omtr. 9 Fod under Slettens Overflade findes et paa sine Steder 12 Tommer tykt, tæt Lag Rullestene, som hviler paa et reent Sandlag, under hvilket i en Dybde af omtr. 9 Fod, eller omtrent lige ved Foden af Strandklitten, atter findes et mindre Lag Rullestene.

I vestre Side af den saakaldte „nye Rende“, nogle hundrede Favne Øst for Raabjerg Stene, ligger omtr. $\frac{1}{2}$ Fod under det nævnte tykkeste Lag af Rullestene et stort Egetræ, vendende med Toppen mod Nord. Steensletterne ere i Reglen fremkomne der, hvor Rimmerne have været i de oprindelige Tørvemoser, hvilket ogsaa fremgaaer deraf, at de bestandig dannes imellem Martørven, der, som foran er viist, er sammenpresset af den almindelige Tørvejord i de til Rimmene henhørende Dopper, og er det naturligt, at Steensletterne betegne den Retning, i hvilken Rimmerne og Dopperne i den oprindelige almindelige Tørvemose have gaaet. Rullestenene, som vel ere Levninger af de Granitblokke, hvoraf Sandet under Rullesteensformationen, en Dannelse der efter Geologernes Beregning er yngre end Bruunkulformationen, er dannet, ligge, med forskellige Mellemrum, spredte over hverandre i Strandsandet saavel under Martørven som, i forskellige Dybder, overalt i hele Sognet, og naar Vinden bortblæser Sandet, synke Stenene sammen og danne de omhandlede Steensletter, som fremkomme overalt, hvor Sandflugt opstaaer paa saa tørre Strækninger, at dens Virksomhed kan fortsættes, indtil den faaer fat i de Sandlag, i hvilke Rullestenen forekommer. De yngre Sandlag, hvori Rullestenene paa den foran beskrevne Maade ere indleirede, ere øiensynlige afsatte af Havet, og synes disse Lag at ligge i forskjellig Høider. Saaledes har jeg iagttaget, at Rulle-

stene findes indleirede høit oppe i Østsiden af Gaardboe Rimme, medens de i de tæt ved værende Sandlag, hvoraf den store Steenslette imellem Aalbek og Gaardboe er dannet, ligge betydeligt lavere.

Da Sognets umaadelige Klitter i Fortiden have spillet og i flere Henseender endnu spille en betydningsfuld Rolle, fortjene deres Virksomhed og Vandring, forsaavidt disse ere bekjendte, særlig at omtales. Naar de første Klitter ere dannede, er det umuligt at vide, men saameget er vist, at Klitterne ikke for 2 til 3000 Aar siden have været der, hvor de nu ere, da Steenalderens Folk, som dengang utvivlsomt have boet her i Sognet, og hvis Hovednæring var Jagt og Fiskeri, umuligt kunde have ernæret sig i en øde og ufrugtbar Klitegn; men at de primære Klitter dengang kunne have existeret eller begyndt at danne sig paa Sognets Vestkyst, af hvilken der siden den Tid, efter den endnu stedfindende Bortskylling af Landet at dømme, kan være bortskyllet omtrent 1 Miil, er meget sandsynligt.

De nuværende Klitter, af hvilke de fleste naae næsten fra Vesterhavet til Kattegattet, ere dels vandrende dels standsede eller rolige Levninger af de primære Klitdannelser. Til den første Slags henhøre de store, ubevoxede Sandmiler, som stadig vandre mod O. S. O. Disse colossale Sandbjerge, af hvilke de vestlige og høieste — omtrent 150 Fod — fortiden ligge omtrent $\frac{1}{4}$ Miil lige Syd for Kandestederne, rulle som vældige Bølger langsomt over Landet og ville utvivlsomt kunne trodse ethvert Forsøg paa at standse dem, før de atter i Kattegattet have indtaget det vaade Urleie. Naar disse imponerende nøgne Sandbanker i klart Veir beskinnes af Solen, kunne de sees flere Mile inde i Landet paa de høieste Punkter af jyske Aas, hvor de fortone sig som uhyre Snedynger.

De øvrige Klitter have indrettet sig paa en Maade, som synes at forudsætte et længere, om ikke varigt Ophold, og have de fleste endog faaet Tag over Hovedet eller ere bevoxede med Klithalm, *Arundo arenaria*.

For saavidt som muligt kortelig at omtale samtlige betydeligere Klitstrækninger, vil jeg begynde med de nordligste og først nævne „Studliklitten“, som begynder ved østre Ende af den foran nævnte „Raabjerg Stene“, hvorfra den i betydelig Brede strækker sig mod Øst langs Havet og for-

ener sig med Klitterne Vest for Kandestederne, af hvilke den nordre benævnes „Katklitten“ og den søndre „Rings Klit“. Fra den vestlige Deel af „Studliklitten“ udsendes mod Ø. „Studlimilen“, som allerede paa sin Vandring har indhentet de ovenfor nævnte store Sandmiler. Klitterne norden om Kandestederne, som ikke vides at have noget særligt Navn, fortsættes fra „Katklitten“ i betydelig og tiltagende Brede mod O.N.O. langs Havet til Skjellet imellem Raabjerg og Skaagens Sogne ved den saakaldte „Engelskrende“. Fra denne strækker den sidstnævnte betydelige Klitstrækning, som ogsaa indbefatter den saakaldte „Pælens Mile“, sig mod S. S. V. og ender i denne Retning med „Øster Engklit“ mod Gaihede og Starholm Eiendomme. Fra „Øster Engklit“ mod Vest, Sønden om Kandestederne Marker ligge Klitstrækningerne „Vester Engklit“ og „Vesterhvarrits Rimmer“ (denne Beaavnelse tyder paa fordums Tørvemoser), og hænge sammen med „Rings Klit“. Imellem de sidstnævnte Klitstrækninger og Lodskovad ligger den foran nævnte Sanling af flere store Sandmiler, som tilsammen indtage et Fladerum af over 1000 Tdr. Land. Sønden om og imod disse Miler ligge Lodskovad og Bunkens Klitter, som ere en naturlig Fortsættelse af Skiverens og Raabjerg Klitstrækninger, hvilke sidste naae til Skiverrenden ved Vesterhavet, hvis Affødninger de alle ere.

„Mølkclitten“ begynder ved Skjellet imellem Tversted og Raabjerg Sogn og er en Fortsættelse af den saakaldte „Skriverens Klit“ i Tversted Sogn. Den strækker sig mod 2de Arme mod Øst Norden om Stederne Sovkrog, Kylesbek, Heden og heelt ned til Klitlund Skole, hvor dens søndre Arm ender med den saakaldte „Munkeklit“. Dens venstre eller nordre Arm begrænses mod Nord af Præstegaardens Enge og Troldkjæret og strækker sig videre mod Øst Sønden om Lodskovad heelt ned til de østre Steder i Bunken. „Mølkclitten“, der, som foran er viist, ikke er over 200 Aar gammel, kunde ved første Øiekast synes at være de øvrige større Klitters Avantgarde; men den er ganske vist den yngste og sidste af de nuværende rolige Klitter, som ere dragne fra Vesterhavet næsten heelt til Kattegattet.

Klitstrækningen Nord og Nordost for Kandestederne kunne antages at have for henved 300 Aar siden overfløiet en større Gaard ved Navn Høgenhav — bliver senere om-

talt, — som utvivlsomt da har staaet omtrent $\frac{1}{4}$ Miil N. O. for Kandestederne ved Høgenhav „Hvarre“, en Bæk, som løber i Havet. Senere har Høgenhav, tilligemed Stederne Hovkjær og Skjødelund — det sidstnævnte rimeligviis en Levning af Byen Skjødelund — staaet omtrent 2000 Al. Vest for Starholm; men ogsaa derfra bleve Beboerne jagne af deres uforsonlige Fjende Flyvesandet, og den fremvældende, foran nævnte, Vester Engklit tvang dem til atter at flytte deres Steder. Medens de havde boet paa det sidstnævnte Sted, havde Pælens Mile paa sin Vandring mod Øst efterladt og blottet en stor, fast Plæne med tildeels Martørv-Underlag, og mærkværdigt nok bleve de nævnte Steder, af hvilke Høgenhav senere er bleven udparcelleret i 3 Steder, i Aarene 1789 og 1790 flyttede omtrent $\frac{1}{2}$ Miil mod V. N. V. og opbyggede paa den Slette, som var bleven overfløiet af den nævnte store Sandmile, og disse Steder, som utvivlsomt i Tidernes Løb atter ville blive ødelagte, om ikke ved Sandflugt saa ved Bortskylling af Havet, ere de nuværende Kandesteder. Høgenhav omtales i Danske Atlas V saaledes: „Om Høgenhav havens den gamle Underretning, at en Mand ved Navn Hans Eylerssøn i Kong Erederik den I's Tid gjorde Mageskitte med Kongen og Kronen, saa at han fik en Kongelig Majestæts og Kronens Bondegaard til en Fri-Gaard, liggende udi Vendsyssel i Horns Herred i Raabjerg Sogn, som kaldes Høgende-Haffue og skylder aarlig en halv Løb Smør¹⁾, en halv Ask Honning²⁾, 3 Skillinger Leding, 7 Skillinger Kopennige, 24 Skillinger Gjæsteri og 1 Skovsvin³⁾. Derimod udlagde han til Kongen og Kronen en Gaard liggende i Mosbjerg; thi stadfæstede Kongen samme Mageskitte, at Hans Eylerssøn og hans Arvinger skulde nyde og beholde Høgende-Haffue med al sin Tilliggelse saa qvit og frit, som andre Riddermænds Mænd udi Danmark have deres Arvegods friest. Dateret Flensborg Lørdag Aften efter Søndag Invocavit 1531“.

1) 1 Løb Smør, 3 ℥ v : 72 Marker, = 2 Tdr. Hartkorn.

2) 1 Ask Honning v : 4 Kander = 1 Tde. Htkr.

3) 1 Skovsvin = $\frac{1}{2}$ Tde. Htkr.

Med Hensyn til Smørskyld af Græsjørder i Vendsyssel regnedes 1 Tde. Smør lig med 12 Tdr. Hartkorn. Sammesteds var 1 Tde. Smør 18 ℥ , og der regnedes overalt 24 Marker til 1 ℥ Smør.

Da Græsjorder i hine Tider blot gave Smørskyld, antyder det anførte Mageskifte, at Agerdyrkning i Raabjerg Sogn dengang har været liden eller ingen, og at Beboernes væsentligste Næring har været Qvægavl og Fiskeri. Ogsaa viser dette Mageskifte, at Høgenhav derved blev fuldkommen skattefri ligesom andre af Adelen beboede Sædegaarde. Det var iforveien en jordeggen Gaard¹⁾, hvilket svarer til nuværende Arvefæste; dette kan sees af Ledingsafgiften, som betyder Selveiere, det vil sige jordegne Bønder, der vare Arvefæstere af Kronen eller Herlighedseieren, men ingenlunde Selveiere efter Nutidens Begreber; thi saadanne gaves ikke. Hver Bonde havde sin Herre, og Kronen traadte til, naar ingen Anden vidstes, derom findes i Danske Atlas V, 201 et Kongebrev for Vendsyssel fra Frederik III's Tid, nemlig af 1667.

For omtrent 30 Aar siden saaes endnu tydeligt ved nordre Side af „Studlimilen“ lidt over $\frac{1}{4}$ Mil S. V. for Kandestederne flere Huuspladser, Rudera af 13 til 14 Brøndsteder, mange Levninger af Bygningsmaterialier og Spor af Agerjord, og efter Sagnet skal en af Byerne Skjødelund og Mødal have staaet paa denne nu af vældige Klitter omgivne Plads. De to nævnte Byer skulle begge have ligget imellem Kandestederne og Raabjerg, hvor de ere blevne overfløiede dels af de almindelige store Klitter og dels af de foran beskrevne mægtige Sandmiler.

I Forbindelse med det allerede Anførte, og hvad der senere skal blive oplyst, ville nedenanførte i Aalborg Bispearchiv erholdte Præsteindberetninger give vigtige Bidrag til Oplysning om de ved Sandflugten saa betydeligt forandrede topografiske og oeconomiske Forhold i det 16de og 17de Aarhundrede, ligesom de ogsaa have Interesse baade i lingvistisk Henseende og med Hensyn til Sognets daværende Bebyggelse i Sammenligning med Nutidens, som senere vil blive omtalt.

Indberetning fra 1553.

Hr. Hans eller Johannes. Han kan saa til sin Præstegaard: Rug 5 Pund²⁾, Byg 3 Pund, Havre 2 Pund, da bru-

1) Høgenhav var næppe dengang nogen Selvejergaard, da Kronen ikke havde nogen Raadighed over saadanne. Det nærmest følgende om Selvejerne passer kun paa Forholdene efter Grevens Fejde. Rød.

2) 1 Pund Rug og Byg = 2 Tdr. 1 Pund Havre = 4 Tdr.

ger han al sin Jord. Eng 90 Læs. Hans Fædrift forlægges ham for, som han har havt fra Arilds Tid til hans Præstegaard, og forbygges ham for, endog han har Breve og Reviser derpaa. Gaarde 5, Boel 15. Tiende: Rug 1 Pund $1\frac{1}{2}$ Skpe., Byg 1 Pund $1\frac{1}{2}$ Skpe., Lam 10, Kid 10, Kalve 1, Offer 3 $\frac{1}{2}$. Degneboel er der ikke og faaer han ikkun 2 β af hver Mand herfor.

Indberetning fra Præsten i Tversted fra 1555.

Gordeboo Mark, som bor ved Stranden, har 2 Mile, en stakket halv Mil til *Robergh* Kirke, at de maatte søge Robergh og gjøre Præsten efter Ordinantsens Lydelse, for de give intet.

Indberetning fra 1568.

Hr. Hans. Kan han saa til sin Præstegaard: Rug 5 Pund, Byg 3 Pund, Havre 2 Pund, Eng 90 Læs. Korn-tiende: Rug 1 Pund $1\frac{1}{2}$ Skp., Byg 1 Pund $2\frac{1}{2}$ Skp. Kvægtiende: Lam 10, Kid 10, Kalve 1, Offerpenge 3 $\frac{1}{2}$.

Item de Mænd, som bo i Gordbufang, som tilforn laa under Tversted Sogn, at de nu herefter maa ligge under Raabjerg Sogn. Desligeste at Kongl. Maj. vilde unde den Præst hans Naades Anpart af Tiendekorn af Raabjerg Sogn, som beløber sig 2 Pund og 4 Skpr. Korn.

Hans Seurensøn med egen Haand.

Disse ere de Dannemænd, som bygge og bo i Robierig Sogn: Først Gaardmænd Per Tordsen i Robierig, Kirkens Tjener, Søren Persen i Robierig, Anders Banners Tjener, Søren Jensen i Skjødelundt, Herlof Trolles Tjener, Christen Claussen i Skjødelundt, Kongens Tjener; disse forskrevne 4 ere Gaardmænd, og ikke der er flere Gaarde i forskrevne Robierig Sogn. Lars Søreusén i Høgenhaff og Jens Vistisen *ibid.*, Ove Nielsen, Hans Persen, Søren Vistisen, disse 5 er Hans Olesens Tjenere til Rugtved; Per Madsen i Rimmen, Lars Suodi, Christen Madsen, Niels Christensen i Robierig, Per Laursen Tingh Boelsmænd og er Kongens Tjenere, 1 Gadehus i Robierig som er ogsaa Kongens og hedder Manden Mads Suder, som der i bor. Item Tjenere til Odden, som er Christen Persen i Robierig, Jens Andersen *ibid.*, Lars Andersen, Per loffskovadt, Niels Suder Boelsmænd, Gadehusmænd til Odden Niels freder i Robierig, Rasmus Bosen ved Østerstrand, Niels Gris, Bent Christensen, Anders Nielsen, Christen Tybo i Skjødelundt, Tjenere til Baggsvogu.

Item Jens Christensen i Skjødelund, Tjener til Høgholt, Povl Løth, Tjener til Skolen i Hjørring, Simon Suder, Tjener til Hestrup, Christen Vikjær, Tjener til Herlof Trolle, Rasmus Tamessen, Tjener til Baggessvogn, Jens Sørensen i Troldborg, Tjener til Baggessvogn, Johan Andersen i Raabjerg, Tjener til Baggessvogn, Per Christensen, Tjener til Høgholt, Nis Persen, Tjener til Kirken, Oluf Christensen, Tjener til Selstrup. Disse foreskrevne Mænd ere Boelsmænd. Gadebyggere Svend, Jens Tybo, Rasmus Simonsen, Tjener til Rugtved, Bertel Christensen, Niels Lauridsen, Niels Syndelsen, Jacob Sørensen til Herlof Trolle, Christen Lauridsen, Oluf Bendsen, Jen. Nielsen til Baggessvogn, Knud Jensen, Per Hoffue, Nis Suodi til Otto Banner, Jørgen Madsen til Hestrup, Jens Sørensen i Robierig til Anders Banner. Gordbo Birk Mænd: Jens Mortensen, Per Nielsen i Uggerhal, Mads Koti, Søren Sørensen, Jens Madsen, Christen Huorn, Mads Bosen, Jacob Persen, Anders Nielsen, Per Nielsen, Esper Jensen, Jens Jeriksen, Per Markvordsen, Mikkell Andersen, Lars Nielsen, Christen Bosen, Christen Johansen, Per Johansen, Jens Johansen, Anders Lauridsen, Anders Løchi, Rasmus Suodi, Anders Tybo, Jens Christensen, Anders Tybo, Christen Nielsen, Per Mortensen, Per Løchi, Morten Huorn, Johan Jensen, Anders Lauridsen, Jens Bang, Heili Andersen, Christen Nordboe, Anders Persen. Disse forskrevne Mænd ere Tjenerne til Vreilev Kloster, Anders Suodi Tjener til Kongen. Disse her forskrevne ere Gaardmænd, Boelsmænd, Gadebyggere, som bo i Robierig Sogn. Til ydermere Vidnesbyrd sætter jeg mit Segl nedenfor dette mit aabne Brev med min egen Haandskrift.

Hr. Hans Persen.

Robierig Sogn Registret paa Gaarde, Boel og Gadehuse. Til Kirken 1 Gaard, 1 Bol; Anders Banner 1 Gaard, 1 Gadehuus; sal. Herlof Trolles Efterleverske 1 Gaard, 1 Bol, 4 Gadehuse; til Kronen 1 Gaard, 5 Bol, 1 Gadehuus; Hans Ebbesen 5 Boel; til Odden 4 Boel, 6 Gadehuse; til Høgholt 2 Boel; til Hjørring Skole 1 Boel; til Hestrup 1 Boel, 1 Gadehuus; til Baggessvogn 3 Boel, 3 Gadehuse; til Selstrup 1 Boel; til Rugtved 3 Gadehuse; til Otto Banner 3 Gadehuse. Item Gordbo Birk: Til Vreilev Kloster 1 Gaard i Birket med 34 andre smaa Byggesteder. Dette er

den retteste Register, det jeg Hans Persen Præst kan udspørge¹⁾).

Indberetning fra 1571.

Her hanns i Raabiere Sogenn och Bye Een prestegord. Kand hand soe: Rug x tdr., Byg x tdr., Haffuer vj tdr., Enng jc (c: 100) less. Korntyend: xvj tdr., Quegtyend: lam och kiid xvj, Offer vj m $\frac{1}{2}$.

Er hanns prestegords iord forderffuit aff Sand wden 8 tdr. rug sed. Beklager sigh att skall vere satt byg paa hanns prestegords Jord Indenfor hanns lauhefds lydelse. Degnen till samme sogen haffuir ingenn Degennboel. Hans rentte ij β af huermand y Sognenn.

Hans perssøn.

Indberetning fra 1599.

I Raabjerg Sogn er Gaarde 9, Kongl. Maj. 1, de andre Adelens, Boel 18, heraf 3 til Kronen, de andre Adelens; Decimantes 26. Og er samme Sogn med Præstegaarden meget forarmet af Sand. Deres meste Naring er med Fiskeri.

Lauris Mus, Egen Haand.

Indberetning fra 1625.

Claus Nielsen, Præst til Raabjerg Sogn næst ved Skagen, kan saa til Præstegaarden Vinterrug 4 Tdr., Byg 3 Tdr., Havre 4 Tdr. Intet Vaarrug kan jeg saa eller anden Vaarsæd; thi Agerjorden er ringe og en stor Part af Sandflugt fordærvet saavel som og det gauske Sogn. Høavlen kan være ved en Pas 40 Læs. Korntiende af Sognet er: Vinterrug 2 Tdr., Byg 4 Tdr., Havre 2 Tdr. Desforuden Kongens Part ligesaa meget, som er til Præsten for hans ringe Indkomsts Skyld forlenet. Offer hver Fest om Aaret kan være ved en Pas 2 Daler. Aarsløn af dem, som ikke avle Korn, men bruge ikkun Fiskeri: 20 hundrede ferske Kuller, hvert hundrede beregnet for 1 $\mathcal{L}$, er 5 Daler, nemlig Sletdaler à 4 $\mathcal{L}$. Qvægtiende: Lam undertiden 9, 10, 11, 12, undertiden mindre, Kalve 2, 3 eller 1. Føl er ikke tiendet uden 3 i 16 Aar til alle 3 Parter. Qvægtiendepenge undertiden 1 $\mathcal{L}$, 20 β eller 2 $\mathcal{L}$. Summa Sæd og Tiende beløber sig Haard Korn 19 Tdr. og 8 Tdr. Havre, Penge visse og uvisse 16 Daler.

¹⁾ Heraf fremgaaer, at der i 1568 kun var 85 Beboere i Raabjerg Sogn.

Er ikkun en eneste By ved Navn Raabjerg i dette ganske Sogn, i hvilken er 9 Mænd, som tiender Korn, hvis Huse og Agerjord aarlig ødelægges af Sandløb og nogle faa Sandbunker. Item ingen er i alt Sognet, som kan ernære sig af sit ringe Avl, men ogsaa af Fiskeri, hvilket har en Tidlang slaaet feil, findes ogsaa mange her i Sognet saa forarmede, at de hverken kan give Kongen, Kirken, Huusbonden eller Præsten deres fuldkomne Rettighed, og en Part er rømt fra Huus og Hjem til Betlergang. Præsten kan og ikke noget Aar hjælpe sin Huusholdning uden Korn at kjøbe for mange Penge. I dette Aar har jeg kjøbt Rug, Byg og Havre for nogle Daler til 80.

Indberetning fra 1689.

Siden Aar 1675, jeg kom til Kaldet, er mig i min Indtægt afgaaet: 1. Paa Præstegaardens Agerjord og den bedste Deel af Engen formedelst Sandflugt, som endnu daglig, naar Veiret rører sig, gjør stor Skade paa Gaarden og det ringe overblevne. 2. Paa Tienderne, som jeg nyder alle 3 af Kongens Mildhed, saa at naar Kirken faaer Afgift 7 Tdr. Hartkorn, kan jeg næppe have saa meget igjen paa de andre 2 Tiender, og det iligemaade formedelst Sandflugt, som har ødelagt foruden een Sæder i Sognet 2 hele Byer, Schjødeldund og Raabjerg, som ikke kunne tiende i dette Aar et Neg. 3. Paa Fisk, som min Formand har nydt af dem, som havde ringe Avl eller ingen og brugte Fiskeriet. 4. Paa Offer, thi den største Deel i Sognet har lidet eller intet at ofre, fordi de avle lidet eller intet og Fiskeriet formindskes. 5. Det Værsted¹⁾ i Raabjerg By, som anno 1632 for Kaldets Ringheds Skyld af Kongl. Naade blev tillagt Præsten, er igjen anno 1678 formedelst Skatternes Restants tagen til Kronen.

Denne af Sandflugt ruinerede Præstegaards Kapital og Rentepenge er jeg allernaadigst forskaanet for; men ellers er mig ingen Refusion skeet til Livets Ophold. Beder derfor paa det allerydmygste min høigunstige Øvrighed, at min meget slette Tilstand og Vilkaar mig til Hjælp saa sandt maa ansees, som jeg skrifter det sandt er.

Raabjerg 6te Novbr. 1689.

Enevold Laurssøn.

¹⁾ Jydsk Værre eller Væрге o: Værring, et lille Sted.

Den af Sandflugt ødelagte gamle Raabjerg By, i hvilken Præstegaarden sees at have ligget 1571, var efter det Anførte allerede plaget af Sandflugt for omtrent 300 Aar siden, ligesom man ogsaa erfarer, at Sognets Forfatning for henved 250 Aar siden overhovedet var meget ussel, ja at Mange endogsaa have maattet forlade Sognet som Betlere som Følge af den tiltagende Sandflugt og formindskede Fiskeri, og 1689 vare Byerne Skjødelund og Raabjerg, foruden een Sæder¹⁾, ødelagte af Sandflugt. Raabjerg By har staaet der, hvor den høie Huussted Klit, beliggende imellem Stederne Matr. Nr. 9 og 31 i Raabjerg, nu er, og de saakaldte „Skiverbaarer“ ere sikkert nok en Deel af den ødelagte Byes gamle Marker. Den gamle Raabjerg Byes Enge, fortæller Sagnet, have ligget Sønden om det nuværende Raabjerg, og kan det med Rimelighed antages, at de have ligget op til nordre Side af den foran omhandlede store Sø, som dengang laae imellem Raabjerg By og Kylesbek, hvilket sidste da har ligget N. V. for Sovkrog.

Gaarden Troldborg, som i Slutningen af Middelalderen var en større Gaard og stod længere mod Nord end det nuværende Troldborg, er naturligviis ogsaa bleven overfløiet af en Deel af den Klitstrækning, som naaer fra Skiveren til Bunken og som paa sin Vandring ogsaa har ødelagt Raabjerg By, Præstegaarden, Lodskovad og Bunken, hvilke sidstnævnte Steder ganske vist formedelst Sandflugt ogsaa ere blevne flyttede længere mod Syd, og kan man desuden med Vished antage, at flere andre ukjendte Steder ere blevne overvældede af samme mægtige Saudhav, som tildeels er jevnside Nabo med de omtalte vældige Sandmiler. Gaarden Komfage i Klitiund og Stedet Matr. Nr. 19 i Kylesbek vides at have staaet N. O. for Troldborg, hvor de høie Klitter nu forefindes. Komfage har derfor ogsaa en stor Eng liggende imod Troldsøen, og fra fornævnte Sted Matr. Nr. 19 er solgt en større Eng i Troldkjær. Det Sted, hvoraf de to Nørresørig Gaarde senere ere dannede, skal for omtrent 200 Aar siden have staaet der, hvor Klitterne eller Klitsletterne nu ere, Nord for Slynge, og blev ligeledes flyttet som Følge af Sandflugten.

Mølkitten, hvoraf den vestre Deel ogsaa benævnes Sovkrog Klit, har paa sin Vandring i Løbet af de sidste 2

¹⁾ Rimeligviis Gaardbogaard.

Aarhundreder opfyldt den vestlige Deel af den foran nævnte store Sø, som 1662 endnu laae midt imellem den gamle Raahjerg By og det oprindelige Kyllsbek, og hvoraf den lille Raahjerg Sø kun er en Levning. De 3, i Matriklen fra 1662 nævnte Kyllsbek Steder, utvivlsomt Levninger af en større Gaard Kyllingbek, som existerede 1573¹⁾, have dengang ligget N. V. for Sovkrog, hvor ogsaa Spor af Huuspladser forefindes. En i 1866 afdød 97 Aar gammel Mand i Kyllsbek har ogsaa fortalt Forfatteren, at hans Fader tydelig kunde huske den Tid, da ingen Bebyggelse forefandtes imellem Hvidemose og Sovkrog, altsaa før de nuværende Kyllsbek Steder bleve byggede. Møklitten har saaledes ogsaa ødelagt de oprindelige Kyllsbek Steder tilligemed Præstegaarden, som, efterat den gamle Raahjerg By og den deri liggende Præstegaard 1689 var ruineret af Sandflugt, var bleven flyttet omtrent $\frac{1}{4}$ Miil mod Øst og opbygget paa søndre Side af Troldkjær, hvor endnu tydeligt sees Pladsen, hvor den har staaet, som er lige overfor det Sted, hvor Præstegaarden nu staaer. Endvidere har Møklitten ødelagt Hjortlund, en større Gaard, som har ligget imellem Lodskovad og Klitlund. Om denne Gaard haves det Sagn, at den havde en Besætning af 12 Køer, og at Svenskerne, da disse engang, formodentlig 1657—58, som Fjender vare her i Landet, allerede havde fortæret dens Kobesætning paa een Ko nær, og ogsaa denne vare de netop ifærd med at slagte, da de fik saa hurtig Marschordre, at de maatte forlade Koen, der laae bunden i Gaarden, og saaledes blev ilive. Stederne Hjortlund ere naturligviis Levninger af denne Gaards Jorder. Af Landklitter, eller saadanne, som ikke have deres Oprindelse fra Havet, findes Jennets, Aalbek og Skjødelund sammenhængende Klitter, hvilke alle ere opstaaede som Følge af en rimeligviis for 3 til 4 Aarhundreder siden foregaaet, større, deelviis Udtørring af Gaardboe Sø, som ganske vist indtil da ogsaa har indtaget de saakaldte Tversted Sørig Enge, Gaarden Slynge Enge og de med disse i Forbindelse staaende Mosestrækninger Sønden om Sovkrog, Kyllsbek og Vesten om Hvidemose, samt Gaardboegaardenes Marker og Fælde der tilligemed den Sønden for Gaardboe liggende, til Hvidemose hørende Lyngmose efter de gamle Søbredder fra N. Sørig mod Øst, som ere

1) Efter Oplysning fra Geheimearchivet.

omtalte i min Beskrivelse af Gaardboe Sø. I ældre Tider havde bemeldte Sø ikke Afløb til Kattegattet, men til Vesterhavet ved Tversted, og da dette blev tilstoppet af Sandflugten, har den Sø, som ogsaa et gammelt Sagn fortæller, opbrudt og bortskyllet betydeligt af daværende Gaardboegaards Eiendomme.

For omtrent 150 Aar siden har Gaardboe Sø havt Afløb i den saakaldte Kragsskov Aa, som udmundede i Kattegattet ved det bekjendte Steenrev Roholm, circa 2000 Al. Nord for Strandby i Elling Sogn. En gammel Kone i Snedker-gaarden i bemeldte Sogn ved Navn Maren Jensdatter, som var født i Fredborg og døde i Slutningen af forrige Aarhundrede, havde fortalt, at hun tydelig kunde huske, at Fiskerne fra Hirtsholmen i hendes Barndomstid kunde seile med deres Fiskerbaade fra Roholm gennem Kragsskov Aa til Fredborg — ved Jerup — efter Tørv, og at man efter Sagnet havde i ældre Tid kunnet seile med Baade gennem Aaen heelt op til Jennet i Raabjerg Sogn. I min Beskrivelse af Gaardboe Sø er, formedelst da manglende Oplysning, feilagtig anført, at dens Afløb har udmundet ved Jerup, istedetfor, som nu oplyst, ved Roholm, hvorfra der af Kragsskov Aa, der nu er svunden ind til en Grøft, kan sees tydelige Spor mod Nord vesten om Jerup og videre i samme Retning til Jennet i Raabjerg Sogn. Det kan med Rimelighed antages, at man for at forebygge ovennævnte Bortskylling af Gaardboegaards Eiendomme har maattet grave et nyt Afløb fra Søen mod Øst, hvis ellers ikke Naturen selv har besørget dette. I dette nye Udløb, som er den nuværende Knashorg Aa med de Forandringer, denne senere har modtaget, har Søen faaet saa rigeligt Afløb, at de ovenfor nævnte Enge og Mosestrækninger ere komne oven Vand og Søen indskrænket til sin indtil 1852 havde Størrelse. Den af Sandflugt ødelagte Gaardboegaard har staaet omtrent 500 Al. S. O. for Søndergaardboe, hvor der endnu findes Levninger af Bygningsmaterialier, Huusgeraad og enkelte gamle Sølvmonter, og tyde de førstnævnte Fragmenter paa noget mere end almindelige Bønderbygninger i hine Tider, navnlig de mangfoldige Stumper af Muur og Tagsteen¹⁾.

1) I R. H. Kruse's „Nørre Jyllands Mærkværdigheder“, I, S. 14—15, et Mskpt., som opbevares i det oldnordiske Museums antiqvarisk-

Ved den ommeldte betydelige delvise Udtørring af den oprindelig store Gaardboe Sø ere Gaardbogaards Eiendomme, som have udgjort flere hundrede Tdr. Land, blevne saa udtørrede, at de ere brudte op i Sandflugt, som deraf har dannet den ikke ubetydelige, høie Jennets Klit. Ogsaa de lavere Skjødelund- og Aalbek-Klitter ere fremkomne ved denne Udtørring af Gaardboe Sø.

For henved 30 Aar siden var endnu en Levning af henved 20 Tdr. Land af Gaardbogaards Marker at see i Omfanget af Pladsen, hvor Gaarden har staaet; men ogsaa disse Rester ere nu ødelagte af Sandflugt og for offentlig Regning beplantede med Klittag. Aalbek By har staaet længere mod Syd, hvor den blev ødelagt dels af Aalbek- og dels af Jennets Klitter, ligesom ogsaa de oprindelige Knasborg Steder have staaet længere mod Nord, hvor de bleve ødelagte af Jennets Klit.

Til Oplysning saavel om den ødelagte Gaardbogaard som ogsaa om Sognets saa betydeligt forandrede Terrainforhold anføres følgende i det kongl. Geheimearchiv erholdte Afskrift af et Mageskiftsbrev. „Kronen mageskiftede til Fru Karen Rønnov til Hvidkilde, sal. Jens Billes Efterladte, den 28de Juli 1577 (tilligemed flere Gaarde andetsteds) en Gaard kaldet Gaardbogaard, som Jens Mortensen iboer, og som skylder 6 Ø Smør¹⁾ og 3 Tdr. Aal²⁾, saa ogsaa nogle Bunker³⁾ udi Gaardboe Birk udi fornævnte Gaards rette Ene-mærkebygd, Peder Nielsen udi Et skylder aarligen 2 Ø Smør, Peder Hansen i Urhall giver 2 Ø Smør, Søren Sørensen i Skovkrog, nu Sovkrog, giver 2 Ø Smør.

Endvidere 30 Bunker paa fornævnte Gaardbogaards Ene-mærke, hvoraf gives 18 Ø Smør og 4700 Flyndre⁴⁾, 8½ Td. salt Fisk⁵⁾.“

topografiske Archiv, ere disse Spor af Gaardboegaard, skjøndt noget feilagtigt, omtalte, ligesom han ogsaa har nævnet et Par af Forfatteren til ham overladte gamle Sølvmonter, af hvilke den ene var dansk og præget 1563 og den anden udenlandske præget 1611 i Stralsund.

1) 6 Ø Smør = 4 Tdr. Hartkorn.

2) 3 Tdr. Aal = 12 Tdr. Hartkorn.

3) Bunker betyder smaa Byggesteder; jfr. Slutningen af den foran meddeelte Præsteindberetning fra 1568, som ogsaa viser, at Stedernes Antal i Gaardboe Birk i 1568 og 1577 var omtrent lige.

4) 100 c : 6 Sæse Flynder = 2 Skpr. Hartkorn.

5) 1 Td. saltet = 1½ Td. Hartkorn.

De ommeldte Bunker eller smaa Steder paa Gaardbo-
gaards Enemærke ere de samme, som findes nævnte i efter-
følgende Afskrift af Aastrup Lehns Regnskab fra 1578—79:
„Dette efterskrevne Gods er dette, som ærlig og velbyrdige
Frue, Fru Karine Rønnoy har faaet fra Aastrup, siden den
gode Mand Predbjørn Gyldenstjerne har faaet 10 Aarsmaals
Brev af Kongl. Majestæt paa forskrevne Slot, som skal ham
nu qvitteres udi sin Afgift.

Gaardbo Birk.

1. Gaardbogaard Jens Mortensen 6 Ø Smør, 3 Tdr. Aal,
2. Jennet Per Nielsen 2 Ø Smør, 3. Sovkrog Per Madsen
2 Ø Smør, 4. Sønderknasborg Jens Madsen 2 Ø Smør og
300 Flyndre, 5. Nørreknasborg Thomas Povlsen 1 Ø Smør
og 300 Flyndre, Aalbek: 6. Per Hansen 1 Ø Smør og $\frac{1}{2}$
Td. salt Fisk, 7. Laurids Nielsen 1 Ø Smør $\frac{1}{2}$ Td. salt
Fisk, 8. Kristen Johansen 1 Ø Smør og $\frac{1}{2}$ Td. salt Fisk,
9. Jens Kristensen i Skoven 1 Ø Smør og 300 Flyndre,
Gaardbohave, Gardbuffhaffue, 10. Anders Lykke $1\frac{1}{2}$ Ø Smør
 $\frac{1}{2}$ Td. salt Fisk, 11. Per Lykke 2 Ø Smør og 300 Flyndre,
12. Per Mortensen 1 Ø Smør, 300 Flyndre, 13. Rasmus
Suodij $1\frac{1}{2}$ Ø Smør og $\frac{1}{2}$ Td. salt Fisk, 14. Niels Lavrid-
sen 1 Ø Smør og 200 Flyndre, 15. Anders thibuff (Thybo) paa
Heden 1 Ø Smør og 300 Flyndre, 16. Laurids thibuff paa
Heden 1 Ø Smør og 300 Flyndre, 17. Svend Skytt 1 Ø Smør
og 300 Flyndre, 18. Søren Sørensen 1 Ø Smør, 19. Helle
Madsen ved Aalbek 1 Ø Smør og $\frac{1}{2}$ Td. salt Fisk, 20.
Nørre Knasborg Mikkel Andersen 300 Flyndre, Aalbek: 13
Beboere, af hvilke 1 skylder 200 Flyndre og de øvrige 12
hver $\frac{1}{2}$ Td. salt Fisk, 34. Mikkel ved Lodskovad 300 Flyn-
dre, 35. Anders Tækker paa Heden 200 Flyndre, 36. Niels
ibid. 200 Flyndre, 37. Anne Lavridsen 200 Flyndre, 38.
Hvidemosehus 300 Flyndre, 39. Wyehusen 200 Flyndre.

Grove Fisk af alt forskrevne Gaardbo Birk 300 Varder¹⁾.

Den Tilvæxt af 6 Beboere i Gaardbo Birk, som sees
at være skeet i Tidsrummet fra 1577 til 1578—79, er rime-

1) I Matriklen fra 1662 findes anført: „Graff Fisk, — Grove Fisk —
der gives, berettes at være, for de maa grave paa Strandsiden efter
Orme til at fiske med, eller og som andre mener, at skulle være
en grov — „groff“ — Fisk, Torsk eller Lange, som udi gamm. el
Tid til Skyld være givet.“ — En Varde er et Antal af 10.

ligviis Nybyggere i Aalbek. I de ældste danske Archivregistraturer III p. 42 findes anført: „1338. Eth Heenriichs Niielssønns skjødabrev paa Gardboe. 1546. Eth kong Christiærns biircke breff paa Garbo.“

Gaardboe Birk maa saaledes antages at være oprettet 1546; thi hvad skulde ellers Birkebrev betyde, og da Birket kun indbefattede omtrentlig den halve, søndre, Deel af Sognet, er det rimeligt, at det har været et adeligt Birk, oprettet for Gaardbogaards underliggende Bønder. Til Støtte for den Mening taler ogsaa, at der i den foran meddelte Præsteindberetning fra 1689 omtales, at foruden 2de Byer er ogsaa een „Sæder“ bleven ødelagt af Sandflugt. Ordet „Sæder“ kan neppe være andet end Feilskrift for Sædegaard, eller maaske Egnens Udtryk for dette Ord. Den „Sæder“, han — Præsten — i saa Fald mener, er naturligviis Gaardbogaard, der rimeligviis, ialtfald i det 16de Aarhundrede, da den fik Birkeret, har været adelig Sædegaard og endnu 1689 kan være benævnt saaledes i daglig Tale. I de Taxationsforretninger, som bleve afholdte 1683 og som danne Grundlaget for Matriklen 1690, findes ogsaa anført: „Gaardbogaards Søndermark er ganske af Sand fordærvet, og ikke kan tjene til Sæd, ei heller udi Tiden kan blive, formedelst den af Sandklitter paa alle Sider med Sand overiles og derfor ikke af Taxermanden til nogen Sort Sæd kunde afsiges¹⁾).

Af følgende interessante Tingsvidne, som af Hr. Dr. phil. O. Nielsen er bleven funden paa et løst Blad, liggende i Matriklen fra 1662²⁾, sees, at Størstedelen af Gaardbogaards Marker have været ødelagte af Sandflugt allerede 1660.

„Mads Knudsen i Aalbæk, den Dag siddende i Dommers Sted paa Gaardbo Birketing, Kristen Kristensen i Harsnab, Skriver ibid., Peder Madsen i Aalbæk og Kristen Madsen ibid. gjør vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1660 Løverdagen, som var den 14de April, paa forskrevne Ting var skikket ærlig og velagte Mand Jens Madsen i Skagen, Delefoged³⁾ til Asdal paa hans Husbonds, ædle og velbyr-

¹⁾ Matrikulcontoirets Archiv.

²⁾ Ministeriernes Archiv.

³⁾ Delefoged førte Kronens Bønders Sager paa Ting og var i det hele deres retslige Værge, ligesom han ogsaa skulde sørge for, at de udførte, hvad der i saa Henseende paalaa dem. Han var forskjellig fra Ladefoged og Ridefoged.

dige Fru Ide Skeel, salig Frederik Rantzaus til Asdal, hendes Vegne, han der lovlig æskede, bad og fik et fuldt Tingsvidne af 8 trofaste Danemænd, som var Per Madsen, Kristen Madsen, Niels Andersen Gaardboe, Jens Nielsen, Kristen Knudsen, Kristen Pedersen, Anders Nielsen og Knud Madsen, alle i Aalbæk, hvilke forskrevne 8 Mænd der alle vunde paa deres gode Tro og rette Sandhed, at de saae og hørte samme Dag paa forskrevne Ting, det for dennem stunde 4 Synsmænd, som var Mads Kristensen i Uggerhøll, Oluf Kristensen paa Gaardbo Hede, Peder Kristensen i Løt og Jens Pedersen i Aalbæk, de hjemlede og kundgjorde, eftersom de var lovlig taget af Tinge til at syne og see Gaardbogaards Ager og Eng, da var de paa Aastedet idag 8 Dage og saae forskrevne Gaardbogaards Ager og Eng, som Anders Pedersen ibor, saa og Jens Thomesen og Johanne Asmundsdatter paa bor, og syntes dem, at de 3 Parter af Ager og Eng, som dertil ligger, er fordærvet af Sandfløiet. Det afhjemlede de for et fuldt Syn; at saa for Ting og Dom ganget er, som forskrevet staaer, vinder vi og vores Signeter undertrykt. Actum ut supra.“

Efterfølgende Mageskifte, i hvilket Gaardboe, saavidt vides, nævnes første Gang, synes ogsaa at tyde paa, at Gaardbogaard for over 500 Aar siden har været en større Gaard med Gods. „1335 den 7de September indginge Piorren og Priorinden Cecilia og det hele Convent af Wrethløv (Vreilev) Nonnekloster med Provsten af Borghlan (Børlum) og det ganske Capitels Samtykke et Mageskifte med den ædle og hæderlige Ridder Herre Henric Nielsøn (Gyldenstjerne?), overlode ham deres Gods i Bakhætorp og Gyuræthorp og finge igjen hans i Garthbuth (Gaardboe).¹⁾

Naar der foran i Afskriften af Aastrup Lehns Regnskab nævnes en Beboer ved Navn Mikkell i Lodskovad, indeholder dette en Bekræftelse paa det Sagn, at et Sted, liggende ved Lodskovad Egebuske, var det nordligste i Gaardboe Birk; men da et andet endnu meget friskt Sagn fortæller, at den sidste Sag, som blev behandlet ved Gaardboe Birketing, angik et Barnemord, udøvet af en Pige fra det saakaldte „Porssted“ i Bunken, Matr. Nr. 20, synes dette at antyde, at criminelle Sager fra den øvrige Deel af Sog-

¹⁾ Suhms Danmarks Hist. XII, 265.

net ogsaa ere blevne behandlede ved Gaardboe Birketing. Denne Barnemorderske skulde efter Sagnet være bleven henrettet paa den saakaldte „Galgebakke“ lidt S. V. for Stedet Skjødelund, Matr. Nr. 13 i Gaardboe Eierlaug. Omtrent 1 til 200 Al. N. O. for Krøgstedet, Matr. Nr. 15 i Hvidemose, ligger en temmelig høi og endnu nogenlunde stærk Lyngbakke, kaldet „Tingbakken“, om hvilken gamle Folk i de nærliggende Steder sige: „Ja dæ gjik da Folk op apaa i gammel Dav, næ dæ skul dømmes.“ De nævnte Bakker have været to af de høieste Punkter i Gaardboe Birk, og ere de da vel af denne Grund blevne valgte til Afbenyttelse ved Retsvæsenets høitidelige Handlinger, hvortil deres Størrelse og Beliggenhed i Nærheden af Gaardboe Sø, medens denne havde den foran omhandlede betydelige Størrelse, ogsaa synes at have gjort dem vel skikkede. Ogsaa paa „Bruunbakken“ ved Komfage i Gaardboe Birk skal efter Sagnet en Hex være bleven brændt, og for omtrent 150 Aar siden skulde det endnu være en bestemt Regel, at ethvert Menneske, som gik forbi denne Bakke, lagde en Haandfuld Riis eller ialtfald Lyng ved dens Fod, og henlaae der saaledes stedse en stor Bunke Riis derved. En gammel, troværdig, endnu levende Kone har fortalt Forfatteren, at hendes Bedstemoder flere Gange havde lagt en Haandfuld Riis ved Bruunbakken, og at det skete for den Brændtes Skyld; men hvad den egentlige Hensigt eller Betydning var dermed, vidste hun ikke.¹⁾

At Tingbakken og Galgebakken i Gaardboe Eierlaug have været afbenyttede ved retslige Handlinger i Gaardboe Birk, kan ikke betvivles, da det er historisk, at Ting lige indtil 1688²⁾ har været holdt under aaben Himmel. Den 13de Marts s. A. udkom et Rescript om Herredernes Sammenlægning og Tinghuses Opførelse. I et Haandskrift af Kaspar Peter Rothe, som indeholder forskjellige Ting om Jylland, findes iblandt Andet: „Project til endeel Forandringer næsten i alle Stænder i Nørre Jylland“ af Jørgen Bilde til Ellinggaard, der var Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift og døde 1736. Idet Bilde taler om de usle Retsbetjente, skriver han:

1) Annaler for Nord, Oldk. 1863 p. 28.

2) Samlinger til Jydsk Hist. og Topografi I, 347.

„Birkernes slette Renommé er alle bekjendt; dog findes i Landet den lovkyndigste og bedste Birkedommer ved Sæbygaards og Vorgaards Birk, men den sletteste Birkefoged er ved Gaardbo; thi han er en fattig Fisker, som kan hverken læse eller skrive; desaaarsag naar et Puds skal gjøres, søge slige Folk samme Ting¹⁾).

Gaardboe Birk har saaledes været i Hævd endnu i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, men af hosfølgende Notits af Matriklen over Vendelbo Stift 1662 sees det, at Birkethinget har været lidet søgt i Midten af det 17de Aarhundrede. „Udi fornævnte Raabjerg Sogn er et Birk, kaldet Gaardboe Birk, hvorudi ere mange og adskillige Lodseiere, men eftersom fast den største Deel af Tjenerne derudi Sognet søge Horns Herreds Ting, kan Birket ikke udi nogen Summa forfattes, men findes her ovenover tilligemed Sognet, hvorudi det er beliggendes, indført.“

Gaardboe Birk ophævedes ved Reskript af 23de Juni 1797, og henlagdes da Beboerne under Horns og Vennebjerg Herreder. Af en Domsact af 15de November 1779 fra Horns og Vennebjerg Herreders Ting sees, at den daværende constituerede Sættedommer, Forvalter Andreas Brüchmann paa Asdal, tillige var Kongl. Maj. Birkedommer ved Gaardboe Birk.

Sagnet fortæller, at den Dag, da der paa Gaardboe Birketing skulde afsiges Dom i Sagen angaaende det udøvede Barnemord af den omtalte Pige fra „Porsstedet“, kom en Hyrdedreng, som vogtede Faar i Nærheden af Thingbakken, til Sandemændene²⁾, som vare mødte før Dommeren, og da en af disse spurgte Drengen, hvilken Straf han syntes Pigen skulde have, svarede han: „to a tykkes, hun skuld aasaa uilyves“ (undlives), og da dette ogsaa blev Resultatet af Dommen, blev Hyrdedrengen senere for Spøg kaldt Dommer, et Tilnavn, der indtil vore Dage er nedar-

1) „Donatio variorum“ paa Universitetsbibliotheket. „Danske Samlinger“ IV, S. 197.

2) Sandemænd kaldtes de 8 Mænd ved ethvert Thing, som ifølge Jydsk Lov af 1241 under deres Eed efter Stemmeffeerhed skulde paa kjende visse vigtigere saavel civile som criminelle Retssager. De skulde være Selveiere o: jordegne Bønder og bleve udnævnte af Kongen paa Livstid. Jvf. hvad foran er meldt om jordegne Bønder.

vet i Familien, af hvilken endnu lever en Mand i Klitlund ved Navn Niels Dommer.

Efterfølgende Definition af Navnet Gaardboe (Garthbuth) er mig velvillig meddeelt af Hr. Dr. phil. O. Nielsen. „Jeg troer nok, at alle Stednavne her i Landet, der ender paa —bo, er udgaaede fra en ældre Form paa —buth, der er det samme som Bod, altsaa en Rishytte. Garth kan umulig være andet end vort nuværende Gaard, der dog oprindelig havde en anden Betydning, nemlig et indgærdet Sted, hvorfor man siger Kaalgaard, Urtegaard o. s. v., og vort Gaard betyder egentlig Gaardspladsen. Imidlertid er den nuværende Betydning af Gaard vist gammel her i Landet, var allerede i Brug i det 13de Aarhundrede, saa jeg er mest tilbøielig til at antage, at Gaardboe betyder en Bod, der er bygget paa en større Gaards Udmark og siden med en større Deel af Marken udskilt derfra. Man kan jo antage dens Oprindelse saa langt tilbage i Tiden, at den Mark, der siden kom til at høre derunder, kun ansaaes for at være af liden Værdi i Forhold til de store Markstrækninger, der vare almindelige i Oldtiden.“

Desværre ere utvivlsomt mange interessante og værdifulde Oplysninger om Gaardbo og Gaardboe Sø gaaet tabte, thi i de ældste danske Archivregistraturer III B. p. 42 findes anført blandt Breve paa Aalborghuus: „Ennd nu xxxij pergmentz breffue, som liuder paa fornæ Gardbo og Gardboe Sø, baade paa latine och dansske“, men disse findes ikke mere.

I efterfølgende Beskrivelse af de nuværende Gaarde, Steder og Byer samt større Eng- og Mosestrækninger i Raabjerg Sogn forstaaes ved en Gaard en Eiendom med 1 Td. Hartkorn og derover, og ved et Huus en Eiendom med under 1 Td. Hartkorn. De jordløse Huse, hvis Antal fortiden er 25, ere ikke nævnte.

1. Raabjerg Eierlaug.

Raabjerg 12 Huse, inclusive 4 for faa Aar siden opførte smaa Huse med Jord. Var 1662 1 Bol, 2 halve Bol, 5 Fjerdingsbol, 6 Gadehuse og 2 Huse. Af disse laae et Fjerdingsbol til Præstegaarden og skyldte 1 Fødenød og 200 Flyndre og gav af en Eng 3 Ø Smør til Raabjerg Kirke og havde 3 Tdr. Hartkorn. Et af de nævnte Fjerdingsbol skyldte

2 Ø Smør og havde over 2 Tdr. Htkrn. Et Bol skyldte 2 Ø Smør, 1 Svin, 1 Fødenød¹⁾, 1 Gaas²⁾, 2 Høns³⁾ og 200 Flyndre. Beboerne vare alle Tjenere til forskjellige Herregaarde i det nordligste Vendsyssel.

Den ældste Skrivemaade af Navnet Raabjerg er Ro-byærgh paa Christoffer II's Tid, i Anledning af Striden med Biskop Tyge; fra 1408 haves først den næste Opskrift Raabergh, (see Petersen og Molbechs Udvalg af danske Diplomer p. 365), og man kan vel deraf slutte, at Udtalen har været Raabjerg, især da den stemmer med den nuværende Udtale. Navnet maa altsaa udledes af Raa, ikke af Ro. Raa betyder en Stang i Almindelighed, i Norge Stang til at tørre Fisk paa, deraf ogsaa Skibsraa, saa der har vel engang i Oldtiden staaet en Stang i et eller andet Øiemed paa det Bjerg, der har givet Byen og senere Sognet Navn (Dr. phil. O. Nielsen). Om Raabjerg Præstegaard, som ifølge Præstembedets Liber daticus blev flyttet og af Nyt opbygget 1791 af Sognepræsten H. A. Wind — see videre nedenfor — hedder det i Matriculen fra 1662⁴⁾: „Dertil kan saaes Rug 3 Tdr., Byg 2 Tdr., Havre intet, kan avle 24 Læs Hø; deraf gives til Bispen 1 Rdlr. Gjæsteri. Hartkorn 2 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Dertil ligger et lidet Egekrat, som ikke for Svins Olden kan taxeres, dertil er og Fællig udi Raabjerg By. Ellers er Præstegaarden meget fordærvet af Sandflugt, dertil er temmelig Uddrift i Fællig.“

I Taxationsforretningen fra 1683⁵⁾, som danner Grundlaget for Matriklen 1690, findes følgende oplysende Bemærkninger: „Skjødeldunds By, Raabjerg By, Præstegaarden, dermed har det den Beskaffenhed, at Sandflugten fordærver al deres Agerjord og Engbuud, som dertil er maalt og taxeret, ja saa slet i Grunden, at det fast aldrig til Sædeland dygtig er, ikke heller efter Bondens Beretning skulde dertil tjene, om saa er, det noget mere med Sandet afløber, som hver Dag er at frygte for, hvad Storm paakomme kan; men dersom det, som det nu befindes, for Sandløb kunde blive

1) 1 Fødenød = 1/2 Td. Hartkorn.

2) 1 Gaas = 1/2 Skp. Hartkorn.

3) 1 Par Høns = 1/2 Skp. Hartkorn.

4) Findes i Ministeriernes Archiv.

5) Matrikulcontoirets Archiv.

forskaanet, som aldrig skoe kan, er det for den Taxt, som det taxeret er, gyldig. Over samme „Sandfløi“, som deres Agerjord saaledes har fordærvet, er samme Bys Opsiddere geraadue i stor Armod og har ei noget til Levnedsophold, men Boligerne maat qvittere, hvis ikke Gud dem nogen Velsignelse af Havet meddeelte, hvoraf de dem saaledes maa nære og opholde. Præstegaardens Agerjord, som af Sandfløien ganske er fordærvet og ei mere dyrkes, det findes i Protocollen hostegnet; det ganske Sogn har ellers stor Skade af „Sandfløien“, som Comissarierne herved til Efterretning meddeles.“

„Præstegaarden, som nu beboes af Hr. Enevold Lauridsen, Sonden og Østen Gaarden ingen Agerjord. Sonden Raabjerg Sø endnu beliggende til Præstegaarden nogen Agerjord, løber Sønder og Nør og er for Haanden $\frac{1}{2}$ Fjerdings Veis fra Præstegaarden, hvilken Jord nyligen er opbrudt af Hede.“

Heraf fremgaaer, at Præstegaarden, som oprindelig har staaet i Raabjerg By¹⁾, ogsaa 1683 endnu har staaet der, hvorfra den saa senere, men vist heller ikke meget senere, er bleven flyttet og opbygget paa søndre Side af Troldkjær, tæt sønden for Aalbæk Kirkevei, hvor den af Hr. H. A. Wind i Præsteembedets Liber daticus omtalte faldefærdige Præstegaard stod 1790.

Skiveren 3 Huse. I nævnes ikke i Matriculen 1662. I Taxationsforretningen 1683 hedder det: „Skivensbæk ligger vesten Raabjerg By, gaaer ned i Nørstrand med nordre Ende, hvor Hans Majestæts Fortog begynder og endes østen ved Pellebacke.“ Af denne Skivensbæk maa Skiveren, som er bygget derved, have faaet Navn.

Troldborg 1 Gaard. Var 1662 1 Bol og var Tjener til Asdal. Skyldte 1 Fdg. Smør, 1 Fødenød og 100 Flyndre og havde over $3\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. At Troldborg har staaet længere mod Nord, hvor Klitterne nu ere, viser tydelig følgende Bemærkning i Taxationsforretningen fra 1683: „Troldborg Gaard. Øst for Gaarden et Indelukke, som fra fælles Overdrift ham af sin Principal er bevilget at indbegne. Norden og Vesten Gaarden ligger Troldborg Mark, som løber med den nordre Ende til Sandklitten og Synder paa En-

¹⁾ See Præsteindberetninger fra 1571.

gen.“ I et fra Geheimearchivet erholdt Mageskifte hedder det: „Kronen mageskiftede 11te December 1558, tilligemed flere Gaarde andetsteds, en Gaard kaldet Troldbjerg i Raabjerg Sogn, som Jens Christensen udi boer, og som skylder 1 Løb Smør og Gjæsteri, til Iver Krabbe til Østergaard mod nogle denne tilhørende Eiendomme og Herligheder.“

Lodskovad 2 Gaarde og 5 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Gaard, som skyldte 1 Td. saltet Kuller, 300 Flyndre, $\frac{1}{2}$ $\text{\textcircled{S}}$ Smør, 1 Svin, 1 Fødenød, 1 Gaas og 2 Høns og havde 4 Tdr. 3 Skpr. Hartkorn, 1 Bol, som skyldte 2 Tdr. saltet Torsk og havde 4 Tdr. Hartkorn, $\frac{1}{4}$ Bol, som skyldte 1 Td. Kuller med $\frac{1}{2}$ Td. Htkrn., og 1 Gadehuus, som skyldte 200 Flyndre med 4 Skpr. Htkrn. Alle Tjenere til forskjellige Herregaarde.

Bunken 9 Huse. Var 1662 3 saakaldte Fjerdingbol, af hvilke 1 hed Letholt, $\frac{1}{2}$ Bol og 1 Huus. Det halve Bol skyldte 1 Td. Kuller, $\frac{1}{2}$ Td. Htkrn., de øvrige noget mindre, og vare de alle Tjenere til forskjellige Herregaarde i det nordligste Vendsyssel.

Angaaende disse Steder findes i Matriculen 1662 anført: „Forskrevne 5 Boliger kaldes Bunker og er smaa En—Byer, som Sandflugt har fordærvet.“

Endvidere høre til Raabjerg Eierlaug:

Heden 1 Gaard og 3 Huse paa søndre Side af Mølklit-ten. Var 1662 4 halve Bol og 4 Fjerdingbol, som blive nærmere omtalte under Aalbek Eierlaug. I Raabjerg Eierlaug forefindes 2 mindre Indsøer, nemlig Raabjerg Sø i Præstegaardens Eiendom, 5 til 600 Al. S. V. for Kirken, og Troldsøen, som ligger i en lignende Afstand N. N. V. for det vestlige Sted i Lodskovad. Begge disse Søer have Aal, Skaller og Gjædder. I Tilfælde at disse Søers Udtørring skulle de indvindende Arealer deles imellem samtlige Lodseiere i Raabjerg Eierlaug.

Starholm Eierlaug:

Starholm 2 Gaarde og 2 Huse. Var 1662 1 Bol, Tjenere til Asdal, skyldte 1 Fdg. Smør, 1 Td. Kuller og 1 Fødenød, 5 Tdr. Hartkorn. Navnet Starholm er rimeligviis kommen af det oldnordiske starengi, Eng eller Holm bevoxet med Stargræs.

Den i ældre Tid i Nærheden af Starholm liggende Sø, i hvilken der endnu for omtrent 20 Aar siden var god Ande-

jagt, er nu ganske udtørret. At Starholm Sø oprindelig har været af større Omfang, er meget sandsynligt, og har den ganske vist strakt sig betydeligt længere mod Nord, hvor den er bleven fyldt af de mægtige Klitter.

Gaihede 1 Huus. Var 1662 $\frac{1}{4}$ Bol, Tjener til Fuglsig, skyldte 1 Td. saltet Kuller, $1\frac{1}{2}$ Td. Htkrn.

Rannerød 3 Gaarde og 5 Huse. Var 1662 1 Bol, Tjener til Fru Lene Rud til Udbygaard paa Sjælland, skyldte 2 Ø Smør og 1 Td. Torsk, 3 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. Htkrn. Havde fri Forstrand. Da Navnet tidligere er bleven skreven Rønnerød, er det rimeligviis kommen af Rønnetræer og rød, hvilken Endelse altid betegner ryddet Skovland.

Kandestederne 5 Huse, bleve først byggede 1789 og 1790. 2de af Kandestederne bære endnu Navnet Høgenhav, hvilket antyder, at de oprindelig ere Levninger af den foran omtalte større, ødelagte Gaard af samme Navn.

Aalbek Eierlaug.

Aalbek By 32 Huse. Var 1662 1 Bol, 26 halve Bol og 2 Huse, af hvilke $\frac{1}{2}$ Bol skyldte 1 Td. Kuller, 100 Flyndre og 1 Ø Smør, 2 Tdr. 2 Fdkr. Hartkorn, og var der flere halve Bol, som havde $1\frac{1}{2}$ Td. Htkrn. Vare alle Tjenere til forskellige Herregaarde.

I Aalbek, som efter Sagnet oprindelig har staaet længere mod Syd, hvor den blev overfløiet af Sand, har der uden Tvivl i Oldtiden staaet et hedensk Gudehuus, og da Aal efter Dr. phil. O. Nielsen Forklaring¹⁾ betyder hedensk Gudehuus, er det med Hensyn paa de locale Forhold høist rimeligt, at Byen har faaet Navn af dette. Der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at der jo i hver af de to Dele, i hvilke Raabjerg Sogn, som foran er viist, har været deelt, har været et hedensk Gudehuus. Videre vil blive meddeelt herom under „Offentlige Indretninger“.

Klitlund 1 Gaard, Komfage, og 28 Huse. I Matriculen 1662 nævnes 10 „Boliger“ og deriblandt Hjortlund, $\frac{1}{2}$ Bol med 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Htkrn., og Kletlund, $\frac{1}{2}$ Bol med 1 Td. 7 Skpr. Htkrn., som laae „paa Heden“ og hvis Marker vare meget fordærvede af Sandflugt. Disse 10 „Boliger“, af hvilke flere havde over 2 Tdr. Htkrn., og efter

¹⁾ Hist. Efterretn. om V. Horne Herred, Danske Saml. I og II B.

hvilke de nuværende 5 Steder „paa Heden“ have Navn, have staaet længere mod Nørd paa den Hede eller Mose, som senere er bleven overfløiet af Mølklitten. Ogsaa disse 10 Steder vare 1662 alle Tjenere til forskjellige Herregaarde.

Da Fiskerne i Raabjerg Sogn, navnlig Aalbekkerne, sjelden forlade deres Hjemstavn, er det naturligt, at en yderligere Bebyggelse i denne By tillige med Klitlund fremtidig vil finde Sted, efterhaanden som Folkemængden tiltager. Jorderne deles som oftest imellem 2de af Børnene, og et nyt Huus opføres paa den ene Parcel, og vil denne Udparcellering af disse smaa Eiendomme, for ikke at tale om de mange jordløse Huse, som bygges, efterhaanden medføre, at Velstanden og Skatteevnen bliver mindre, da de fleste Smaabyggere, naar Fiskeriet slaaer feil, døie haardt med at slaae sig igjennem og ere let udsatte for, saaledes som ofte skeer, at blive til Byrde for Fattigvæsenet.

Gaardboe Eierlaug.

Søndergaardboe 2 Gaarde, af hvilke den ene i Sommeren 1868 formedelst den af Knasborg Aa foraarsagede Udtørring er flyttet hen paa sin „Nørmark“.

Nørregaardboe 2 Gaarde.

Om Gaardbogaard, af hvis Jorder Gaardbogaardenes Eiendomme ere Levninger, findes i Matriculen 1662 anført: „Gaarubo Gaard, hvoraf tilhører Fru Lene Rud den halve Part, en tredie Part til Asdal og den fjerde Part til velb. sal. Knud Ulfelds Arvinger. Beboes af Anders Pedersen, Jens Mortensen og Johanne Akselsdatter, skylder tilsammen 6 Ø Smør, kan saae 3 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, kan avle 12 Læs Hø, 4 Tdr. Htkrn. Ved Magt formedelst Fiskeri.

Udi Asdal Jordebog findes Aaleskyld af foreskrevne Gaard, men alle Mændene ved høieste Eed bekræfter ei Aaleskyld deraf udi 50 Aar at være givet. Dertil har ligget en Mølle, kaldes Gaardboe Mølle, som siden den keiserlige Krig (1627—28) har været ganske øde, derhos en Sø, kaldes Gaardboe Sø, som dog skal være ubrugelig til Fiskeri formedelst Ureenlighed.“

Gaardboe Søes fremskridende Udtørring¹⁾ og Knasborg Aaes tiltagende Dybde have i Løbet af de sidste 20 Aar

¹⁾ See min Beskrivelse af Gaardboe Sø.

udtørret Gaardbogaardenes Indmarkslodder i den Grad, at de næsten ere uskikkede til at dyrkes, og i Omfanget af Nørregaardboe er der endogsaa allerede opstaaet betydelig Sandflugt, og ligesom førdem Gaardbogaard, som foran er oplyst, ved en tidligere partiel Udtørring af Søen er bleven ødelagt af Sandflugt, saaledes ville de nuværende Gaardbogaardes Indmarkslodder ganske vist ogsaa bryde op i Sandflugt, naar, som utvivlsomt i Tidernes Løb vil skee, Søen ganske udtørres, hvilket endvidere vil have til Følge, at de samme tilgrændsende Enge og øvrige Eiendomme meer eller mindre ville blive ødelagte.

Fader til Etatsraad Regnar Westenholtz til Mattrup, Major Ridder Westenholtz, har, før han 1819 blev By- og Herredsfoged i Frederikshavn, i 3 til 4 Aar eiet og beboet den af Gaardbogaardene Matr. Nr. 2, som nu eies af Forfatteren, og var det denne indsigtfulde og dygtige Mand, som, medens han boede i Gaardboe, foranstaltede de første indgrøftede Veistykker opførte i Raabjerg Sogn, nemlig den saakaldte Gaardboe Vase og Uggerhals Gyde.

Hvidemose 2 Gaarde og 6 Huse. Var 1662 blot et Huus, Tjener til Asdal, skyldte 100 Flyndre, 2 Skpr. Hartkorn.

Løt en Gaard. Uagtet Navnet Løt, som efter Dr. phil. O. Nielsens Mening maa afedes af det oldnord. Laut, sid Jord, lille Dal, tyder paa høi Ælde, nævnes Løt dog ikke i Matriculen 1662, men derimod 1683.

Kyllesbek 6 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol og 2 Fjerdingbol, som vare Tjenere til Odden, og af hvilke det største skyldte 200 Flyndre og 1 Td. saltet Kuller, 2 Tdr. Htkrn.

Kyllesbek stod dengang omtrent $\frac{1}{8}$ Miil N. V. for Sovkrog. En meget oplysende Bemærkning i Matriculen 1662 bør her anføres: „Til forskrevne Raabjerg By og Kyllesbek er ingen Herlighed, men skarp Drift udi Klitten og temmelig god Ildebrand.

Midt imellem begge Byer ligger en temmelig stor Sø, som dog undertiden om Sommeren fast ganske tørres formedelst Sandflugt, hvilken og Byernes Mark ganske haver ødelagt, saa de haver ingen Næring uden ved Fiskeri af Havet.“

Sovkrog 2 Gaarde og 1 Mølle. Hed 1662 Skovkrog og var $\frac{1}{2}$ Bol, Tjener til Asdal, skyldte 2 Ø Smør, 1 „Graff“

Fisk eller Fisk for at „grave“¹⁾, 250 Flyndre, 1 Tde. 7 Skpr. 2 Fdkr. Htkrn.

Den første Bebyggelse af „Skovkrog“, fortæller et gammelt Sagn, var en lille Hytte, i hvilken boede en gammel Kone, som ernærede sig af at brænde og sælge Bøgeaske, hvilket tyder paa, at der ogsaa i Sognets fordums Skove er forekommet Bøgetræer eller ialtfald Bøgebuske²⁾. Endnu findes i Gaardboe og Jennets Egekrat ogsaa enkelte Bøgebuske.

Heden et Huus, det vestre af Stederne „paa Heden“ paa søndre Side af Mølkitten.

Sørig Eierlaug.

Sørig 4 Gaarde og 4 Huse. Nævnes ikke 1662, hvorimod der i Taxationsforretningen 1683 blot er anført „Sørig“, ligesom ogsaa der nævnes en Rasmus Christensen ved Gaardboe Sø, om hvem man veed, at han var den første, som byggede et Sted i Sørig, efterat hans Sted, som havde staaet der, hvor Klitten nu er, Nord for Slynge, var bleven ødelagt af Sandflugt.

Rimmen 1 Huus. Nævnes ikke 1662.

Rød 2 Huse. Nævnes heller ikke 1662.

Uggerhal 2 Gaarde og 1 Huus. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, Tjener til Asdal, skyldte 2 Ø Smør, 1 „Graff“ Fisk³⁾ eller derfor 1 Rdlr., 1 Td. 2 Skpr. 2 Fdkr. Hartkorn. Er tidligere bleven skreven Uggerholt, og maa Navnet vist derfor afledes af Mandsnavnet Ugge og Holt, et høiere Sted i en Eng til at tørre Hø paa.

L yngshede 2 Gaarde og 2 Huse. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, Tjener til Asdal, skyldte 1 Ø Smør, 130 Flyndre, $\frac{1}{2}$ „Graff“ Fisk eller derfor $\frac{1}{2}$ Rdlr., 7 Skpr. 3 Fdkr. Htkrn.

Hvims 2 Gaarde og 1 Huus. Var 1662 $\frac{1}{2}$ Bol, Tjener til Asdal, skyldte 1 Ø Smør, 250 Flyndre, 1 „Graff“ Fisk eller derfor 1 Rdlr., 1 Td. 2 Skpr. 1 Fdkr. Htkrn.

Jennet 2 Gaarde og 2 Huse. Var 1662 1 Bol, Tjener til Fru Lene Rud til Udbygaard, skyldte 1 Fdg. Smør, 3 Tdr. Htkrn.

1) Jvfr. Bemærkning 1) til den foran meddeelte Afskrift af Aastrup Lehns Reguskab fra 1578—79.

2) Dengang brugtes til Vaskning, istedetfor Sæbe, Lud af Bøgeaske.

3) Bevis for, at der dengang ogsaa er bleven drevet Fiskeri fra Uggerhal.

Knasborg 1 Gaard og 15 Huse. Var 1662 2 halve Bol, hvoraf det ene var Tjener til Fru Rud og det andet til Odden og skyldte respektive $1\frac{1}{2}$ $\text{\textcircled{S}}$ Smør og 350 Flyndre, 1 Td. 7 Skpr. Htkrn., 1 $\text{\textcircled{S}}$ Smør, 350 Flyndre, $1\frac{1}{2}$ Td. Htkrn.

I Sørig Eierlaug ligge de saakaldte Søndre Enge, som fra Mosbjerg Sogneskjel strække sig mod Nord langs Nors Aa heelt hen til Sørig. Den besynderlige Inddeling af Lodderne i bemeldte Engstrækning antyder, at denne i en fjern Fortid har været „Gribsjord“. Høavlen paa disse Enge er bleven betydelig mindre som Følge af den i de senere Aar stedfundne dybere Oprensning af Nors Aa, hvilket i Forening med den saa betydeligt formindskede Vandmasse i Gaardboe Sø ogsaa har foraarsaget, at Sørig Gaardenes Marker og Enge allerede ere blevne meget og utvivlsomt ville blive endnu mere beskadigede og i Tidernes Løb aldeles ødelagte ved en for stærk Udtørring. I samme Eierlaug ligger den betydelige Mosestrækning, som benævnes søndre Hede, og som udgjør den nordvestlige Deel af den store „Jerup Mose“, som bestaaer af Rimmer og Doppe. Rimmerne ere milelange, bølgeformige Forhøjninger, bestaaende af Sand og bevoxede med Lyng, og naae de høieste omtrent 3 til 4 Al. over Doppernes Overflade. Doppene ere de imellem Rimmerne liggende Fordybninger af meget forskjellig Brede, som indeholde god Tørvejord af 2 til 3 Al. Dybde. Forøvrigt henvises med Hensyn til denne i geognostisk Henseende mærkelige Tørvemoses Beskrivelse og oprindelige Dannelse til Etatsraad J. Steenstrups Afhandling i H. Krøyers naturhist. Tidsskrift II B. p. 497.

Af hvad foran er oplyst, vil det sees, at der nu — 1868 — i Raabjerg Sogn er 33 Gaarde, 148 Huse med Jord og 25 jordløse do., hvilket tilsammen giver 206 Beboelser.

Som længere foran er viist, havde Sognet for 300 Aar siden — 1568 — kun 85 Beboelser.

Sognets Hartkorn, som nu er 97 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb., var 1662 efter Sæd og Avl 48 Tdr. 6 Skpr. $2\frac{2}{3}$ Alb. og efter Landgilde 140 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{3}$ Alb., og blev 1 Td. Hartkorn ved Matrikullen 1662 taxeret for 40 Rdlr.¹⁾

1) Dette er at forstaae saaledes, at man meente, at Pante- eller Udlægshaver kunde tage Godset til en Priis.

Sognets Hartkorn efter Matriculen 1690 var 41 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{34}{41}$ Alb.

At der i Oldtiden saavel som ogsaa i Slutningen af Middalderen paa flere Steder i Raabjerg Sogn har været Skov, bevises især deraf, at der flere Steder findes mange Træstubbe staaende samlede paa Roden; saaledes sees endnu i nordre Ende af den saakaldte Troldsø omtrent 20 Stykker Ege-Træstubbe. I nordre Side af Jennets Klit saaes for henved 20 Aar siden mange paa Roden staaende Træstubbe, ligesom der ogsaa paa mange andre Steder saavel i Martørven som i flere andre Moser er bleven opgravet og endnu opgraves store Træstammer af Eg, Birk og El. I den nordøstlige Deel af Jennets Klit, tæt ved Knasborg Aa, blev for omtrent 30 Aar siden funden en meget stor Ege-Træstamme, hvori tydelig var indskaaren et Bomærke, som fra Arilds Tid har været brugt og endnu bruges paa et ældre Sted i Aalbek, Matr. Nr. 35, hvilket Fund vist tør antyde, at bemeldte Skovtræ i sin Tid er bleven kjøbt i Gaardbogaards Skove af en Mand i Aalbek.

Paa mange Steder i Knasborg Aa findes Levninger af store Ege Træstammer, navnlig paa Strækningen igjennem Gaardboe Eiendomme. Ogsaa er det rimeligt, at Egekrattet ved Nørregaardboe og Jennet ere Levninger af Fortids Egeskove. I de nævnte Egebuskadser findes endnu enkelte Bøgebuske og en Mængde Bæverasp. Flere Stednavne tyde paa Skov, f. Ex. Rannerød, Skjødelund, Klitlund, Hjortlund, Skovkrog, nu Sovkrog. og Høgenhauge. At der for 200 Aar siden har været betydelige Skove paa Østkysten af Vendsyssel paa 1 Miil nær Skagen, sees af A. Berntsens „Danm. og Norg. frugtbar Herlighed“. Ogsaa et over hundrede Aar gammelt Kort over Vendsyssel, som Forfatteren er i Besiddelse af, viser, at der har været Skov i Raabjerg Sogn, navnlig i dets nordlige Deel.

I Taxationsforretningerne fra 1683 findes følgende med Hensyn paa Sognets tidligere topografiske Forhold oplysende Bemærkning: „Nørstrand. Skivensbæk ligger vesten Raabjerg By, gaaer ned i Nørstrand med nordre Ende, hvor Hans kgl. Majestæts Fortog begynder og endes østen ved Pellebache, hvor til Tegn er sat 1 Pæl¹⁾ med Cv.

¹⁾ Af denne Pæl maa Pælens Mile have faaet Navn.

Østen Enden af Pællebachen begynder Fru Ide Skeel paa Asdal, Fedder Hansen Borgemester i Skagen et deres Fortog. Fru Ide Skeel er berettiget de 2 Parter og Borgemestren den 3die Part, som strækker sig udi øster til Rendebachen og er udi sin Længde 195 Kæder o: 5850 Alen. Østen Enden af sidste Fortog anfanger Hans kongl. Majestæts Fortog, strækker sig udi østen til Skagbo Gren, som er 2 smaa Mile.

Østerstranden. Norden op til Skagbo Sogn er et Vad, kaldes „Thoer“, som er Skæl imellem Skagen og Raabjerg Sogn. Nordre Ende har Borgemester Fedder Hansen et Fortog til Slaarenden, ved nordre Ende af denne begynder Kongens Fortog og gaaer i sønder til „Bomme Balds“ Rende, nordre Enden af denne sidste er Skæl mellem Sognet og Birket¹⁾, og her begynder Ide Skeels og Admiral Juels Fortog, hun har 5 Parter, han den 6te Part, de gaaer i Sønder til Lerbæk eller Kragbsbjerg By til et Tørvedige, som gaaer i Øst til Stranden og Vest til Kragbsbjerg By²⁾.“ Paa Heden og i Klitterne var fælles Græsning til 100 Høveder, hvori Raabjerg Sogn havde sin Deel sammen med andre Sogne.

At Raabjerg Sogn ogsaa har undergaaet den sørgelige Skjæbne, som overgik Jylland efter Christian III's haarde Dom 1535 over Bønderne, som Aaret iforveien af Skipper Clemens vare blevne oprørte til Fordeel for Christian II, kan neppe betvivles.

Kongen holdt som bekjendt haard Rettergang og fradønte Bønderne Liv og Gods, hvorved de fik et Knæk, som de aldrig siden have forvundet, og det ikke alene dem, der havde taget activ Deel i Opstanden, men alle i hvert Herred, i hvilket der havde været „Oprørere“. Til Støtte for denne Mening taler det Factum, at Kronen 1577 eiede hele den sydlige Halvdeel af Sognet, nemlig Gaardbogaard samt 33 mindre Steder paa sammes Enemærke, som udgjorde Gaardboe Birk, hvilket, som foran er viist, samme Aar mageskiftedes med Fru Karen Rønnov af Vreilevkloster.

---

1) Gaardboe Birk.

2) Utvivlsomt det nuværende Jerup.

B. Agerdyrkning og huuslige Næringsveie.

At Sognets Landbrug formedelst de meget uheldige Naturforhold stedste har været, endnu er og altid vil blive utilstrækkeligt til at ernære Befolkningen, vil let kunne indsees, naar man kjender Localiteterne og navnlig veed, hvormeget Gjødning der udfordres for at aftvinge de magre, sandede og tørre Marker en endda kun maadelig Afgrøde, og uden en forholdsviis rigelig Højbjergning, som heldigviis ogsaa endnu haves, deels i selve Sognet og deels i de betydelige tilkjøbte Engstrækninger i Tversted Sogn, vilde saadanne Markjorder ikke kunne dyrkes. Paa de mere fugtige Marker, f. Ex. i Bunken og Aalbek, er Udbyttet bedre, især hvor Gjødningen, som i Aalbek, kan blandes med Fiskeaffald.

Hele Sognets Areal bestaaer kun af Strandsand, Ingen veed i hvilken Dybde, og de faa dyrkede Strækninger have paa de allerfleste Steder et meget tyndt Sværd og liden eller ingen Muld, og om man ogsaa nok saa godt gjøder tørre, sandede Jorder, vil Afgrøden dog altid blive ringe, naar Jorden ikke jevnlig gjennemvædes af Regn.

Overhovedet taale Sognets Markjorder og Enge ikke at blive udtørrede, ialtfald maa man være varsom med en for stærk Udgrøftning.

Som Følge af den stedfindende naturlige Hævning af Landet i Forening med, at man nutildags udgrøfter de lavere Jordeiendomme, ere mange gamle, høitliggende Marker allerede blevne og flere ville i Tidernes Løb blive for tørre og uskikkede til at dyrkes, og forudsat at Forholdene, som er rimeligt, vedblivende ville udvikle sig paa samme Maade, vil sikkert i Løbet af 2 til 3 Aarhundreder Størstedelen af Sognets nuværende Markjorder allerede være ødelagte ved Udtørring, og der behøves ikke profetiske Gaver for idetmindste at kunne forudsee, at Gaardboe Søes stadig fremskridende Udtørring og Nors Aes som Følge deraf tiltagende Dybde, hvis ikke forebyggende Foranstaltninger blive truffene, ville medføre ubodelig Skade for Sognets Landbrug og navnlig tilintetgjøre en af Beboernes vigtigste Næringskilder, nemlig den betydelige Højbjergning, som forstørstedelen haves paa Engene i Nors Aes og Gaardboe Søes umiddelbare Nærhed.

Uagtet der ogsaa i Raabjerg Sogn i de sidste 20 Aar er gjort betydelig Fremgang saavel med Hensyn til en bedre

Behandling af Markjorderne som ved Anskaffelse af flere og bedre Avlsredskaber, kan der dog formedelst de overhovedet ugunstige Forhold vanskelig være eller blive Tale om noget velindrettet Agerbrug. Dyrkningsmaaden er og maa formedelst de meget forskjelligartede Jorder blive meget forskjellig. Hos Mange, som endnu ere hildede af den gamle Slendrian, ere Markernes Inddeling saa uhensigtsmæssig og uforstaaelig, at det kunde synes umuligt for selve Eieren at hitte Rede deri. Saaledes sees ofte en enkelt Ager at være besaaet midt i en større Græsmark. Hos den mere kyndige og tænksomme Jordbruger bearbejdes nu Jorden temmelig godt, og der tages kun 3 til 4 Kjærve efter Gjøden, i Reglen 1ste Aar Byg, 2det Aar Rug, 3die og 4de Aar Havre. Paa de meget tørre Jorder brakkes til Rug, af hvilken der saa tages 3 til 4 Kjærve efter Gjøden. I den sidstnævnte Slags Marker dyrkes af Mange Kartoffler, saaledes at der brakkes og „klatgjødes“ til disse, hvorpaa der saaes Rug efter samme Gjødning og først næste Aar gives fuld Gjøde, hvorefter der saa igjen tages 2de Rugkjærve. Denne Methode turde maaskee fortjene anbefaling, da det er en Erfarings-sætning, at Kartoffelsygdom er meget sjelden paa tørre Sandjorder. I Aalbek og Klitlund dyrkes Vaarrug, som i Reglen lykkes godt paa disse fugtige Jorder.

Som en vistnok enestaaende Mærkværdighed fortjener at anføres, at der under 7de October 1835 er thinglæst en imellem Beboerne i Aalbek og Klitlund indgaaet Forening om ikke at holde Fred paa Markerne om Efteraaret efter Høsten. Da Vegetationen om Foraaret begynder senere end i Landets sydlige Egne, maa man have saameget mere Vinterfoder for Kreaturerne, hvis man ikke vil udsætte sig for at drive disse ud, før Markerne kunne afgive tilstrækkeligt Græs; men desværre kunne de Fleste endnu ikke indsee det Skadelige i at holde for mange Kreaturer, hvisaarsag man ogsaa hyppigt seer disse gaae ude til heelt imod Vinteren og, afmagrede fra denne, igjen i April Maaned vanke omkring paa de skaldede Marker; det er indlysende, at det vilde være meget fordeelagtigere at holde færre og bedre Kreaturer, da Mælken af faa og velfodrede Køer bliver rigeligere og bedre, ligesom ogsaa Gjøden bliver bedre og ikke mindre, naar det samme Quantum Foder bliver fortæret af et mindre Antal Kreaturer.

Af Sognets 33 Gaardmænd have kun 3 over $1\frac{1}{2}$, men ikke 2 Tdr. Hartkorn, og Ingen holder mere end 2 Heste, 4 til 6 Køer og 3 til 4 Unghøveder, samt fra 10 til 20 Faar, af hvilke de fleste holdes i Klitegnene. De fleste Gaardmænd og større Huusmænd, af hvilke sidste 30 ere „tokjørende“ og flere kunne holde en lige saa stor Kobesætning som Gaardmændene, sælge aarlig 1 — 2 Kreaturer, ligesom der ogsaa, med Hensyn paa den simple Foderstand, hvori de Fleste holde deres Kobesætning, sælges en ikke ubetydelig Deel Smør. De fleste have ingen Interesse for gode Kostalde, og navnlig ere disse ikke tilstrækkelig aflukkede fra den øvrige Deel af Ladebygningen og paa mange Steder saa utætte, at de i Vintertiden ikke kunne holdes varme, hvorved Kreaturerne lide meget.

Det er endnu ikke ualmindeligt at tage Faarene ind paa Stuen, saasart de have læmmet, selv ogsaa om det ikke er Frostveir, og at et „Lamfaar“ saaledes holdes paa Stuen over 8 Dage, ligesom ogsaa Gæs og Høns, naar de have Unger, i nogen Tid holdes paa Stuen. Disse i sanitær Henseende meget uheldige Skikke have deres Rod dybt nede i Fortiden. Efter den i August 1866 ifølge det statistiske Bureau's Skrivelse af 18de Juni s. A. foretagne Optælling af Kreaturer forefandtes i Raabjerg Sogn 138 Heste, 12 Føl, 102 Trækstude, 528 Køer, 203 Stkr. Ungkvæg, 1257 Faar, 982 Lam og 82 Sviin. I samme Aar var der udsaaet 284 Tdr. Rug, 101 Tdr. Byg og 329 Tdr. Havre samt lagt 192 Tdr. Kartoffler.

Med Undtagelse af ganske faa Parceller have Beboerne i Raabjerg Sogn i Løbet af de sidste 38 Aar tilkjøbt sig den betydelige Engstrækning i Tversted Sogn, som benævnes Sørig Enge, og som strækker sig langs med vestre Side af Nors Aa og Vestsiden af Gaardboe Sø heelt fra Nordkap i Mosbjerg Sogn til lige Øst for Stederne Horsnab i Tversted Sogn. Gaardeier Mads Jensen Gaardboe, Fader til Forfatteren, var den Første i Raabjerg Sogn, som 1830 af denne Engstrækning købte en Parcel af omtrent 9 Tdr. Lands Størrelse for 150 Rdlr. og i 1837 en lignende, tilgrændsende af samme Størrelse for 300 Rdlr., og saa betydeligt ere Parcellerne her stegne i Værdi, at en saadan nu — 1868 — koster 1000 Rdlr.

Formedelst disse Enges fjerne Beliggenhed fra den stør-

ste Deel af Raabjerg Sogn, (Beboerne i Kandestederne have endogsaa kjøbt af bemeldte Enge) pleier man i Reglen ved Bjergrning af en Eng at medtage saameget Mandskab, som behøves for at blive færdig paa een Dag. En saadan Høbjergrningsdag, især naar det gjælder en af de større Enge, hvor der undertiden kan være over 30 Mennesker samlede, betragtes som en Fæsttag. Af Fødevarer medtages det Bedste, Huset formaaer, og af Brændeviin gives saameget, man vil drikke. Folkene, unge og gamle, pynte sig pænt, ja i vor Tid sees endogsaa Crinolinen brede sig paa den grønne Engbund. I Regnveir er Arbeidet lige saa besværligt som ubehageligt, dog holder man i de fleste Tilfælde ud. Fiskerfolk, og det er de fleste, regne det ikke saa nøie med at faae en blødt Trøie, selv Qvindfolkene, som i saadant Veir lig ogsaa trække barbenet og binde Skjørterne op til Knæerne, holde ud, og naar det ikke er altfor slem, hører man dem ogsaa af og til at synge, hvortil de dog af Naturen ere ringe begavede.

Raabjergerne ere, som senere vil blive udførligere omhandlet, meget arbeidsomme og vindskibelige, og i Høbjergrningstiden i gunstigt Veir er det interessant at iagttage det kraftige Liv, som rører sig paa de omfangsrige Enge. Leens Klang, Pigernes Latter og muntre Viser lyde rundtomkring, og hvor der spises Mellemmad eller holdes Middag, seer man Karlene livligt spøge med de glade Piger.

Med enkelte Undtagelser henligge Parcellerne endnu i deres oprindelige Skikkelse, saaledes som de have ligget i mange Aarhundreder, og vor Tid med dens høie Engkultur har af flere Grunde endnu ikke indvirket paa eller forstyrret den naturlige Dannelse. Ogsaa Høet behandles endnu paa samme Maade, og ingen Nulevende vil kunne mindes, at heri er skeet nogen Forandring.

Af Tørv sælges aarlig flere hundrede Læs til Skagen, for Størstedelen Martørv, som graves i Klitterne, ofte 3 til 4 Al. under Flyvesandet. Som Følge deels af det betydelige Forbrug og Salg af Martørv og deels af, at Vesterhavet aarlig bortskyller en Deel af Sognets Nordkyst, ved hvilken Martørven findes, er denne udmærket gode Tørvejord snart opskaaren, og hvis man ikke er saa fornuftig at opføre med at sælge, er der Sandsynlighed for, at en stor

Deel af Beboerne i Raabjerg og Starholm Eierlaug i en ikke fjern Fremtid ville blive blottede for Ildebrændsel.

Da Martørvejorden i Sognets nordligste Klitter ligger skjult uder Flyvesandet, blev det ved Udskiftningen af Sognets Jorder i 1822 bestemt, at Martørvejorden, uagtet Klitterne bleve udskiftede, skulde være til fælles Afbenyttelse for Beboerne i de 2 nævnte Eierlauge, og dette Fællesskab har givet Anledning til den ødelæggende Misbrug af denne Nødvendighedsartikel.

Med Hensyn til huuslig Industri turde det vist siges om Raabjergerne, at de med enkelte Undtagelser ere mere driftige end i mange andre Sogne; thi ikke alene Qvindfolkene ere meget virksomme „inden Døre“, og en stor Deel kan i Vævning, Spinden og Strikning udføre mere end til eget Forbrug, men ogsaa det store Fleertal af Mandfolkene giver sig af med qvindelige Sysler eller, som det hedder „indendørs Arbeide“, der gives saaledes Flere, endogsaa af Sognets velhavende Gaardmænd, som spinde, ogsaa for Fremmede, og „tage Spind“, ialmindelighed Hørblaar, fra Skagen, hvor Qvindfolkene give sig lidet eller intet af med disse Huusgjerninger.

De Mandfolk, som ikke kunne spinde, lægge sig gjerne efter Kjøkkenforretninger, ja Enkelte kunne endogsaa bage Pandekager og Vaffer, for at Qvindfolkene, som det hedder, kunne blive ved Rokken. Nogle kjøbe Uld og Hør, hvoraf laves Vadmel og Lærred til Salg. Hvor der haves Riis, flettes Fiskekurve, som sælges i Skagen. Huusfiden, som bringer mangan Skilling til Raabjerg Sogn, hjælper saaledes ogsaa til, at Beboerne kunne svare Enhver sit. Betegnende er følgende Vers af en af Sognets Leilighedsdigtere:

„Nei Raabjergeren er ikke seen,
 Sit Arbeide han passer med Flid;
 Ja sysler endogsaa med Haspe og Teen,
 For ikke at spille sin kostbare Tid.“

Mange af Sognets unge Mennesker, som om Efteraaret og i Vintertiden ere beskæftigede med Fiskeri, drage i Høbjergningstiden og om Høsten ned i Vendsyssels sydlige Egne, ja Nogle sætte endogsaa over Liimfjorden, for at tage „fast Høsttjeneste“ eller ogsaa arbeide for en bestemt Dagløn. For omtrent 60 Aar siden fik en voxen Tjenestekarl kun 6 Rdlr. i aarlig Løn og en Pige kun 4 Rdlr.; men 1

Al. Vadmel kostede dengang ogsaa kun 12 β og 1 Al. Lærred 8 β , og brugte Mandfolkene paa, den Tid kun hvide Vadmels Trøier.

C. Fiskeri.

For omtrent 70 Aar siden, medens Landbruget ialmindelighed og i Raabjerg Sogn isærdeleshed stod paa et meget lavere Trin end i vor Tid, vare Beboerne endnu mere henviste til at leve af Fiskeri, hvilket ogsaa blev drevet som den vigtigste Næringsvei af alle Sognets Beboere. Selv Østersfiskeri vides at være bleven drevet af Beboerne i Gaardbogaardene for omtrent hundrede Aar siden, og det fortælles, at disse vare endnu mere drittige end selve Aalbekkerne; thi naar disse ved Dag gry kom til Stranden for at gaae ud paa Østersfiskeri, seilede Gaardboerne allerede Halvveien ude ved Østersbankerne.

I Etatsraad Seidelins Beskrivelse af Hjørring Amt, 1828, berettes, at der i 1827 paa Raabjerg Sogns Østkyst vare 23 Fiskerselskaber, hvoraf 6 i Byen Aalbek, og blev Østersfiskeriet paa samme Tid drevet med 19 store Baade fra Aalbek. Dette Fiskeri, som endnu er et Regale, er ikke bleven drevet af Aalbekkerne i de sidste 5 til 6 Aar, hvilket maa være en Følge af det betydelige Østersfiskeri i de senere Aar i Liinjorden. Naar Fiskeriet var nogenlunde heldigt, kunde der med hver Baad, som havde en Besætning af 3 Mand, aarlig c : i Vintermaanederne „stryges“ Østers, „Ovslinger“, for circa 150 Rdlr., og har Aalbek By saaledes tabt betydeligt ved dette Fiskeris Ophør. Østersbankerne ligge imellem Hirtsholmene og Skagen, dog skulle de rigeste ligge $\frac{3}{4}$ Miil S. O. for Skagen. Paa nogle Banker er der 9 til 10 Favne dybt Vand, og paa andre kun 5 til 6.

At Fiskeriet ved Raabjerg Sogns Kyster stadig er bleven mindre og mere besværligt, er en Kjendsgjerning, som er iagttaget i Løbet af de sidste 2 til 3 Aarhundreder, hvilket kan sees af de ovenfor meddeelte Indberetninger af 1625 og 1689 fra Stedets Præster til Biskoppen. Da det er rimeligt, at Fiskene opholde sig paa en vis Dybde i Havet, er det sandsynligt, at den lavere Vandstand, de forandrede geognostiske Forhold, navnlig den stedfindende Hævning af Landet, have foraarsaget, at Fiskene nu ligge længere fra

Land. Nogle gamle Fiskere have ogsaa paastaet, at Vandstanden paa Revlerne er bleven lavere.

Et „Flyndervaadselskab“ bestaaer i Reglen af 5 hele Lodder, og den Mand, der, som det hedder, har en heel Lod, hvilket er Tilfældet med de Fleste i Aalbek, Klitlund, Knasborg, Rannerød og Bunken, leverer 2 Folk, „Hjælpi“, en voxen Karl og en Pige eller „Bels“ 3: halvvoxen Karl. Det voxne Mandskab i et Selskab gaar med lange Støvler, Vandstøvler, som, naar der manøvreres med Baaden, ere trukne heelt op i Skrævet, og for at forebygge, at Vandet slaar oven ind i Støvlerne, bæres over disse en egen Art Buxer, som ere meget vide, Vidbuxer, og ikke naae længere end til Knæerne. Pigerne og Belsene, som benævnes „Dravhjælpi“, gaae med Træsko.

Et Flyndervaad er c. 180 Al. langt og koster omtrent 30 Rdlr., og et Stykke Vaadtoug, som laves af Skibstougværk, koster omtrent 3 Rdlr. og er 60 Favne eller 180 Al. langt, og Fiskerne regne 2de Stykker af denne Længde til 100 Favne, som saaledes egentlig bliver 120 Favne eller 360 Al. For 50 til 60 Aar tilbage gave Fiskerierne et langt rigere Udbytte end i vor Tid og vare mindre besværlige, da man kun brugte 4 til 500 Favne Toug paa hver Arm, 3: Ende af et Vaad, hvorimod der nu i Reglen for at kunne naae ud til Fisken maa bruges 1000 Favne Toug paa hver „Arm“, hvilket altsaa bliver 1200 Favne eller 3600 Al. Denne betydeligt forøgede Anvendelse af Touge eller Vaadlinier medfører, at der ogsaa maa afgives Extramandskab eller flere „Dravhjælpi“, da Vaadet maa have en vis Fart i Vandet for at kunne fange Fisken.

Flyndervaadfiskeriet, som er det betydeligste, begynder ialmindelighed i Slutningen af Juli Maaned og drives, naar Veirforholdene tillade det og der er „Fisk for Lande“, heelt til Marts Maanedes Udgang. Uagtet Flyndervaadet har faaet sit Navn af Flyndre, som vel ogsaa udgjør Hovedfangsten med dette Garn, fiskes dog dermed tillige andre Fiskearter, for Ex. Kuller, Torsk og Isinger. Flyndrene, som Fiskerne antage lege i December, ere fedest i August, September, October og November, hvorimod Kuller og Torsk, som lege i Slutningen af Januar eller Begyndelsen af Februar, ere fedest i October, November og December. Flyndervaadfiske-

riet giver i Reglen det rigeste Udbytte i September, October og November.

Et „Dybvaadselskab“ bestaaer almindeligt af 4 hele Lodder, hver paa 2 „Hjælpi“, af hvilke den ene maa gaae med „Vandstøvler“. Ved dette Fiskeri bruges kun 3 til 400 Favne Toug paa hver „Arm“. Med den Slags Vaad, som bruges om Natten i Sommermaanederne, fanges Makrel, Sild, Hornfisk, Fjesinger, Hvidlinger o. s. v.

Flynderbundgarn, som nedsænkes ved Hjælp af paa-bundne Smaastene og bruges i April, Mai, Juni og Juli, ere i Reglen 700 Al. lange og koste, lavet af fint Hørgarn, omtrent 6 Rdlr. Bundgarnene, som sættes ud om Aftenen paa 10 til 15 Al. Vand, staae Natten over og tages op igjen tidlig om Morgenen. „Kullerbakker“ er et Lineredskab med paa hæftede Kroge, Angler, som makes „ænes“, med Svine-, Kalve- og Faarelever eller ogsaa Strandorm, arenicola piscatorum, hvilke sidste opgraves paa Jerup Forstrand i Elling Sogn. Paa Kullerbakker fanges ogsaa Flyndre og Torsk. Da følgende i Kolderup Rosenvinges gamle Herredagsdomme IV 67 forekommende Dom kan have Interesse i flere Henseender, meddeles den ordret i sin Heelhed.

„Viborg Landstingsdom af 25de Septbr. 1585 mellem Mouritz Podebusk til Kjørup som Eier af Leerbek og Høvedsmanden paa Aalborghuus Ove Lunge til Odden. Denne havde til Horns Herredsting hjemlet de Raabjerg Sognemænd at grave i Stranden for Irups (ø: Jerup i Elling Sogn) Forstrand, hvorfor Fogden paa Leerbek Michel Skrifer stæv-nede ham, da Godset i Irup af Kongen var tilskiftet Mouritz Podebusk og Vrag for Irup Strand og Grund ham tildømt, men alligevel tilfordristede Raabjerg Sognemænd sig at grave Orme i Stranden for Irup Grund, hvorvel der fandtes en Herredstingsdom derimod. 1. Fremlagde han da først et Tingsvidne af Horns Herredsting af 1580 den 18de April, lydende at Mads Mortensen i Hørby, Michel Skrifer, Foged paa Leerbek, Søren Nielsen i Krageskov og Laurids Nielsen i Sulested, alle fire Lodseiere til Irup, havde paa deres Huusbonds Vegne der udi Rette ladet dele Raabjerg Sognemænd, Tversted Sognemænd og Uegehiur (Uggerby) Sognemænd for de drager ind udi Jelling (Elling) Sogn for Irups Mark og Fællig og graver Voldgrøft efter Orme og derfor begjæret Høring over dem. Da har Herredsfogden Jens Sørensen i

Holme ikke vidst andet derom at sige end, dersom nogen af disse trende Sognefolk ville have nogen Brug og Grøft, enten Orme eller andet, udi Jelling Sogn for Irups Mark og Fællig, da bør de det at have i Kongens og alle Eiernes Minde til Byen eller bjerge der intet. 2. Dernæst fremlagde han en Landstingsdom af 3. Juli d. A., hvorved en Herredstingsdom om Vrag paa Irup Strand er fundet ikke at maa komme Mourids Podebusk til Hinder eller Skade paa hvis Vrag, som kan indkomme for Irup Grund. 3. Endvidere fremlagde han et Tingsvidne af Horns Herredsting 1584 Mandag den 24de October, at Sandemænd havde kundgjort deres Tog mellem Irup Mark og Gaardboe Birk. Han satte derefter i Rette, om samme Hjemmel efter slig Leilighed bør komme Mourids Podebusk til nogen Forhindring, og om forn^e Mænd maatte grave Orme for hans Grund uden at have det i hans Minde. Saa mødte Ove Lunge og berettede, at han intet taledede paa Vrag, men at forn^e Gravning skulde skee i Vandet, som Vandet flux opstiger og strax skyller det igjen, saa at Mourids Podebusk ikke deraf kan have nogen Skade, og at Herredstingsdommen alene lyder om, at Sognemændene ikke maa grave for Irup Mark og Fællet, og intet taler om Vandet; og fremlagde et Vidne af Horns Herredsting af 8de Februar d. A., at Michel Skriver, der havde staaet for Tingsdom og havt Tiltale og Togsting til Raabjerg Sognemænd for Orme, de skulle lade grave i Stranden for Irup paa hans Huusbonds Grund og Eiendom, da har Ove Lunge dertil svaret, at efterdi Michel Skriver ikke har beviist ved Syn eller Vidne, at hans Huusbond er skeet nogen Skade af dem, som graver, enten paa Ager eller Eng, Hede eller anden Jord i Irup Mark, og de have gravet Ormene i Stranden i lang Tid, som Havet flyder, og Stranden for Irup al Tid med Vrag og andet har efterfulgt Kongen og Kronen og end den Tid fulgte, var han deres fri Hjemmel til samme Ormegrøft, saavidt som de have gravet tilforn, indtil Michel Skriver kan bevise, at Kongen har tilskiftet Mourids Podebusk den Forstrand for Irup for Eiendom, som tilforn af Arildstid var fulgt Aalborghuus og dømt dertil, og satte i alle Rette, om Sognemænd burde være noget pligtig for samme Grøft, som de udi Vandet graver, som ikke skulde kunne være nogen til Skade.

Dom. Da, efter Tiltale, Gjensvar og Sagens Leilighed,

saa og efterdi Herredstingsdommen alene formelder, at fornø Mænd ikke maa grave for Irups Mark og Fælled, men ikke forbyder dem at grave i Vand, og efterdi Ove Lunge beretter saadan Ormegrøft at skee uden alene i Vand, som strax opstiger og skyller det igjen, saa Mourids Podebusk ikke deraf kan have Skade, og nu forfares, at Kongl. Majestæts Ombudsmænd skulle have paaanket, samme Mænd slig Ormegrøft ikke i Vandet at skulle maatte bruge, sammeledes efterdi at baade i Jylland, Sjælland og andetsteds her i Riget har været Fiskerne hertil frit at grave slige Orme i Havet og Forstrand, hvor de det bekomme kunde, saavel i Kongens som i andres Forstrand, og ikke slig Gravning har været dem formeent, eller og forfares og bevises nogen Rettighed, o: Kjendelse, deraf til Nogen for slig Gravning at have udgivet, ei heller nu bevises, at det nogen Tid har været Eierne til Irup til Skade, da vide vi ikke andet derom at sige end, saavidt som samme Ormegrøft skeet er udi Stranden, som Vandet flux opflyder og det igjen skyller, som Mourids Podebusk ikke kan have nogen Skade af, at samme Mænd, som boer her i Egnen ved Strandsiden ved Irup eller og bygger der paa Forstrand i Lodseiernes Minde at fiske, for den Ormegrøft — ei — pligtige ere noget at udgive; ei heller imod fornø Ove Lunges Hjemmel saavidt, som det sig derom belanger, at sige; men dersom saadanne Mænd ville have nogen Tilgang eller Brug til fornø Strand, som Mourids Podebusk paa sin Grund og Eiendom kan have nogen Skade af, eller Fiskerleie, da bør de, som sligt gjøre eller ville have, at have det i hans Minde.“

En stor Deel af Fisken sælges fersk, dels til svenske Fiskehandlere fra Gothenborg, som, naar der er er godt Fiskeri, krydse med store Baade ved Kysten, og dels til Bønder fra Oplandet heelt nede fra Hjørring Egnen, ligesom ogsaa endeel afsættes til Fiskehandlere fra Sæby og Sundby. Enkelte Qvaseskipperere fra Frederikshavn opkjøbe ogsaa levende Rødspætter ved Aalbæk. Den Fisk, som ikke sælges i fersk Tilstand, bliver saltet og tørret, og hermed seiler man i Sommertiden til Liimfjordstæderne, de sydlige Kjøbstæder paa Østkysten af Jylland og Fyen, ligesom ogsaa endeel sælges paa Markederne i Hjørring. Til denne Seilads med Fisk bruges de samme eller lignende store Baade, af hvilke nogle ere forsynede med Dæk, som tidligere bleve af-

benyttede til Østersfiskeri. Til Seilads med tør Fisk bruges ogsaa en lille i Aalbek hjemmehørende Jagt, som 1862 er bygget af Eieren, den selvlærte og efter Sagkyndiges Mening duelige Skibstømrer og Skipper Carl Munk. Flere af de velhavende Fiskere i Aalbek og Klitlund gjøre ogsaa Indkjøb af tør Fisk i Skagen til Forhandling i Landets sydlige Egne. Forholdet hermed er nu omvendt. For omtrent 70 Aar siden solgte Aalbekkerne deres Fisk til de velhavende Skudehandlere i Skagen. I 1868 var der i Raabjerg Sogn 17 Flyndervaadselskaber, nemlig 5 i Aalbek, 3 i Klitlund, 2 i Knasborg, 1 i Hvidemose og Heden, 2 i Lodskovad og Bunken, 2 i Rannerød og Starholm, 2 i Skiveren og Raabjerg. Samme Aar kostede 20 Stykker ferske Flyndre ved Aalbek 40 Skilling, 20 Stykker ferske Kuller 40 Skilling, 16 ø tørre Flyndre 1 Rdlr. og 16 ø tørre Kuller 80 Skilling. For 30 til 40 Aar siden kostede 20 Stykker ferske Flyndre kun 16 Skilling og 16 ø tørre Do. 48 Skilling.

I 1837 boede 30 Fiskerfamilier i Aalbek og i Klitlund 21, hvilke i Løbet af de sidste 30 Aar ere forøgede med 15, nemlig med 7 i Aalbek og 8 i Klitlund, og af disse 66 Familier gives fortiden, 1868, 10, som bebo jordløse Huse og saaledes ere henviste til alene at ernære sig af Fiskeri. De øvrige Beboere i Aalbek, som alle ere Fiskere, have Jord-eiendomme til Besætninger af fra 1 til 3 Køer; 11 af disse Beboere ere tokjørende med Heste, og endeel holde Trækstude.

D. Fugle. Vilde Dyr.

Af større Fugle, som yngle her, kunne nævnes Gravanden, *Anas tadorna*, Stokanden, *Anas boschas*, og Krikanden, *A. crecca*. Den førstnævnte Art, som lægger sine Æg i gamle, forladte Rævegrave, kommer her i Mai og forbliver her til Slutningen af August. Af de andre 2 Arter, som lægge Æg i Moserne og Engene, forefindes om Efteraaret en stor Mængde i Gaardboe Sø, hvor de opholde sig, indtil Søen fryser til. Talrige Flokke af Svaner, nemlig Sangsvaner, *Cygnus musicus*, og Graagæs forekomme her i Trækketiden, nemlig Foraar og Efteraar. Brokfuglen, *Charadrius apricarius*, yngler almindeligt paa Moserne og Lyngsletterne incl-

Iem Klitterne. Denne Fugls betydelige Aftagen i de sidste 30 Aar kan vel nærmest tilskrives den almindelige Opdyrking af Hederne. Viben, *Vanellus cristatus*, er vel endnu almindelig paa Engene, men fordi dens Æg ivrigt efterstræbes saavel af Gamle som Unge, er den i stadig Aftagende. Af Bekkasiner, saavel Trødækkere som dobbelte, yngle endnu endeel i Engene. Aarsagen til, at denne Fugleart i de sidste 20 Aar saa stærkt og stadigt aftager, maa vel søges i, at Engene ere blevne mere udtørrede. Den hvide Stork, *Ciconia alba*, som for 12 til 14 Aar siden byggede Rede paa flere Huse her i Sognet, er det nu meget sjældent at see her, hvilket maa være en Følge af den almindelige Ødelæggelse, som i Vinteren 1856 paa en ubekjendt Maade er overgaaet denne Fugleart. Den sorte Stork, *Ciconia nigra*, som yngler i enkelte af Vendsyssels Skove, sees ofte her i Sommertiden deels enkeltviis og deels i Flokke ved og i de store Klitvande. Urfuglen, *Tetrao tetrix*, har endogsaa i de senere Aar ynglet i den store Jerup Mose, af hvilken Halvdelen ligger i Raabjerg Sogn. Ogsaa denne Fugl er stærkt i Aftagende, deels fordi den ivrigt efterstræbes og er let at skyde, deels fordi ogsaa flere og flere Heder blive bebyggede og opdyrkede. Af Agerhøns findes endnu endeel i Klitterne. Bruushanen, *Machetes pugnax*, Tinksmiden, *Totanus glareola*, den plettede Rørhøne, *Gallinula porzana*, og Præstekraven, *Charadrius hiaticula*, yngle alle talrigt her paa Moserne og i Engene, dog den sidstnævnte almindeligt paa Rullesteensrevlerne imellem Klitterne. Ogsaa denne vilde og gølge Egn oplives i Forsommeren af Gjøgens, *Cuculus canorus*, Sang. Om Efteraaret og i Vintertiden forekomme ved Sognets Kyster en stor Mængde Strandmaager af forskjellig Størrelse, af hvilke endeel fanges af Drengene i en saakaldet „Maageranme“, som paa en simpel Maade er indrettet saaledes, at Fuglene ved at tage efter en lille derpaa anbragt Fisk selv kaster sig en Snor om Halsen, ved hvilken de fanges. Af smaa Sangfugle forekomme her om Foraaret Bogfinken, Iriksen og Stillidsen, tilligemed en stor Deel andre smaa Trækfugle, som rimeligviis drage over til Norge og Sverrig.

Af større vilde Dyr har Raabjerg Sogn Harer, Ræve og Grævlinger. I ældre Tid fangedes mange Ræve med grove Mynder, men da den Slags Hunde nu næsten er forsvunden,

har Ræven formeret sig betydeligt i de senere Aar, hvilket igjen har medført, at der er bleven færre Harer. Ræven, der ligesom Beboerne søger en stor Deel af sin Næring ved Havet, boer i Klitterne og træffes om Dagen hyppigt liggende paa Siv og Lyngsletterne imellem disse. Undertiden kan Mester Mikkel faae isinde at „bide Lam“, og enkelte Lækkermunde snappe af og til ogsaa en Gaas eller Høne. Det turde vist fortjene at bemærkes, at i de senere Aar jagtlystne unge Mennesker i Klitegnene have lagt sig efter at skyde Ræven paa Sporsnee og forøvrigt ogsaa uden denne i almindeligt Sneelæg, og skal denne Jagt for en enkelt heldig Jæger i en Vinter have givet et Udbytte af 10 til 12 Ræve. Enkelte fanges paa Sax. Det er kun i de sidste 40 Aar, at Grævlingen er bleven seet og fanget i Raabjerg Sogn, hvor den boer i Klitterne. Da der nu omtrentlig er ligesaa mange Jægere som Harer, vilde denne Dyreart snart være bleven udryddet, hvis Sognet havde været en Ø. Af mindre vilde Dyr findes Ildere, Maarer, Væseler og Pindsviin. Af den sidstnævnte Slags fangedes for faa Aar siden 3 til 4 Stykker i Egekrattet lidt Øst for Nørregaardboe og paa Gaardboe Mark, før den Tid vidste Ingen, at der fandtes Pindsviin i Raabjerg Sogn. Før Sandflugten ødelagde Sognet, har der været saavel Ulve som andet Storsvildt i de større Moser og Skove, og det er ikke sjældent, at der i Martørven er opgravet og endnu opgraves vældige Horn saavel af Kronhjorte som Raadyrbukke.

En gammel troværdig, endnu levende Kone har meddeelt Forfatteren, at hendes Bedstemoder, som blev 89 Aar gammel og er død for 42 Aar siden, flere Gange har fortalt, at da hun, Bedstemoderen, var 10 Aar gammel, blev hendes Faders hele Faareflok paa een Nat taget og opædt af Ulvene paa den saakaldte „lodne Hede“, der nu næsten er overfløiet med Sand, lidt Syd for Hvidemose. Der haves saaledes Vished for, at der for 121 Aar siden fandtes Ulve i Raabjerg Sogn.

Inde i Klitten Nord for Starholm har der for omtrent 100 Aar siden i Nærheden af den saakaldte „Ulvebakke“ staaet et Huus, som beboedes af en Kone, som blev kaldet „Ulvekone“, og som skulde være en Datter af den kloge Kone, som efter Sagnet drev Ulvene ud af Vendsyssel. En

Dattersøn af den Kone, som sidst beboede „Ulvehuset“, boer endnu i Aalbek og har Tilnavnet Ulv.

E. Strandinger.

Indtægten af Strandinger paa Sognets Kyster er, i Sammenligning med hvad disse tidligere have afgivet, ubetydelig, undtagen for de enkelte Strandfogder, i hvis Distrikter de indtræffe, og at Strandinger nu ere meget sjeldne, er en naturlig Følge af Nutidens flere og bedre Fyr, bedre construerede Fartøier, kyndigere Nautikere og den næsten til enhver Tid sikke Hjælp, som nu saa hurtigt kan ydes af Bugseerdampskibe til at tage de strandede Fartøier af Grunden.

I Bjergninger af Strandinger deeltage alle Sognets Beboere, og Bjergelønnen, hvis Størrelse i Reglen bestemmes af Amtet efter Forholdenes forskellige Beskaffenhed, deles ligelig imellem Bjergerne, hvis Antal i 1868 var 192, uden Hensyn til disses større eller mindre Duelighed. I Reglen bestemmer Amtet Bjergelønnen til $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ af det Bjergedes Værdi. Raabjergerne ere et fredsommeligt og samdrægtigt Folkefærd, og de virkelig søvante Kystbeboere finde sig uførtødent i, at udføre det vanskeligste og besværligste Arbeide ved Bjergning af strandede Skibe uden derfor at gjøre Fordring paa en større Bjergelod. Bjergerne have hidtil givet Præsten 2 og Degnen 1 Bjergelod.

For 20 til 30 Aar siden var der sjelden Tanke eller Tale om at tage et strandet Skib af Grunden; nu derimod ere Skibstømreerne i Frederikshavn saa dygtige og erfarne i dette Arbeide, at de i denne Retning næsten kunne udføre det utrolige, hvorhos det fortjener at bemærkes, at den selvlærte Skibstømmer P. C. Bruun i Aalbek ligeledes ved disse Foretagender ved flere Leiligheder har udviist megen Duelighed. Den 10de October 1868 løb en temmelig stor Fiskerqvase af Stabelen i Aalbek, som for egen Regning er bygget af Bruun, og har en Skibsconstructeur til Forfatteren heraf erklæret, at dette Fartøi, som fører Navnet „Aalbek“, er meget godt construeret og udmærket solidt og smukt bygget.

De forskellige Consuler og Strandingscommissionairer

i Frederikshavn have Befuldmægtigede paa dette Sogns fjerne Kyster.

De fleste Strandinger ere indtrufne og indtræffe endnu paa Sognets Vestkyst, hvor mangen Sømand har maattet lukke sine Øine. Ogsaa paa Østkysten i Aalbeksbugten ere i de sidste 50 Aar flere, med Tab af Menneskeliv forbundne Strandinger indtrufne. Siden Oprettelsen af de 2 Redningsstationer paa Sognets Kyster ere herved i Strandingstilfælde mange Menneskeliv blevne frelste.

Paa begge Sognets Kyster var der i 1868 14 Strandfogder, nemlig 4 i Skiveren og Raabjerg, 2 i Kandestederne, 2 i Starholm, 2 i Bunken og 4 i Aalbek og Klitlund. Af Udhyttet af Alt, hvad der løst fra Havet inddriver, erholde Strandfogderne, hver for sit Districts Vedkommende, $\frac{1}{3}$, og for Vagthold ved strandet Gods faae de 1 $\text{R} 48 \text{ S}$ hver, (Vagten sættes ved 2 Strandfogder) pr. Ætmaal, og Strandfogderne i det District, hvor Strandingen indtræffer, faae hver 2 Bjergelodder.

Naturligviis fortælles her i temmelig stor Udstrækning de sædvanlige Historier om Strandtyverier, især fra Fortiden.

F. Culturtilstande, Sæder, Skikke, Fester o. s. v.

Det store Fleertal af Raabjergerne ere meget vindskibelige, arbejdsomme, nøisomme og sparsommelige og forstaaer grundigt at holde Huus med eller leve af lidet. Sognets sandede og magre Markjorder maa naturligviis i den tidligste Fortid, medens man meget ufuldkomment forstod sig paa Agerdyrkning, have givet et ringe Udbytte, og naar man veed, at Fiskeriet undertiden flere Aar i Træk slaer feil, og at Indtægten af Strandinger er meget uvis, bliver det indlysende, at den haarde Nødvendighed tidlig har lært Beboerne at leve nøisomt, og denne gennem Aarhundreder fra Slægt til Slægt i Folkekarakteren indprægede Vane er endnu stærk hos Befolkningen og synes for de Fleeste ligesom at være medfødt; men Nødvendigheden af at leve sparsomt og omgaaes forsigtigt med Peuge er da ogsaa tilstede endnu; Markjorderne ere endnu lige sandede og ufrugtbare, og Beboernes øvrige Indtægtskilder, Fiskeri, Strandinger og lidt Tørvesalg, lige usikre. Udbyttet af Fiskeriet paa Sognets Kyster var i 3 til 4 Aar, indtil 1. October 1867,

saa ringe, at Fiskerne ikke af deres egen Fangst kunde tilveiebringe den nødvendige „Fødefisk“.

Med Hensyn paa Foranførte og de stigende communale Udgifter, som senere ville blive omtalte, maa det være klart, at det er nødvendigt at leve nøisomt i Raabjerg Sogn, om man skal kunne svare Enhver sit. Vel kan det siges, at Enkelte uden Nødvendighed drive deres Sparsommelighed til Yderlighed; men rigtig betragtet kan denne Særhed lige saa godt undskyldes som den stedfindende overdrevne Leve-maade, navnlig med Hensyn til fine Klæder og formeget Selskabsvæsen hos mange Bønder i Vendsyssels bedre Egne.

At Raabjergernes nødvendige Sparsommelighed ikke gaaer saa vidt, at de, som det hedder, sulte sig selv, beviser nok-som den Kjendsgjerning, at der vanskeligt overhovedet findes en kraftigere eller sundere Befolkning i noget Landsby-sogn. Deres Levemaade til hverdags er vel omtrent den samme som hos Smaafolk ialmindelighed i Nabosognene; naturligtviis spises der mere Fisk. Til Frokost, Dovver, spises hos de Fleste Sild, Makrel eller anden Fisk og Brød, hvortil hos de mere velhavende lidt Smør; derefter kogt Melk og Grød, hvilken sidstnævnte Artikel er Levning fra „Natteri.“ Kystbeboerne, som holde færre Køer, drikke Thevand istedenfor at søbe Melk og Grød. Til Middag, Uien, spises først Kartofler eller Brød og Fisk med „Dippels,“ en Art Velling med Salt og Løg; til Eftermad enten Grød og Melk. Velling, Kaal, eller, som Flere ofte bruge, blot kold Melk og Brød. Kaal og Ærtevelling gaae under Benævnelser „Reiels.“ Til Aftensmad, „Natter“, nydes almindelig varm Grød og Melk. Hos fattige Fiskere, som have liden eller ingen Jord, nydes ubetydelig og til de fleste Tider ingen Meikemad; Thevand, „Reiels“ og Sødsuppe udgjøre saadanne Folks flydende Fødevarer.

Om Sommeren spises For- og Eftermiddag Mellemmad, „Melder,“ bestaaende i Brød med Smør og Ost eller Kjød; om Vinteren spises kun „Melder“ om Eftermiddagen. Faa bruge Øl, undtagen til Aarets Høitider, især om Julen og Paasken, og som Følge heraf have Qvindfolkene liden eller ingen Erfaring i at brygge Øl, og af denne Grund fortjener denne Drik hos de Fleste ogsaa daarligt dette Navn. Derimod forstaae Huusmødrene ialmindelighed godt at lave Rugbrød, og naar undtages enkelte Koner, især de fortidlig gifte,

kunne de Fleste lave velsmagende og sundt „Grovbrød“. I de sidste 20 Aar have de Fleste spist og spise endnu Rugbrød, medens der tidligere spistes meest Bygbrød og af Mange ogsaa Havrebrød. Siden man ogsaa i Raabjerg Sogn i de senere Aar har faaet mere Erfaring i Meierivæsenet, er den saakaldte tykke eller sure Melk bleven mere og mere sjelden, især om Vinteren; dog er den Melk, som om Sommeren i Højbjergningstiden spises til Grød i Engene, udelukkende tyk Melk. Om Vinteren tilvirkes den tykke Melk, hvor den endnu bruges, paa en Hylde tæt under Loftet over Kakkellovnen. Paa flere Steder er det endnu Brug at bringe Madgryden ind i Stuen, naar der skal spises. Maden øses op i temmelig store Fade, og 4 til 5 Personer spise sammen af et Fad. Naar der spises „Natter,“ som ialmindelighed er Vandgrød, er det paa mange Steder Skik, at Huusmoderen søber af Gryden, og er der et godt Forhold mellem Ægtefolkene, er det heller ikke sjældent, at Konen er saa galant mod Manden, at hun lader ham spise, „søb,“ af Gryden, for, som det hedder, at faae „Skovre,“ den svedne Skorpe, som sætter sig paa Bunden af Kar, hvori Grød, Melkemad o. s. v. koges, og som for de Fleste synes at være en Art Lækkeri. Skikken at tage Madgryden ind i Stuen, naar der spises, er vist en Levning fra den fjerne Tid, da Arnested og Stue hos Smaafolk vare i et Rum.

De af Etatsraad Seidelin i hans Beskrivelse af Hjørring Amt, 1828, omtalte „Kroppehoveder“ laves og spises endnu af Fiskerne og tilberedes ialmindelighed saaledes: Hovederne af de ferske Kuller, som afskæres tæt bag ved Ganen eller Gjellerne, vadskes og renses omhyggeligt for Sand og fyldes med en sammenæltet Grød, bestaaende af Vand, Byggryn eller, naar den haves, Melk, Leveren af Kulleren, Timian, Allehaande og undertiden ogsaa Rosiner, hvorpaa de koges og spises dels varme og dels kolde. Med Undtagelse af enkelte Familier ved Kysterne drikkes ingen Kaffe eller Brændeviin til hverdags. I Strandingstilfælde og naar Fiskerierne give meget af sig, drikkes der megen Brændeviin, og desværre er Hang til stærk Drik ikke ualmindelig hos Fiskerne paa Østkysten, navnlig i Aalbek. Den gamle Uskik at samles i Byens Kro om Vinteraftener, saavel hellige som søgne, vedligeholder sig endnu uforandret, og selv Byens bedste Mænd tilbringe de fleste Aftener her. Det er natur-

ligt, at et saadant Liv medfører om ikke en Tilbagegang saa dog en Stillestaaen eller ialtfald en meget langsom Fremgang i aandelig Udvikling; thi om ogsaa den Unge lærer noget i Skolen, følger det af sig selv, at de kun knapt tilmaalte Kundskaber snart svedes ud i Kroen istedetfor at forøges ved nyttig Læsning og underholdende Samtaler i Hjemmet i de lange Vinteraftener. De ellers skikkelige Aalbekkere tilstaae selv, at det er forkeert, og at de sætte mange Penge overstyr i Kroen.

Der holdes sjelden noget Selskab, og skeer det hos enkelte velhavende Folk om Julen, er det kun et Par Nærbeslægtede, der indbydes til et Aftenbesøg, og bliver der saa i Reglen trakteret med fint σ : sigtet Smørrebrød, Brændeviin og Kaffe med Søsterkage. Hos de mere Velhavende opvartes tillige med Risengrød, stuvet Kaal og Flesk, og ved Afskeden bydes gjerne Kaffe med Rom og Sukker samt atter Kage og Vafler. Punsch bruges kun hos velhavende Folk til Bryllupper, Barselgilder og Begravelser. Det hører nu til Sjeldenhederne, at der holdes stort Bryllup, det vil sige med mange Gjæster, som offre i Kirken. I almindelighed accorderer man med Præst og Degn om en vis Betaling for Vielsen og betaler i Reglen henholdsvis 5 og 3 Rdlr. for Forretningen; fattige Folk slippe vel ogsaa billigere. Et Par Slægtninge, Mand og Kone, som benævnes Førere, følge med Brudeparret i Kirke og tilbringe saa gjerne Aftenen i Bryllupsgaarden, hvor Traktementet efter Omstændighederne er det samme som ovenfor er omtalt i Juleselskaber, dog med Tilføielse af en Brudekage, paa hvilken Brudeparrets Navne findes anbragte med hvidt Sukker. Disse Kager, som i Form ere ovale og omtrent 1 Tomme tykke, laves til forskjellige Priser af en Kone i Skagen, som i Raabjerg Sogn gaaer under Benævnelsen „Conditorkjællingen.“ Brudekagen serveres gjerne til den sidste Punsch, eller naar denne ikke bliver buden, til Kaffen.

For omtrent 70 Aar siden var det endnu Brug i Raabjerg Sogn, at holde Fæstensgilde, „Fæisel“. Brudeparret eller de Forlovede kjørte med et lige saa stort Følge som senere til Bryllupet til Kirke om Julen, almindelig 2den Juledag, og de Forlovede med deres Førere, Mand og Kone, og 4 Brudepiger toge før Gudstjenesten ind til Præsten, som paa en høitidelig Maade bekræftede Trolovelsen og holdt en

Tale til de Forlovede. Næste Efteraar ved Mikkelsdagstid blev det egentlige Bryllup holdt.

I Barselgilder, som hos de Fleste ere ubetydelige, er Anretningen ialmindelighed saaledes: Om Morgenen opvar-tes med Kaffe, Søsterkage og Vafer, fint Smørrebrød, Bræn-deviin og Øl; til Middag, efterat man har været i Kirke, spises Fisk, Sødsuppe og Grød. Siden opvar-tes med Kaffe og Kage samt hos de mere Velhavende tillige med Punsch, naar der tages Afsked. Naturligviis er Traktementet ringere hos fattige Folk. Dands er meget sjelden i Barselgilder.

Til Begravelsesgilder indbydes de nærmeste Slægtninge og endeel af Familiens bedste Venner, og det er ikke sjelden hos velhavende Gaardmænd at see over 20 Gjæster. Endnu har man aldrig seet nogen Uindbudne i et Ligfølge. Efter Omstændighederne er Traktementet det samme som i Barselgilder. Det er endnu Brug ved Begravelser, ligesom fordum ved de større Bryllupper, at de indbudne Gjæster under Benævnelsen „Faaen“ give Noget til Værtinden, for Ex. Smør, Æg, Kjød o. s. v. Ved Begravelser bliver der sjelden holdt Ligtale; derimod synges der en Psalme, saavel naar Liget bæres ud af Huset, som naar det bares til Graven.

Istedenfor Ægge-Pandekage, som for 10 til 12 Aar siden var den almindelige Foræring til Barselkoner, gives nu af de Fleste en Conditorkage af de foran omtalte og en Portion Sødsuppe eller, naar det skal være meget stort, en Flaske Viin.

Naar en Kone har været i Barselseng, tør hun ikke „gaae i By,“ før hun „har gaaet i Kirke.“ En anden Kone skal saa „gaae med hende,“ og maa Barselkoneren ikke gaae ind i selve Kirken, før Præsten har læst over hende i Vaabenhuset, for hvilken Forretning han tilligemed Degnen faaer Offer af begge Koner; dog vil denne gamle Skik vist snart ophøre, da nutildags flere Koner ikke holde Kirkegang.

En gammel Skik er det, at Forældrene overlade et af Børnene, ialmindelighed den ældste Søn, Stedet imod en Aftægt, og bliver der saa i Reglen indrettet Beboelsesleilighed til de Gamle i den ene Ende af Vaaningshuset. En Gaardmand betinger sig gjerne for sig og Kone en aarlig Aftægt for Livstid af omtrent følgende Størrelse: 4 til 6

Tdr. Korn, 16 til 20 Læs Tørv, 2 til 4 Potter nymalket Melk daglig, 2 Faar fodrede og græssede, 1 til 2 L^ø Flesk, 2 til 3 L^ø Fisk, et Par Tdr. Kartoffler og flere andre smaa Fornødenheder, og saa lidet stole Forældrene paa Børnenes Taknemlighedsfølelser, at de Fleste i Aftægtscontracten udtrykkelig betinge sig uhindret Adgang til og Afbenyttelse af Brønden ved Stedet, fri Befordring efter Læge og Præst, samt en hæderlig Begravelse. Vel kan det siges, at en saadan Forsigtighed er nødvendig for det Tilfælde, at Stedet eller Gaarden ved Dødsfald skulde komme i fremmede Hænder; men desværre viser Erfaring altfor hyppigt, at den tilige er høist nødvendig ogsaa imellem Forældre og Børn. Det skeer sjelden, at Aftægtsfolkene vedblive at bo sammen med de Unge. Saasnart der kommer en ung Kone i Huset, kommer der gjerne Et og Andet iveien, og derfor er det i de allerfleste Tilfælde meget fornuftigt, at Aftægtsfolkene have deres særskilte Beboelsesleilighed.

Ogsaa Huusmandsfolk gaae paa Aftægt, men naturligviis bliver denne forholdsviis mindre, og paa de meget smaa Steder, af hvilke der ikke kan udredes tilstrækkelig Aftægt, maa Fattigvæsenet lægge det Manglende til. Alderen, i hvilken der gaaes paa Aftægt, er vel efter Omstændigheder noget forskjellig, men i Reglen skeer det imellem 60 og 70.

Uagtet Forholdet imellem Forældre og Børn, naar de første komme paa Aftægt, som oftest bliver uhyggeligt, kan man dog ikke indsee, hvorledes Overdragelsen af Stederne til Børnene kunde skee paa anden Maade. De Gamle maa jo see at sikkre sig deres Underhold, og Stederne i Raabjerg Sogn ere altfor ringe til, at der kan leves af deres Salgs-værdi. Foruden Aftægt til Forældrene maa den Søn eller Datter, som faaer Stedet, i Forhold til de oeconomiske Omstændigheder ogsaa give Noget til de øvrige Sødskende, deels Penge og deels Gods, for Ex. Skatol, Dragkiste, Ko, Faar og Sengeklæder.

Til hverdags ere Mandfolkene almindeligt klædte i graat Vadmél; nogle Faa bruge Skindklæder om Vinteren. Mange bruge Hvergarns Veste af samme Stof, som Qvindfolkene i mange forskjellige Mønstre bruge til Kjoler. De mere Velhavende bære udelukkende blaafarvede Vadmels Klæder. Om Sommeren gaae Fiskerne med Lærreds Buxer eller med de bare Underbuxer uden Seler, hvilket sidste er meget almin-

deligt. Til Reise- og Kirkeklæder bruges overhovedet blaa-farvet Vadmél, som er overskaaret og presset.

For omtrent 70 Aar siden bare Mandfolkene en besynderlig Dragt til Kirkebrug, nemlig hvide, vide Lærreds Knæbuxer i samme Form som de nu brugelige „Vidbuxer“ — see under Fiskeri — og dertil en blaa Vadmels Trøie, en lang bredstribet Vest, hvide Strømper og Sko med Sølvspænder. Hovedtøiet var en sort lavpullet Hat med bred Skygge, hvilken sidste blev hæftet op til Pullen paa 3 Steder.

Faa bruge Klædes Frakker, men mange have en sort Klædes eller Brunels Vest til Kirkebrug. Almindeligt bruges Kasket og sorte eller graa, grove Filthatte i forskjellige Former. Om Vinteren bruge Kystbeboerne ialmindelighed de bekjendte store, lodne Faareskinds Huer, ja Nogle synes ligesom at være fødte med den, da de bruge den baade ude og inde, saavel Sommer som Vinter, og selv naar de gaae barbenede. Qvindfolkene ere forholdsviis finere og mere moderne klædte end Mandfolkene, og deres Fordringer i den Henseende ere i det sidste Decennium stegne i en næsten betænkkelig Grad. Ved høitidelige Leiligheder bruge de almindeligt sorte eller brune uldne Kjoler og Schaler.

Som en Mærkværdighed fortjener det at anføres, at de saakaldte høie eller franske Kapper, som i de sidste 10 til 12 Aar have været brugte af næsten alle yngre Koner og Piger, ikke have formaet at vinde Hævd, idet det ældgamle jyske Hovedtøi med lange udstaaende Vinger igjen, til de ældre Fruentimmers Fornøielse, begynder at fortrænge dem.

Endnu findes enkelte gamle Koner, som bruge jyske Kapper af en ældre Form, nemlig med betydeligt kortere Vinger og med tilhørende sort Fløiels „Snip,“ 3: Pandesmække, kantet med sorte Blonder eller Kniplinger. Male-ren Exner, som paa sin Skagens Reise i August 1867 ogsaa bærede Forfatteren med et Besøg, havde for at redde dette ældgamle Hovedtøi fra Undergang malet en gammel Fiskerkone i Skagen med en saadan Kappe. Ogsaa gives der endnu enkelte gamle Koner, som ved høitidelige Leiligheder bruge et vistnok meget gammeldags Hovedtøi, kaldet „Kapperøllik,“ en Art stor, langt fremstaaende Hat, lavet af sort Fløiel med rødt Foder. Med Undtagelse af Raabjerg

Sogn og Skagen, findes disse Hovedtøier neppe andetsteds i hele Landet.

Forøvrigt er det kun til helligdags og naar de reise ud, at Qvindfolkene gjerne ville bære pæne Klæder, hvorimod de til hverdags gaae meget tarveligt klædte, almindeligt iførte Hvergarns Kjole og heel uldent Forklæde, og vise de i det hele taget deres daglige Toilette en meget ringe Opmærksomhed; thi ogsaa Qvindfolkene ere meget arbeidsomme, og de Fleste nænne neppe daglig at spilde noget af deres kostbare Tid paa at rede Haar eller vadske sig, hvilket i Reglen kun skeer een Gang om Ugen og naar de skulle „fra Huse“; Mandfolkene, med enkelte Undtagelser, dele gjerne denne, rigtignok rigelig gamle, Skik. Om Søndag Morgen vadsker og kæmmer hele Huusstanden sig, og det bliver ofte ilde optaget af de Gamle, hvis de Unge til hverdags vilde vadske sig eller rede Haar. „De Sturhjed ka godt uiværes,“ hedder det.

De fleste Stuehuse ere af gammeldags Indretning, lange, lave og smalle og i Reglen med „Udskud“ ved hele Bagsiden og en Deel af Forsiden. For 20 Aar tilbage fandtes meget faa Vægge murede af brændte Steen, hvorimod nutildags de fleste Stuehuse „Rollinger“ ere murede og mange endogsaa grundmurede, idetmindste i søndre Side og vestre Ende, ligesom der ogsaa, navnlig af de overhovedet mere velhavende Kystbeboere, i de sidste 20 Aar er opført flere nye, heelt grundmurede Stuehuse. For 20 til 30 Aar siden vare Sovekamre meget sjeldne. Den lange Dagligstue tjente, ligesom hos de Fleste endnu, ogsaa til Sovekammer, og fandtes gjerne i en saadan 4 til 5 Alkovesenge i det saakaldte „Udskud“ og ligeledes 2 til 3 Senge i Storstuen.

Udskudet, som har betydeligt lavere Vægge end Forsiden af Huset, er fraskilt Stuen ved en Fjælvæg, „Skod,“ hvori er en særskilt Dør for hver Alkoveseng, og denne i sanitair Henseende saa fordærlige Uskik at have Døre for Alkovesenge, hvorved Luften i disse bliver meget usund, vedligeholder sig endnu, og det ansees endogsaa for en Art Luxus, at man, naar en gammeldags Stue moderniseres, lader Sengedørene gjøre i Speil (med Fyldinger), og bliver det gamle Skod saa ombyttet med en Væg muret af raa Steen, ligesom „Skodt“ — Fjælløvæggen — ved Høibords-

enden med sin „Snabe“ o: en med Kanten udstaaende Fjæl, i hvilken een eller to Kroge til at hænge Klæder paa, borttages og erstattes af en muret Væg. Uagtet der nu hos Mange, selv i gamle Stuehuse, er indrettet Sovekammer til Afbenyttelse for Manden og Konen, haves dog ogsaa 2 til 3 Alkovesenge i Dagligstuen. Hos de Fleste henstaae gjerne i den i Reglen simple Storstue, i hvilken ogsaa haves et Par Alkovesenge, Mandens og Konens saakaldte „Boskaber“ ved Siden af hinanden, nemlig et Skatol og en Dragkiste. Hos de mindre Velhavende findes blot et Par Klædekister. Endnu er det almindelig Brug, at de Paagjældendes Navne med Aarstal males udvendig paa „Boskaberne.“ Det ældste Aarstal, Forfatteren har seet paa „Boskaber“ i Raabjerg Sogn, er 1597, som med regelmæssige Tal findes indskaaret paa Forsiden af et gammelt Ege-Madskab i Søndergaardboe tilligemed Bogstaverne M. I., som rimeligviis kunne tyde paa, at Skabet har tilhørt en Søn, Morten Jensen, af Jens Mortensen, som beboede Gaardbogaard 1577.

Hos nogle faa Beboere, især de mere velhavende Strandfogder, er Storstuen forsynet med Vindovn og Sofa, ligesom der ogsaa hos saadanne Folk haves mindst 2 Gjæsteværelser.

Skjøndt der ialmindelighed ikke er Mangel paa Sengeklæder, vise de Fleste dog ikke deres Senge nogen synderlig Opmærksomhed, hvilket især gjælder med Hensyn paa Sengeklædernes Reenhed. Mange bruge aldrig Lagener, Nogle kun Underlagen, og de brugelige Olmerdugs Dynevaar, som ikke ere forsynede med Betræk, blive aldrig vadskede, hvorfor de brede Stribers oprindelige Farve i Løbet af faa Aar bliver vanskelig at udfinde. Raabjergerne, der, som foran bemærket, er et ualmindelig arbeidsomt og vindskibeligt Folkefærd, sove ikke meget, og heri ligger rimeligviis Grunden til deres Ligegyldighed med Sengeklæder.

Som Følge af, at Sognets Enge og Tørvemoser ere saa langt fraliggende, maa man nemlig staae meget tidlig op om Sommeren og komme sildig hjem om Aftenen. Det saakaldte Dybsvaadfiskeri i den første Halvdeel af Sommeren maa ogsaa drives om Natten, og naar det egentlige Fiskeri med Flyndervaad om Efteraaret begynder, bliver der „purret ud“ Kl. 2 til 3 om Natten, og, især naar Fiskeriet drives langt fra Hjemmet, kommer man sildig hjem om Aftenen.

Forøvrigt synes Raabjergerne med Hensyn til Reenlig-

hed overhovedet ikke at staae tilbage for deres Standsfæller i Nabosognene, og navnlig er der, naar man undtager de Fattige og enkelte meget ligegyldige eller gjerrige Folk, en vis Modbydelighed for Utøi, hvorimod endeel ikke synes at tage det saa nøie med Udslæt. Hos de Allerfleste feies Stuegulvet, som med meget faa Undtagelser er af Fjæl, hver Morgen og bestrøes med frisk Sand.

Af Karakterer ere Raabjergene godmodige og fredsommelige. Det flegmatiske Temperament er det fremherskende. Naar Fiskerne, navnlig i Aalbek og Klitlund, beskyldes for Lumskhed, turde dette, med en vis Begrændsning, være berettiget; men denne Mangel paa Oprigtighed, navnlig mod Fremmede, ligger, rigtig betragtet, i, og er en ligefrem Følge af, deres Næringsveis Natur. Deres daglige Dont fører det med sig, at de, om jeg saa maa sige, ikke kunne sige Sandhed, selv for hverandre indbyrdes. Har et Selskab for Ex. opdaget en heldig Plads for Fiskeri eller et godt Sted for Afsætning af deres Fisk o. s. v., dølge de det saalænge som muligt, og det er ganske naturligt, at denne fra Slægt til Slægt indgroede Vane har præget sig dybt i Karakteren og undertiden ogsaa træder frem i deres øvrige Idrætter.

Med Alderen blive de Fleste knarvorne eller, for at bruge et mere betegnende Udtryk, bidske, saa det for Fremmede kunde synes, som om Forholdet mellem Huusfolkene mange Steder maatte være utaaleligt, skjøndt dette i Virkeligheden dog ikke er Tilfældet.

Egnens mørke og alvorlige Karakter har naturligviis afpræget sig i Befolkningens Sæder og Levemaade, og uagtet Fleertallet ere gjæstfrie og tjenstagtige Folk, ere de dog, navnlig Kystbeboerne, mistænksomme mod Fremmede og blive ikke let fortrolige med disse. Den isolerede Beliggenhed og eiendommelige Beskaffenhed medfører ogsaa ringe Samqvem med Fremmede, og for omtrent 70 Aar siden i endnu betydelig ringere Grad. Fiskerne, og paa den Tid var Fiskeri samtlige Beboeres væsentligste Næringsvei, solgte dengang deres tørre Fisk til Skudehandlerne i Skagen, og dette i Forening med de næsten ufremkommelige Veie maatte have til Følge, at Beboerne havde liden eller ingen Forbindelse med Omverdenen. Selv indbyrdes have Raabjergene, med Undtagelse af Byen Aalbek, lidet Samqvem med hver-

andre, hvilket er en naturlig Følge, deels af Stedernes spredte Beliggenhed, deels af Beboernes Sparsommelighed og sjeldne Virksomhed, navnlig ogsaa om Vinteraftener. Det kan ikke ligge i Racen; men de Fordringer, Livet ifølge Egnens eienommelige Beskaffenhed gjør til disse Mennesker, tvinge dem til kun at have Interesse for det Haandgribelige, det Materielle.

Uagtet Oplysningen som Følge af de Vanskeligheder, de locale Forhold frembyde med Hensyn til Skoleunderviisning, ikke synes at kunne have den Fremgang som i andre Egne, er den dog tiltagen betydeligt, især i de sidste 50 Aar. For henved hundrede Aar siden blev Obscuratismen i den Grad hyldet af Præsterne i Raabjerg, at de ikke vilde tillade, at Børnene maatte skrive i Skolen.

Saaledes har Forfatterens Bedstefader fortalt, at paa den Tid han gik i Skole, maatte Skrivning foregaae i Smug, og naar Præsten kom i Skolen, maatte Børnene putte Skrivebøgerne i Madskuffen under Bordet.

Nu kan Fleertallet baade læse og skrive, og det er sjeldent, at de unge Mænd, naar de ere borte i militair Tjeneste, behøve fremmed Hjælp til at skrive Breve til deres Hjemstavn.

Da vor frie Statsforfatnings fremskridende Udvikling overhovedet synes at opfordre enhver fornuftig Samfundsborger til at gjøre alt muligt for at holde Skridt med Tiden i Oplysning og Dannelse, og der navnlig i Udgivelsen af den nye Lov om Landcommunernes Styrelse af 6te Juli 1867 indeholdes en kraftig Opfordring til Landalmuen om at gjøre, hvad den formaaer, for sin Stands Oplysning, opfordrede Forfatteren i November 1868 skriftlig Sognebeboerne til at forene sig om Oprettelsen af et Læseselskab for Raabjerg Sogn, hvilket Forslag vandt en saadan Tilslutning, at der i Løbet af 14 Dage paa den udsendte Indbydelse tegnede sig over 30 Medlemmer, og i et Møde, som holdtes den 28de Novbr. s. A. constituerede Selskabet sig og vedtog Statuter for dets Virksomhed, som ogsaa er begyndt den 1ste Januar 1869 med en af Indbyderen skjænket Samling af 50 Bøger. Ved et aarligt Medlemsbidrag vil Selskabets Bogsamling blive forøget ved Indkjøb af nye Bøger.

Fra Arilds Tid og indtil 1865 var der i den største Deel af Sognet kun „Omgangsskolehold,“ saaledes at Sko-

len flyttedes fra det ene Sted til det andet, og maatte Underviisningen saaledes gaae for sig i den samme Stue, i hvilken hele Familien befandt sig. Kun for Aalbek og Klitlund blev der 1828 opført en fast Skole. I 1865 blev der for den øvrige Deel af Sognet anskaffet faste Skolestuer, og 1866 blev det ved en ministeriel Resolution bestemt, at der i Løbet af de næste 10 Aar skulde opføres 4 nye Skolebygninger, nemlig i Rannerød, Bunken, Hvidemose og Uggerhall. Stederne Skiveren og Raabjerg, som for egen Regning i 1867 opførte en grundmuret Skolebygning, have siden 1816 haft fælles Skolevæsen med Tversted Sogn og Stederne Knasborg ligeledes med Elling Sogn og, ifølge § 19 i Lov om Landcommunernes Styrelse af 6te Juli 1867, er der taget den Bestemmelse, at disse Fællesskaber skulle bevares.

I Raabjerg Sogns Skoleplan, dateret 1ste Decbr. 1816 og approberet af Cancelliet den 13de Marts 1821, findes følgende saavel med Hensyn til Skolevæsenets daværende Tilstand som ogsaa til Befolkningens Cultur ret karakteristiske Bemærkning: „Skolelærerne i Raabjerg Sogn have hidtil været et ubestemt Antal 4, 5 til 6 i Tallet, mestendeels Søfarende eller og Ynglinge af Sognets egne Børn, nylig confirmerede. Valget af disse Personer skete ikke efter Duelighed og Sædelighed, men efter billigste Vederlag for Arbeidet. Disse Lærere nøde da om Vinteren fri Kost og Nattehold samt 4 til 6 Rdlr. D. C. Om Sommeren passede de Qvæget eller pløiede Søen. At Oplysningen fra saadanne Stjerner maatte blive svag, vil let erkjendes, og synes i Folkets Karakter Frugten ogsaa at vise sig, skjøndt for Nationens Hæder blandt Fremmede det ikke vilde være ugavnligt, om Strandbeboerne som de, der jevnlig besøge og besøges af Udlændinge, besad mere Cultur og noget meer end almindelig — Tro, ligesom og muligt, at mange Uheldige, som paa disse fjerne Kyster strande, derved vilde vinde ved en humanere Behandling, end man siger hidtil har fundet Sted“.

Overtroen — om hvilken mere siden — er vel betydeligt aftagen; men dog synes Befolkningens Religiositet endnu meget at udspringe af Frygt. Imidlertid er der almindelig Agtelse for Religionen, med Undtagelse af Ceremonierne, og i enkelte Dele af Sognet gaer man endnu af og til i Kirke, i andre derimod lidet eller intet; men paa de store

Høitidsdage og ved andre særlige Leiligheder er Kirken undertiden propfuld af Mennesker.

Huusandagt er meget i Aftagende. For ikke mere end 30 Aar siden var det endnu temmelig almindeligt med daglige Bordbønner, ligesom der ogsaa hver Søndag, naar Huusfaderen ikke var i Kirke, af denne blev læst en Prædiken i Brochmanns eller Müllers Huuspostille og sungen nogle Psalmer, og næsten hver Aften blev der afsungen Psalmer og læst en eller flere Bønner, hvilken sidste Deel af Andagten skete med en særegen Pathos eller rettere var en Art Messe, vel en Levning fra de catholske Tider.

Undertiden traf man ogsaa i hine Tider paa En eller Anden, der var saa poetisk, at han selv havde lavet et Vers, som han oplæste, efterat Andagten var tilende, umiddelbart før han gik ud om Aftenen for at give Hestene det sidste Foder.

Forfatteren har saaledes kjendt en gammel Mand, som formodentlig var bauge i Mørke, der selv havde digtet følgende Vers, som han læste høit hver Aften, før han sidste Gang gik ud i Stalden: „Saa ta mæ da o Jesu i Dit Favn; thi gaaer a ud i Christi Navn.“

Nu derimod er Huusandagt meget sjelden, især hos yngre Folk, og det er kun i ganske faa Huse, der læses i Huuspostil om Søndagen eller synges Psalmer om Aftenen, ligesom Bordbønnerne ogsaa aldeles ere gaaede af Brug.

Beboerne i det afsides liggende Knasborg, som ere fattige Fiskere, komme sjelden eller aldrig i Kirke og ere bestandig de sidste, der gaae til Alters, og, mærkeligt nok, ere de øvrige Sognebeboere, som i Regelen aarlig gaae to Gange til Alters, saa forfængelige, at de ansee det for at være under deres Værdighed at gaae til Alters sammen med Knasborgerne; derimod sætte de fleste en Ære i at gaae til Alters sammen med Præstefamilien.

For faa Aar tilbage var det Skik, at de Beboere, som dreve Fiskeri, hver gav Præsten et „Knip“, omtrent 8 ø , tørre Flyndre aarlig, for at han skulde holde Skriftemaal om Søndagen, og fik Præsten ikke disse „Skrifteflyndere“, meente Beboerne, at han var berettiget til at „skrifte“ om Løverdagen, og havde de saaledes maattet gjøre to Reiser i Anledning af Altergangen. De af Sognebeboerne, som ikke

kunde yde „Skrifteflyndere,“ maatte kjøre Tørv hjem for Præsten.

Det kan desværre med Sandhed siges, at en ikke ringe Deel af Befolkningen endnu meer eller mindre befinder sig under Overtroens Aag, og i de Dele af Sognet, hvor Oplysningen er mindre god, træder den i forskjellige morsomme Skikkelser mærkeligt frem i Livet. Saaledes er der i Stederne Skiveren og Raabjerg næsten til enhver Tid noget iveien med Hensyn til Hexeri, og det er der ingen Sjeldenhed, at saavel Mennesker som Kreaturer, de sidste lige ned til Høns, ere „forgjorte.“ En gammel fattig Mand i Raabjerg faaer i Reglen Skyld for alle de Ulykker, som skee, og man er der yderst bange for, at denne Egnens Bussemand skal komme til at røre for Ex. ved en Kalv, da man saa, især naar man ikke har givet „den gamle Trolde“ rigelig Melk i hans Krukke, er temmelig sikker paa, at Dyret creperer, og nægter man „Tryllemanden“ en Kylling (han giver sig lidt af med Høsehhandel) skal det ofte være hændt, at den paagjældende Hønseskud næste Morgen har ligget steendød. Selv i Præstegaarden skete dette for nogle Aar siden. Imidlertid skal denne „Tryllemand“ ikke mere være saa farlig, da en ældre Hexemester i Tversted Sogn har været saa uegennyttig at lære en yngre Mand i Raabjerg saameget af „den sorte Kunst,“ at han nu skal kunne tilintetgjøre den gamle Hønseskuders Koglerier. En ellers agtværdig Mand i Raabjerg fortalte Forfatteren i Vinteren 1865 ganske troskyldigt, at da bemeldte Elev af Hexemesteren fra Tversted første Gang skulde curere en forhexet Griis for ham, anvendte han for stærke Ord, saa Grisen, medens han læste over den, døde imellem hans Hænder. En yngre Mand i Hvidemose fortalte mig i Sommeren 1867, hvorledes en vis Nabokone, Datter af en afdød Pulverhex, havde „forgjort“ hans Lam, af hvilke ogsaa et Par Stykker creperede, før det lykkedes ham hos en anden Nabokone, hvis Gæs Sommeren iforveien havde været forhexede, at erholde Oplysning om, paa hvad Maade han kunde modvirke Hexeriet. Det anvendte Middel, som efter Mandens Overbevisning var ganske probat, bestod i, at der fra selve „Tryllekvinden“ skulde stjæles et Kaalblad og lidt Vand og begge Dele stiltiende gives det syge Dyr.

I Sørig lever endnu en gammel Mand, som i sine yngre

Dage gjaldt for en god Hexemester, og var det, som sædvanligt, i langt fraliggende Egne, han havde sin største Praxis. Endnu i Sommeren 1867 blev han med en „pæn“ Bondenvogn hentet heelt ned til Hjørring-Eggen for der at gjøre Noget tilrette. Denne „kloge Mand“ har fortalt Forfatteren, at han med Ord kan stille Blod og løbske Heste, ligesom han ogsaa kan signe for 4 Slags Tandorme, og han paastaar, at han ved Trylleord kan standse Vandets Løb i hvilken-somhelst Aa eller Bæk i 24 Timer.

For flere Aar tilbage søgte Raabjergene ialmindelighed Raad mod Hexeri hos „kloge Folk“ i fjerne Egne, og var det navnlig en klog Kone i Nærheden af Løgstør, man henvendte sig til i vanskelige Tilfælde. En Prophet er jo sjelden agtet i sit eget Land.

Naar Børn have den saakaldte engelske Syge, hedder det, at de ere „skøiseete“, og denne Skavank bliver anseet for at være en Følge af, at en fremmed løsagtig Mand eller Kone har seet Barnet paa et vist Sted; mod dette Onde anvendes et af følgende Midler. Enten maa man see at fåae laant Skadesmandens Skjorte eller Særk, hvilket maa skee denne uafvidende, og i den skal det syge Barn sove, eller ogsaa bringes Barnet paa Kirkegaarden, hvor man stiltiende af Tørvenerne paa den sidst tilkastede Grav opstiller 3 Stykker saaledes, at de 2 sættes paa Enden og den tredie lægges ovenpaa, og igjennem dette Hul trækkes det „forgjorte“ Barn 3 Gange. Nogle „kloge Folk“ give sig ogsaa af med at læse over „skøiseete Børn.“ For omtrent 70 Aar siden vare Folk endnu meget bange for, at de saakaldte Ellefolk skulde forbytte deres spæde Børn, og for at forebygge denne Ulykke blev der stukken en Nøgle med Kors i Kammen under Svøbet paa Barnet, indtil det havde været i Kirke. I Frederikshavn skal boe en gammel „klog Mand,“ som ogsaa udøver sin Kunst i Raabjerg Sogn, og som nyder desto større Anseelse hos de overtroiske Folk, fordi han er fra Kjøbstaden.

Saameget om Overtroen i Nutiden, hvortil føies nogle Fortællinger og Sagn fra Fortiden.

1. For mange Aar siden hændte det engang, da endeel Fiskere fra Aalbek vare ude paa Havet for at drage deres Bundgarn, at en Mand faldt overbord, som øiensynlig vilde være druknet, hvis ikke en anden Mand af Baadens Besæt-

ning ved Hjælp af en Baadshage havde bjerget ham; men da Søen gik høit, havde han tillige med Baadshagen stukket det ene Øie ud paa den Forulykkede, som siden var saa utaknemlig at sagsøge sin Redningsmand, med hvem han ikke stod paa nogen god Fod, for Tabet af sit Øie, og da Loven siger, Øie for Øie og Tand for Tand, mente han, at denne skulde lide samme Skjæbne. Sagnet beretter videre, at da Birkedommeren ved Gaardboe Birk, hvorunder Aalbek hørte, paa en Reise til Aalbek angaaende denne Sag kom forbi Birkets Tinghøi, paa hvilken nogle Hyrder legede Retspleie, skal han have spurgt disse: „Hvad bestille I der?“ „Vi afsige Domme,“ var Svaret. „Naa,“ sagde Dommeren, „saa afsiig mig da en Dom i denne Sag,“ og han fortalte dem Ovenstaaende. Efter nogen Betænkning svarede Hyrderdommeren: „Parterne skulle fare ud paa Havet under samme Veirforhold, som da Ulykken skete. Manden, som mistede Øiet, maa kastes overbord, og hvis han saa kan redde sig selv, maa den Anklagede staae til Ansvar for hans Øie; men drister han sig ikke dertil, bør Modparten være fri for hans Tiltale.“ Birkedommeren skal da have afsagt en lignende Dom i Sagen, men den Eenøiede fandt ikke Behag i denne Afgjørelse.

2. Fanden lister sig til at kjøre med en Mand.

En ældre, nu afdød Mand i Kandestederne har fortalt Forfatteren, at da han, for omtrent 20 Aar siden en mørk Aften kjørte over Nordstranden fra Høien eller Gammel Skagen til sit Hjem, bleve Hestene, efterat han havde kjørt Halvveien, paa eengang saa trætte, at han ikke kunde pidske dem af Stedet. Manden, som ofte havde været plaget af „Spøgei,“ troede strax, at han ogsaa her havde med noget saadant at gjøre, da han vidste, at Fanden før havde listet sig til at kjøre med hans Naboer paa samme Vei; men han vidste ogsaa, at man kun ved at kige gjennem en af Hestepuderne kunde see denne ubehagelige Passageer. Han gik derfor hen og trak Pudden lidt frem paa Halsen af den ene Hest for at see derigjennem hen paa Vognen, og — hvad seer han? En stor, sort Tingest sad ganske rigtig paa Vognskrinet. Hvad var nu herved at gjøre? Forlade Heste og Vogn turde han ikke, og spænde fra og ride hjem turde han heller ikke, da han saa var overbeviist om, at Fanden ogsaa vilde ride med ham. Efterat have betænkt sig lidt

kom han i Tanker om, at hans Fader i sin Tid havde lært ham en vis Trylleformular, ved Hjælp af hvilken man skulde kunne jage Fanden fra sig, naar man samtidig stødte efter ham med sin Kniv. Manden tog da sin Kniv af Lommen, og, idet han høit og lydeligt fremsagde sin Formular, foer han imod den sorte Skikkelse paa Vognen og stødte Kniven dybt ned i Laaget af Vognskrinet, uden at træffe den ubudne Passageer, som i det samme forsvandt. Manden kjørte derpaa uden videre Uheld til sit Hjem. Ved næste Dag at undersøge Vognskrinet saae han paa sammes Laag, foruden det dybe Spor af Knivstikket, tillige 3 Bloddraaber.

3. Hexen forgjør Melken.

I et lille Huus lidt Vest for Starholm Gaardene boede for henved 60 Aar siden en Kone ved Navn Met Lasses, som beskyldtes for at være en Hex. Engang var hun bleven fornærmet paa en Kone i Tranestederne i Skagens Sogn, fordi denne havde nægtet at give hende Melk i sin Kande, og efter denne Dag blev Melken af Tranestedets Køer saa seigt og blaaplettet, at den tilsidst blev aldeles ubrugbar. Det blev naturligviis anseet for afgjort, at den slemme Met Lasses havde forhexet Melken, og for at føre Raad derimod befalede Manden en Dag sin Kone at gjøre Bagerovnen gloende varm og imidlertid lukke alle Døre paa „Rollingen.“ Da Ovnene var bleven rigtig hed, tog Manden, som kjendte enkelte Huusraad mod Hexeri, et Fad af den forhexede Melk og slog, idet han fremsagde en Trylleformular, denne ind i den gloende Ovn, hvilket foraarsagede et skrækkeligt Rabalder; faa Minutter efter bankedes der heftigt paa Døren, og ved at kige igjennem Nøglehullet saae Manden Met Lasses staae tæt op mod Døren. Uagtet Hexen boede omtrent $\frac{3}{4}$ Miil fra Tranestedet, blev hun dog ved Hjælp af Trylleformularen i Forening med Forbrændingen af Melken i Hast fremmanet. Under saadanne og lignende Omstændigheder, fortælle de Gamle, maatte og kunde Hexene forvandle sig til Harer for at komme hurtig afsted. Manden, som nu troede at vide, hvem hans „Skadesmand“ var, aabnede hurtigt Døren, greb Hexen i Haaret og truede med at slaae Benene istykker paa hende, hvis hun ikke ufortøvet gjorde hans Melk god igjen. Den ulykkelige Met Lasses lovede gjøre sit Bedste, rimeligviis mere af Skræk end i Bevidsthed om sin Magt. Konen i Tranestedet, som ikke var min-

dre opbragt paa Hexen, overslog hende med en Spandfuld af den forhexede Melk, hvorved hendes røde Trøie fik et besynderligt Udseende. En endnu levende gammel Kone Datter af Folkene i Tranestedet, har for et Par Aar siden fortalt Forfatteren denne Historie som en virkelig Tildragelse, hun selv tydelig kunde erindre. Melken paa Tranestedet kom virkelig i Rigtighed igjen; men siden, fortalte den gamle Kone, havde hendes Forældre megen Vanheld paa deres Kreaturer.

3. Gjengangerne i Gaihede og Klarup.

I Stedet Gaihede i Raabjerg Sogn og Klarup i Skagens Sogn skal det til visse Tider ikke være „rigtig fat.“ Det er nemlig bleven Forfatteren fortalt af Flere, som have logeret paa disse Steder, at det spøger svært der ved Nattetider, fornemlig i Storstuerne, hvor Fremmede pleie at ligge, og at der ogsaa ofte om Natten brænder Lys ved de nævnte Steder. Det skal især have været i „ondt Veir“, at Flere ved Nattetider saavel i Gaihede som i Klarup Storstuer tydelig have hørt en Slæben og Tumlen, nøiagtig som det kunde være Folk med store, vaade Havstøvler, og at Spøgelserne have oplukket alle Kister og Skabe i Stuen og ivrigt gjenneføgt disse, hvorpaa de med Heftighed flere Gange have slaæet Kistelaagene og Skabdørene haardt i, som om de vare ærgerlige over ikke at have fundet Noget; hvorpaa de atter ere gaaede bort med samme Slæben og Tumlen i de store Støvler. Aarsagen til Spøgeriet i Gaihede og Klarup, som endnu levende Folk paastaæ at have hørt for ikke mange Aar siden, skal være Følgende. For omtrent 70 Aar siden skulde Mændene i Gaihede og Klarup i Forening med et Par andre i en haard paalands Storm have fundet 1 eller 2 Kister paa Stranden fulde af meget kostbare Sager, blandt hvilke var endeel Guld- og Sølvtoi tilligemed værdifulde Papirer. Da det i hine Tider ikke regnedes saa nøie med at stjæle paa Stranden, kjørte de Kisterne hjem og deelte Sagerne imellem sig. Papirerne derimod nedgrove de ved Husene, og over disse er det, at Lysene brænde. I Klarup skulle Huusfolkene endnu være saa bange for Spøgeriet, at ikke mindre end 2 voxne Mandfolk i Selskab tør vove sig udenfor en Dør i mørke Aftener.

4. Nisserne i Starholm.

Paa hver af de to Starholm Gaarde skal der i gamle

Dage have været en Nisse. Saadanne Nisser, fortælle de Gamle, pleiede at røgte Hestene; de vare meget omhyggelige for disses Pleie, og det hændtes ikke sjelden, at deres Om-sorg for Hestene bevægede dem til at stjæle Havre fra Nabo-gaardene, hvilket ogsaa af og til fandt Sted paa Starholm-Gaardene, hvorfor disse Nabisser laae i Kiv og Strid med hinanden, hvilket havde til Følge, at den ene engang i et Slagsmaal ved Nattetid blev slaaet ihjel af den anden. Saa-danne Nisser besørgede selv deres Kost, undtagen Juleaften, da man maatte give dem Julegrød med Smør i, og skulde Grøden lægges i Hullet paa Haandqværnen. — Forresten for-tælles om Nisserne her de samme Sagn, som ere bekjendte andenstedsfra, saavel som om Ellefolk.

5. En Nisse paa et Orlogsskib.

I Aaret 1780 indstrandede Orlogsfregatten „Kronborg“ i Aalbeksbugten imellem Rannerød og Bunken, hvor dens Vrag endnu kan sees. Sagnet fortæller, at der et Par Aar iforveien flere Gange var bleven mærket Varsel for denne Stranding, nemlig hørt Kanonskud og seet en myldrende Menneskesværm paa Stranden. Fregatten havde en Besæt-ning af 3 til 400 Mand. I gamle Dage skulde ogsaa ethvert større Skib have havt sin Nisse, der blev anseet som dets Genius, og saaledes ogsaa „Kronborg“; men faa Dage før Fregatten afgik fra Kjøbenhavn, saa flere af dens Mand-skab Nissen smutte bort fra Skibet langs Bugsprydet med en lille Byldt paa Nakken, hvilket blev anseet for et slemt Varsel, som Mandskabet ogsaa tilskrev Skibets paafølgende Undergang.

6. Varsler for Strandinger og andre Søulykker.

En gammel Fisker i Aalbek har fortalt Forfatteren, at han mange Gange tydelig har seet Varsel for indtrufne Stran-dinger i Aalbeksbugten. Disse Varsler, som Andre ogsaa ville have seet, ere Skibe, som ved Nattetid tydelig synes at staae paa det Sted, hvor Stranding senere indtræffer. Ogsaa skrækkelige „Varselsskrig“ skulle undertiden være blevne hørt ved Stranden, hvilke efter Fiskernes Mening bebude, at enten Skibbrudne eller nogen af Fiskerne skulle drukne. Der skal endnu i de senere Aar være bleven hørt og seet Sligt i Aalbeksbugten; men saa almindeligt som i Fortiden er det nok ikke.

7. Overtro hos Fiskerne.

Fiskerne, fortæller han fremdeles, troe endnu meer eller mindre, at „Skarnsfolk“ kunne forhexe saavel deres Baade som Fiskeredskaber; „men, Gud skee Lov, haa vi da no paalidele Raad mod saaent no Trøldgjøgl.“ Korstegn, anbragte for Ex. paa Forsiden af Baadmasten, paa Stagene af Vaadene og Varcredskaberne til Bundgarnene m. v. skulle være et sikkert og endnu almindelig brugt Middel mod al „Tryllemagt.“

Et Sagn om Øienforblindelse, henhørende til Raabjergs ellers fattige Sagnhistorie, er meddelt af Sv. Grundtvig i hans Prøvesamling af „Danske Folkeminder“ 1861.

G. Communale Udgifter.

Før 1804 haves ingen bestemte historiske Efterretninger om de communale Udgifter. I 1804 blev der til Understøttelse til 20 faste Fattige paalignet $7\frac{1}{8}$ Tdr. Rug og Byg, i 1820 til 6 faste Fattige $3\frac{7}{8}$ Tdr., i 1840 til 8 faste Fattige $7\frac{5}{8}$ Tdr. og 11 Rdlr. i Penge, i 1855 til 11 faste Fattige $12\frac{5}{8}$ Tdr. og 161 Rdlr., og for Aaret 1867 $19\frac{1}{2}$ Tdr. og i Penge 522 Rdlr. I det sidstnævnte Aar forefandt 9 faste Fattiglemmer samt 20 Børn og desforuden 5 Familier udenfor Sognet, som nøde betydelige Understøttelser. Paaligning af Penge til Fattigvæsenet er saaledes skeet første Gang i 1840, og indtil da fik de Fattige af Penge kun saamange, som indkom i de Fattiges Tavle, og som i Reglen aarlig beløb sig til 10 til 12 Rdlr.

Før der blev bygget fast Skole i Klitlund, 1828, vare Sognets Udgifter til Skolevæsenet ganske ubetydelige, nemlig Lønningerne til de foran omtalte 4 til 5 Omgangsskolelærere, som kun androge omtrent 25 Rdlr. $\circ$: 4 til 5 Rdlr. til hver. Udgifterne hertil for 1867 bleve paalignede med 514 Rdlr., og naar de omtalte 4 nye Skolebygninger ere opførte, ville de aarlige Udgifter til Sognets Skolevæsen andrage mindst 1000 Rdlr.

De øvrige communale Udgifter til Veivæsen, Klitvæsen m. m. sees først at være paalignede 1848 med 80 Rdlr. I 1867 androge disse Udgifter 300 Rdlr. Samtlige Communes Udgifter i 1867 have saaledes været 1336 Rdlr., $19\frac{1}{2}$ Tdr. Korn af hvert Slags og omtrent 50 Læs Tørv til Skole- og Fattigvæsenet. Før Udstedelsen af Lov af

6te Juli 1867 om Landcommunernes Styrelse bleve samtlige Commuens aarlige Udgifter gjorte til Gjenstand for 3 særskilte Ligninger. Den store Stigen af Commuens Udgifter i et kort Tidsrum er en naturlig Følge af den tiltagende Befolkning, som medfører flere Fattige, og er der saaledes nu, 1868, 25 jordløse Huse i Sognet, medens der for omtrent 40 Aar siden kun fandtes 2, ligesom ogsaa det forbedrede Skolevæsen har bidraget til at forøge Sognets Udgifter.

Da Udgifterne til Fattigvæsenet saaledes ogsaa her, ligesom i de fleste andre Communer, true med at voxe Skatteyderne over Hovedet, synes der allerede at være Opfordring for de høiere commuuale Autoriteter, Amsraaderne, til at virke for Oprettelse af større Tvangsarbeidsanstalter, som fortiden synes at være det eneste Middel til at forebygge, at Udgifterne til Fattigvæsenet fremdeles skulle tiltage i saa foruroligende Grad, og at Communerne skulle vedblive, saaledes som nu ofte skeer, at maatte føde Dovenskaben.

Af de betydeligste øvrige communale Udgifter fortjene at nævnes Udgifterne til Sandflugtens Dæmpning og Vedligeholdelsen af de offentlige Biveie.

Saalænge Klitdæmpningsarbeidet efter Bestemmelserne i Forordng. af 19. Septbr. 1792 § 27 og Plc. af 6. Marts 1838 § 1 blev udført in natura af de paagjældende Klitsogne og endeel „Hjælpesogne,“ var det meget almindeligt, at Overklitfogden i Raabjerg Sogn i Compagni med Sognefogden paatog sig for Betaling at udføre „Hjælpesognenes“ Klitarbeide.

Siden Udstedelsen af Lov af 26de Marts 1852 om Sandflugtens Dæmpning har den Deel af Dæmpningsarbeidet, som Raabjerg Sogn efter § 2 maatte udrede uden Vederlag, ved den stedfundne Bortlicitering aarlig kostet Communen imellem 60 og 70 Rdlr.; men Bestemmelserne i Lov af 29. Marts 1867 om Klitternes Behandling ville utvivlsomt medføre betydelig større Udgifter. I de sidste 5 Aar har det hele offentlige Dæmpningsarbeide i Raabjerg Sogns Klitter gennemsnitlig kostet 1125 Rdlr. aarlig.

Af offentlige Biveie har Raabjerg Sogn fortiden en Strækning af $5\frac{1}{2}$ Miil. At disses Tilstand er slet, er en naturlig Følge af Egnens tørre og sandede Beskaffenhed. Paa

de fleste Strækninger, af hvilke nogle falde igjennem Flyvesand, er det umuligt at holde Veiene i farbar Stand uden ved Dækning med Lyng, af hvilket Materiale i en længere Aarrække er bleven anvendt for omtrent 50 Rdlr. aarlig. I Tidernes Løb, efterhaanden som Egnen bliver mere udtørret, vil Vedligeholdelsen af Sognets Veie blive om ikke umulig, saa dog særdeles bekostelig. Af de almindelige Veimaterialier, Leer og Gruus, findes desværre ingen i Sognet.

H. Offentlige Indretninger.

1. Raabjerg Kirke er en lav og simpel Bygning, i hvilken endnu ogsaa findes et Stykke Bindingsværk. Kirkens Indre er simpelt og uden Mærkværdigheder. Murene, med Undtagelse af det nævnte Stykke Bindingsværk samt vestre Ende og et Stykke af nordre Side, bestaae af to af meget store Muursteen opførte Skaller, som indvendig ere opfyldte med Muursteensbrokker, Rullestene og Kalk. Først i Slutningen af det 12te Aarhundrede begyndte man at forarbejde Muursteen i Danmark, og da i det hele vore Landsbykirker ere opførte i Valdemar den I, Knud den VI og Valdemar Seirs Dage, maa Raabjerg Kirke, som tilhører Rundbuestilen, være ældre end 1300, men er neppe meget ældre. Altertavlen forestiller Christi Korsfæstelse og er malet 1865. Den forrige i „Danske Atlas“ omtalte Altertavle med udskaarne Billeder fra den catholske Tid er deelt i 3 Felter. I Midten staaer Gudfader med Guldkronen, holdende den saarede Søn op til sig; i den anden Haand holder han en Kugle. Ved Siden af ham staaer den kronede Jomfru Maria med Christus-Barnet paa Armen. De 2 Sidefløie, som med Hængsler ere forenede med det midterste Felt, forestille endeel, ligeledes udskaarne Bibelstykker. Beretningen i „Danske Atlas“ om, at denne Altertavle, som henstaaer paa Kirkeloftet, skulde være overtrukket med Kobber, er feilagtig. Døbefonten er af Granit; paa Fadet er ingen Indskrift. Paa den øverste Stol i nordre Side staaer 1613. Klokken har ingen Inscription. Hvorvidt Kirken har været flyttet for Sandflugt, kan ikke afgjøres; men at Sandflugten, da den blev bygget, allerede havde begyndt sine Ødelæggelser paa Sognets Vestkyst, er meget sandsynligt, da Kirken ellers maatte være bleven bygget længere mod Nord, da, som foran viist, Alt, hvad der af Raabjerg Sogn ligger sønden for

Mølleklitten, indtil 9de Mai 1555 har hørt til Tversted Kirke. — En gammel troværdig, nu afdød Mand har fortalt, at han i sine yngre Dage, medens Klitterne vare mere levende, havde et Stykke N. V. for Kirken seet umiskjendelige Spor af en Kirkegaard, og hvis dette forholder sig rigtigt, kan det med Rimelighed antages, at idetmindste et hedensk Gudehuus har staaet længere mod Nord, og at dette, saaledes som Tilfældet var i den første christelige Tid, er bleven afbenyttet som Kirke, indtil den nuværende er bleven bygget. Stedet Hovkjær i Kandestederne har rimeligviis faaet sit Navn af Egnens eller Stedets Hov, hedensk Gudehuus, som udentvivel har ligget længere mod Nord imellem de gamle ødelagte Byer Raabjerg og Skjødelund. De hedenske Gudehuse vare byggede af Træ, hvorfor der ikke i hele Norden er Spor tilbage af dem.¹⁾

Da der i 1865 blev lavet en ny Altertavle til Raabjerg Kirke, fandtes der under det gamle Alter en net tilhugget, firkantet Kampesteen, omtrent 12 Tom. lang, 7 til 8 Tom. bred og høj. I Midten af denne Steen var indhugget et firkantet Hul med Afsats foroven til et Laag, som ogsaa var tildannet af Steen. Heri stod en lille, simpelt dannet Blyæske med løst Laag, hvori der laae en Reliquie, bestaaende af et Par smaa Splinter af et Been. Stenen med Æsken staaer endnu paa Gulvet under Alteret. Mærkeligt nok er Kirkegaardsdiget i denne steenløse Egn opført af Kampestene.

Kongen solgte Kirken og jus vocandi d. 5te Juni 1758 for 681 Rdlr. til Eieren af Bøgsted, som igjen d. 11te Mai 1811 solgte den til sin forhenværende Godsforvalter, Christen Jacobsen af Slynge, efter hvem dennes Svigersønner, Kirkens nuværende Eiere, Brødrene Peder Jensen Gaardboe af Slynge og Mads Jensen Gaardboe af Søndergaardboe, arvede den 1835. Kongen solgte Kirken paa den Betingelse, at Renterne, 4 pro Cento pro anno, af Kjøbesummen skulde tilfalde Præsteembedet, hvortil den aarlig svares af Kirkens Eier. Den aarlige Kirketiende ifølge Tiendeforening af 12te Mai 1814 og 22de Juli 1818, i 1867 berigtiget efter Lov af

¹⁾ Om de hedenske Gudehuses Indretning haves en interessant Oplysning i Dr. phil. O. Nielsens „Hist. Efterretn. om Vester Horne Herred, Aal Sogn“, danske Saml. I og II B.

23de Januar 1862, er $31\frac{5}{8}$ Tdr. Rug, $30\frac{5}{32}$ Tdr. Byg og $21\frac{31}{32}$ Tdr. Havre. Hver af de to andre Tiender, Præstetiend og Kongetienden ere omtrent af samme Størrelse som Kirketienden, og er Præsteembedet perpetueret med Kongetienden.

2. Klitlund Skole ligger i Klitlund omtrent $\frac{1}{8}$ Miil Nord for Aalbek By, hvis Børn ogsaa søge dertil. Indtægterne til dette Embede, med hvilket Kirkesangerembedet er forenet, ere 6 Tdr. Rug og 12 Tdr. Byg efter Capitelstaxt, Offer og Accidentser omtrent 30 Rdlr., Skolepenge omtrent 30 Rdlr., Kirkesangerløn og for Kirkens Reengjørelse 20 Rdlr. Til Embedet hører en Eng i Troldkjær, hvorpaa aarlig avles 8 til 10 Læs Hø, som besørages bjerget af Communen.

Paa Embedets Jordlod kan holdes 2 Køer og 6 Faar. Dette Embede blev oprettet og Skolebygningen opført 1828. Indtil da var der kun Omgangsskolehold i Aalbek og Klitlund, og Kirkesangeren boede i en saakaldet Degnebolig lidt Øst for Præstegaarden. Ved Oprettelsen af Klitlund Skole solgte Communen den til Degneboligen hørende Jordlod, som nu er tillagt Gaarden Troldborg.

3. Rannerød Skole er opført i Sommeren 1868. Det efter Skoleplanen bestaaende Fællesskab med Skagens Landsogn om denne Skole blev, i Henhold til Bestemmelserne i Lov af 6te Juli 1867, bevaret, og skal Skagens Landsogn aarlig udrede $\frac{1}{12}$ af samtlige Udgifter til Raabjerg Sogns Skolevæsen. En Lærer, hvis Løn i de sidste 2 Aar har været 120 Rdlr., underviser i denne og

4. Bunkens Skole, hvor en Skolestue ad interim er leiet; men der vil ogsaa her ifølge ministeriel Resolution blive opført en ny Skolebygning inden 1876.

5. Hvidemose Skole. Ogsaa her skal opføres ny Skolebygning inden 1876.

6. Uggerhall Skole, opført i Sommeren 1868, har fælles Lærer med Hvidemose Skole.

I Skiveren og Raabjerg have Beboerne for egen Regning i Sommeren 1867 opført en ny grundmuret Skolebygning, og er det af Amdtsraadet bestemt, at det hidtil bestaaende Fællesskab med Hensyn til Skolevæsen imellem disse Steder og Horsnab i Tversted Sogn skal bevares indtil videre, imod at Raabjerg Commune aarlig betaler 23 Rdlr. til Tversted. Ligeledes skal Fællesskabet i Skolevæ-

sen imellem Knasborg i Raabjerg Sogn og Napstjert i Elling Sogn bevarer, imod at Raabjerg Sogn aarlig udreder $\frac{1}{107}$ af Elling Communes Skoleudgifter.

7. Et grundmuret Fattighuus i Klitlund tæt ved Frederikshavns-Skagens Landevei.

8. Redningsstationen „Kandestederne“ paa Vestkysten, oprettet 1852, er forsynet med synkefrit Fartøi og Raketapparat. Denne Stations Baadhuus stod i omtrent 10 Aar i det saakaldte Høgenhav „Hvarre“ eller Rende; men da Opkjørselen dertil med hvert Aar blev vanskeligere, blev det flyttet længere mod Vest, hvor det nu staaer i Nærheden af Havet tæt ved Østsiden af Kanderenden.

9. Redningsstationen Aalbek paa Østkysten, oprettet 1861, er ligeledes forsynet med synkefrit Fartøi og Raketapparat. Baadhuset staaer øst for den nordlige Deel af Aalbek By.

I. Præster.

Før Reformationen.

Hr. Broder Johannes var her 1330. Om denne Præst haves følgende Oplysning. Imod Biskop Tyge i Børlum, der 1327 eller 1328 havde tiltraadt Bispestolen, udstedte Kong Christopher II 22de September 1330 et heftigt Klageskrift, der viser, at han har sluttet sig til Kongens Fjender. Deri forekommer: „Johannes, Præst i Robyærgh (som her nævnes første Gang), har klaget for Kongen, at Tyge, iført sin Bispedragt, havde, da han holdt Sommer-Landemode, skilt ham ved hans Embede og alle hans Eiendele, uden at han var anklaget eller overbeviist om noget, undtagen at han ei vilde forlade sit Kald og overlade det til Tyges Broder; han fik heller ikke sit Kald igjen, førend han havde betalt Bispem 200 Mk. Penninge.“¹⁾

Efter Reformationen.

1. Johannes — Hans? — eller Jens. Var her 1553, da Biskoppen Ole Chrysostomus visiterede og befandt, at hans Bibliothek beløb sig til kun 4 Bind. — 2. Niels Clemensen. — 3. Peder Madsen. — 4. Hans Pedersen Hvid. Underskrev som Sognepræst 1568, død 1578. — 5. Laurits Pedersen Muus. Underskrev som Sognepræst 1599. — 6.

¹⁾ Suhns Danmarks Hist. XII. 210.

Oluf. — 7. Claus Nielsen eller Clausen. 1608 † 1658. — 8. Mads Jensen. 1658, † 1667. Gift med Kirsten Clausdatter. — 9. Palle Madsen. 1667—1675, Søn af Mads Mogens, Sognepræst i Tversted, og Ellen Pallesdatter. Havde 1673 en Sag for Landemodet mod Formandens Enke Kirsten Clausdatter angaaende en Contract, han Aaret før havde indgaaet med hende, som han ansaae for stræng og ham for nær til at holdes. Da Enkens Tjenestefolk beviste ham Modvillie og Fortræd mod Contracten, formeente han samme forbrudt og sig fri for videre Pension til Enken. Paa hendes Vegne mødte Capellanen i Skagen, Hr. Gert Sørensen, som oplyste Retten om, hvad Hr. Palle var for en Person. Landemodets Dom blev da saaledes: „Saasom i Sagen Hr. Palle Madsen mod Kirsten Clausdatter forefalde adskillige Tvistigheder og Irringer, som er af stor Conseqvense baade ved Præstens uskikkelige Levnet og de store Beskyldninger mod ham, saa og Contractens Stridighed mod Hs. kgl. Majestæts naadigste Forordning, saa er da saaledes for Retten afsagt, 1. Angaaende Hr. Palle Madsens Slagsmaal og uskikkelige Forhold, da er han med mange og skarpe Ord sat til Rette derfor, og efterat han havde lovet og tilsagt Bod og Forbedring, er han tilkjendt at give til Hs. Velærværdighed Biskoppen en Forpligt, at han under sit Kalds og Embeds Fortabelse skal herefter føre et bedre og skikkeligere Levnet uden al Forargelse i alle Maader. 2. Anlangende den Beskyldning, som Peder Hansen i Raabjerg Præstegaard i mange Vidners Paahør haver graveret ham med, at han er en Tyv og Morder, da skal han ved Lov og Ret læggeslig skammelig Vanrygte fra sig som stridende mod hans Embeds Hellighed. 3. Belangende Contracten, da, som den ikke er afrettet efter Hs. Kgl. Majestæts naadigste Ordre om deslige Contracter af Dato 28de Septbr. 1670, er den annulleret og derimod sluttet, at en Provst og to Præster i Nabolaget strax skal beordres at mægle Parterne imellem, saa at Enken efter Kaldets Leilighed faaer en forsvarlig Genant og ingen af dem paa begge Sider nogen Uret vederfares.“¹⁾ Hr. Palle opsagde sit Kald her 1675 og blev 12te Octbr. 1678 Sognepræst i Aggersborg i Ø. Hanherred, hvor han døde 1703. Ogsaa der havde han Strid med Formanden Henrik

¹⁾ Landemodes-Protokollen.

Kampmanns Enke Sophie Jensdatter Bloch, der indstævnedes ham ved Landemodet 30 April 1679 angaaende Pension af Kaldet. Ved Foraars Landemodet 1693 fik Provsten Befaling til at have Indseende med Hr. Palle og give tilkjende, om han endnu befandtes mod sin sidste Forpligt og Løfte her i Aalborg at befatte sig med den suspecte Cuur hos de urolige og efter Folks Tanker besatte Mennesker, saasom der paany siden var hørt Rygte derom.¹⁾ „Efter Visitatsen 1695 talte Biskoppen i Eenrum med Hr. Palle og foreholdt ham alvorligen det Spargement, som gaaer iblandt Alle om den suspecte Cuur, hvilken han sub specie sanctitatis med de Syge bruger o. s. v. Hr. Palle gjorde nok for de ham tillagte Vildfarelser store excuses, dog gav hans synderlige Ord og særdeles hans sælsomme Physiognomi Biskoppen passelige (o: maadelige) Tanker om ham. „Gud maa være Dommeren.“²⁾ „Ved Visitatsen den 17de Juni 1701 gjorde Hr. Palle en besynderlig og umærksom Prædiken over den forlorne Søns Historie. Efter Børnevisitatsen foreholdt Biskoppen Hr. Palle, at som hans Alderdoms Skrøbeligheder i adskillige Maader tog Overhaand og han ikke syntes sit Embede til Menighedens Opbyggelse beqvemmeligen at kunne betjene, maatte han være betænkt paa sig en Comminstrum at antage; hvortil han syntes noget uvillig.“³⁾ I L. Axelsons Dagbog, udgivet af J. Becher, hedder det S. 166: „I Januar Maaned 1703 døde Hr. Palle i Aggersborg, en gammel Mand, som i sin Tid havde gjort sig navnkundig med adskillige Sygdommes Kurering. Hans Profession optog siden Hr. Lorents i Almind.“

10. Enevold Lauritsen. 1675—1713. Født 7de Januar 1644 i Sindal Præstegaard, hvor Faderen Laurits Lauritsen var Sognepræst. Moderen heed Marie Dinesdatter. Blev underviist hjemme til sit 12 Aar. Efter Faderens Død blev han af Stedfaderen Harald Paulsen, Sgpr. *ibid.*, sendt til Aalborg Skole under Rector Mag. Chr. Mortensen og af ham dimitteret 1665. Tog 1667 theol. Attestats med illum og prædikede for Dimis. I Attesten for hans Dimisprædiken formaner han til at tæmme lidt sin af Naturen hurtig lø-

1) Landemodes-Protokollen.

2) Bircherods Dagbøger S. 306.

3) Smstds. S. 389.

bende Tunge. Han tog hjem til Forældrene og var derefter Huuslærer i Elling hos Præsten C. J. Snedsted og siden hos Præsten K. M. Borchhorst i Tornby indtil 1675, da han af Kongen blev kaldet til Sognepræst i Raabjerg og blev ordineret 7de April. I Bispearchivet findes et Tingsvidne, som han lod optage om Præstegaardens slette Tilstand. I Bircherods Dagbøger 1697 under 11te—21de Mai findes: „Sognepræsten i Raabjerg Hr. E. Lauritsen besværede sig høiligen for mig, at han, formedelst den skadelige Sandflugt, som jo mere og mere fordærver Sognet, ingenlunde kan svare til den sædvanlige Afgift af Kirketienden, som til hans Sogn er perpetueret.“¹⁾ Han var gift med Birgitte Rasmusdatter, Datter af Proprietair Rasmus Jørgensen i Dahl i Tolne Sogn, og døde her 1713 og blev begravet under Præstegaardens Stol i Choret. Den i „Danske Atlas“ omtalte Liigsteen over ham er borttaget.

11. Niels Jørgensen Mygind. 1713—1751. Fød 1675 i Mygind i Holevad Sogn i Fyen. Kom, 11 Aar gammel, i Huset hos Sgpr. i Sandager Mag. Joh. Hvalsøe og 1½ Aar efter i Assens lat. Skole, hvorfra han blev dimitteret 1692. Conditionerede derefter og tog 15de Nov. 1694 theol. Attestats med illum og prædikede 28de i s. M. for Dinis. Blev 1705 person. Capel. for Vraa, Emb og Serritslev og 1713 Sognepræst her i Raabjerg og resignerede 1751. Var gift med Karen Pedersdatter Schytte. Om denne Præstekone, som gik og endnu gaaer under Benævnelsen Kaai Raabjerg, fortælle gamle Folk, hvis Forældre have kjendt hende, at hun var en meget dygtig og virksom Kone, som flere Gange reiste til Kjøbenhavn for at tale med Kongen om Sognets Anliggender, navnlig om Afslag i Skatterne formedelst den Ødelæggelse, Sandflugten foraarsagede paa Sognets Jorder. Præstegaarden havde dengang Studebesætning, og Præstekonen førte selv Tilsyn med Studene, som bleve græssede i den saakaldte Studliklit, som har faaet Navn af Kaai Raabjergs Stude. Hun var en Art Dyrlæge og eftersaae selv Klovene paa Studene, naar de feilede noget, ligesom hun i det hele taget forestod Præstegaardens Drift og tildeels ogsaa røgtede Præsteembedet for sin sløve og dovne Mand; der fortælles saaledes, at hun kjørte omkring i Sognet for

¹⁾ Jvfr. Præsteindberetning fra 1689.

at døbe Børn i Husene og berette gamle og syge Folk. Hun var selv Kudsk, og da hendes ene Hest var meget doven, yttrede hun ofte: „ja, de æ no saaent æ Spøgels lisom vo Faaer.“ Hun gav dog altid den raske Hest af Pidsken, „thi“, sagde hun, „den villige tager saa alligevel nok den dovne med sig.“ Hendes Mand skulde have været en stor Cujon, som blev meget ængstelig, hvergang Karen til Vintren lod sine velpleiede Stude drive hjem i Gaarden.

12. Frants Thestrup Michael Mygind, 1751—1777, Søn af Formanden, født 16de Decbr. 1718 i Raabjerg. Gik først i Hjørring, siden i Aalborg Latinskole, hvorfra han deponerede 1743. Tog Exam. filosof. med Laud 1744 og theol. Attest. 1745 med N. C. For Dimis-Prædiken N. C. Drog derpaa hjem og hjalp Faderen i Embedet, indtil han 13de Juni 1749 blev kaldet til P. C. og ordineret 12te Decbr. s. A. Blev 29de October 1751 Sognepræst her, efterat Faderen havde resigneret, imod at han og hans Kone erholdt fornødent Ophold og Pleie i deres Alderdom. Han døde 9de Decbr. 1776. Var gift med Ane Svendsdatter Todberg † 2den April 1797.

13. Frants Matthias Thestrup Hopp, 1777—1784, fød 1734 i Aalborg, Søn af Consistorialraad Rector Thomas H. ibid. † 1742. Mod. Mette Munchart † 1743. Hans Farbroder, Cancelliassessor Jens Jørg. Hopp til Irup i Thy, tog ham i Huset efter Forældrenes Død og satte ham derpaa hos Pr. P. Winther i Haring, der dimitterede ham 1757. Tog derpaa Ex. philos. med Laud og 1759 theol. Attest. med N. C. Præd. samme Aar for Dimis. h. ill. Øvede sig derefter flittig i at prædike og blev 1762 af Pr. J. Vogelius i Bjergby antaget til P. C. med Succession; men da Kaldsbrevet var inde til kgl. Confirmation, døde V. Han blev derefter kaldet til res. C. i Hjørring og ord. 6te April 1763. Blev 26de Febr. 1777 kaldet til Præst her i Raabjerg, 8de Octbr. 1784 til Ræhr, Hansted og Vixø i Thy og 5te Septbr. 1794 til Sennels ibid. Entl. 9de Septbr. 1803 i Naade med 120 Rdlr. aarl. Pension. Gift 1. 1764 med Marie Cathrine Falch i Skygum † 1765, 27 A. gl. — 2. 11te Septbr. 1765 med Birgitte Cathrine Trap, Datter af Raadmand L. H. Trap i Aalborg.

14. Jens Friedenreich Bisted, 1784—1786, født 1740, Søn af Pr. Søren B. til Levring og Hørup i Aarhus St.

Mod. Marthe Cathrine Mørch. Dim. fra Aalborg Skole 1762 af Rector Hemmer. Tog 1765 Ex. phil. med h. ill. og 1766 theol. Att. med N. C. Blev derpaa Skoleholder i Valdby i Sjælland og 8de Octbr. 1784 kaldet til Sognepræst i Raabjerg, ord. 17de Novbr. s. A. † 18de Aug. 1786. Gift med Ane Elisabeth Raage, † 1823, 76 Aar gl.

15. Daniel Hopp, 1786—1787, født 19de Novbr. 1754 i Aalborg, Søn af Mathias Madsen, Mod. Mette Lauritsdatter, Borgerfolk ibid. Efter Forældrenes Død blev han antaget som Barn af hans Bedstefader Daniel *Hopp*, Borger ibid., efter hvem han var opkaldt. Dimitt. 1775 fra Aalborg Latinskole af Rector Thestrup. Absolv. theol. Attest. 13de Febr. 1780 med *haud contem.* Fik h. ill. for Dim. Prædk. Blev 1ste October 1782 P. C. f. Øls, Hørby og Dostrup i Viborg St. og ord. 18de Decbr. s. A. af Biskop Tetens i Viborg. Blev 23de Juli 1784 P. C. f. Torslev og Lendum i Aalb. St. og 27de Octbr. 1786 Sognepræst i Raabjerg. 1787 Sgpr. f. Hvorum og Snæbum i Aarhus St. 1820 entl. i N. med Pension † 1ste Septbr. 1821 i Hersom Sogn. Gift 1787 med Ane Praëm, f. 1ste Febr. 1757 † 2den Aug. 1835 paa Hersomgaard.

16. Christian Vilhelm Brinck, 1787—1790, født 24de Decbr. 1756 paa Lolland, hvor Fad., Niels B., var Forvalter paa Grev Reventlows Gaarde Lungholm, Pederstrup og Skjelstoft. Mod. Marg. Cathrine Hallager. Priv. dimit. 1779 med h. ill., Ex. filosof. 1780 h. ill., theol. Attest. 1782 N. C. Dim. Præd. s. A. laud. 14de Decbr. 1787 Sognepræst i Raabjerg og ord. 30te Ap. 1788. 1790 Sgpr. p. Aggersø og Omø i Sjæll. St. † 1801.

17. Hans Adolph Wind, 1790—1810, født 26de Febr. 1762 i Brøns i Ribe St., hvor Fad. Matthias W. var Sgpr. Mod. Magr. Hedvig Brorson. Dimitteredes 1782 fra Ribe Skole med h. ill. Fik h. ill. til Ex. philos. og N. C. til theologisk Attest. 1786. Blev i Aug. 1788 ord. til Feltpræst i den norske Armee. 12te Marts 1790 Sognepræst for Raabjerg og forundt 500 Rdlr. af Kongens Kasse til Hjælp til Opbyggelse af den aldeles ubeboelige Præstegaard. Blev 5te Mai 1810 Sgpr. for Spandet i Ribe St., hvor han døde 1832. Gift 19de Juli 1790 med Mad. Sara Cathrine Lyder fra Kjøbenhavn. Af de mange Fortællinger, der ere Forfatteren meddeelte af flere saavel allerede døde som endnu levende

Raabjergere om denne i flere Henseender høist originale Præst, skal meddeles følgende.

Hr. Wind forstod at indbilde Raabjergerne, at han nøiagtigt kunde vide Alt, hvad der passerede i Sognet, visselig intet Tegn paa Dumhed hos Præsten, som ogsaa selv fortalte, at han havde gaaet i den „sorte Skole“, i hvilken man paa den Tid skulde kunne lære en heel Deel Hexekunster og tillige en Art Alvidenhed indenfor visse Grændser, og fortalte han videre, at han, da han tilligemed flere andre skulde tage sin Examen i Skolen, nær var bleven et Offer for den Onde, som under Examinationen flere Gange i Skikkelse af en sort Hane viste sig paa Skolens Bord, hvorfra Mesteren i Skolen dog til Nød kunde jage ham. Hr Wind var nemlig den mindste og svageste af Candidaterne, som efter endt Examen løb omkap ud af den sorte Skole, og blev saaledes den sidste, som efter gammel Vedtægt skulde tilhøre Fanden; men da denne vilde sætte sig i Besiddelse af ham, løste han i al Hast sit venstre Strømpebaand, som han tilkastede Fanden, der tilstod ham Frihed, indtil han havde anskaffet sig et andet Strømpebaand, hvilket han imidlertid aldrig gjorde, og saaledes undgik han at komme i Fandens Vold.

Hr. Wind var i flere Retninger en Særling. Saaledes maatte ingen af de Huusdyr, som fødtes i Præstegaarden aflives, hvilket ogsaa gjaldt Hunde og Katte, af hvilke Dyr Gaarden tilsidst var næsten overfyldt. Der var naturligviis i en saa talrig Hundesamling ogsaa nogle sorte, hvilke om Helligdagene af Aalbekkerne, naar de kom i Kirke, betragtedes med begjærlige Blikke, fordi Skindet afgiver et ypperligt Peltsværk til en Slags runde Fiskerhuer, kaldet „æ Trindfoer“. Var en af Fiskerne saa uforsigtig, hvilket undertiden hændte, naar der saaes „i rigti pæn sot Hui“ (Hund), af Præsten at forlange sig et saadant forsultet Dyr overladt for Betaling, blev „Faaer“ saa bister, at han udskjældte ham for en Barbar og ufølsom Dyrplager, og efterat Præsten var bleven bekjendt med den „barbariske Uskik“ at aflive sorte Hunde for at faae Skindet til Huer, betragtede han ved enhver Leilighed nøie og mistroisk Fiskernes Hovedbedækning. De større Huusdyrs Mangfoldighed nødte hvert Aar Præsten til af Mangel paa Foder midt om Vinteren at slaae dem løse i Klitterne, hvis mange Ræve levede

godt af de Køer og Faar, som kreperede af Sult og Kulde. Naar et Huusdyr, især Hunde og Katte, hvilke særlig vare Gjenstand for Præstens Forkjærlighed, døde, blev det indsvøbt i Linned og ordentlig begravet under „Faalers“ personlige Tilsyn.

Forresten bleve nok mange af Hr. Winds sorte Hunde bortsnappede, og det var maaskee ikke uden Grund, at han saae skjævt til Fiskernes runde Huer. Naar Biskoppen kom til Præstegaarden, maatte den nærboende Degn sørge for, at alle Hundene omhyggeligt bleve indespærrede under hans Ophold der; men Degnen, som var en Skjelm, havde en Gang faaet det indrettet saaledes, at hele Præstens Hundeflok blev løsladt i samme Øieblik, som Biskoppen kjørte bort. Bispen, som med Forfærdelse saa uventet saae sin Vogn omringet af Hundesværmen, skal ikke senere, medens Wind var Præst i Raabjerg, have ladet sig see der.

Wind skal dog have været en god og utrættelig Prædikant, og naar Dagene vare korte, vedblev han ofte at prædike ved Lys til langt ud paa Aftenen.

Med Konen levede han ikke godt sammen, og hans Opførsel mod hende skal i flere Henseender have været saa slet og forargelig, at hun efter faa Aars Forløb saae sig nødsaget til at forlade ham og reise tilbage til sin Fødeby Kjøbenhavn, hvor hun kort Tid efter afivede sig selv. En endnulevende, over 80 Aar gammel Kone i Elling Sogn, som havde tjent Fru Wind i Raabjerg og var fulgt med hende til Kjøbenhavn, har fortalt Forfatteren, at denne ulykkelige, men brave Præstekone elskede sin Mand lidenskabeligt, og at hendes Længsel efter ham bragte hende til Fortvivlelse.

Siden Konen forlod Wind, havde han til Huusholderske en Pige ved Navn Maren „Pi'ster“, som havde tjent i Præstegaarden, medens Konen var der, og til hende skal han have staaet i et temmelig intimt Forhold. Denne Maren Pi'ster var ikke nær saa klog som Præsten og havde navnlig en daarlig Hukommelse. Saaledes vidste hun aldrig nogen Besked om, hvem der var Fader til de flere uægte Børn, hun fødte i Præstegaarden; men Sognefolkene og især Præstens øvrige Tjenestefolk vare overbeviste om, at Hr. Wind vidste god Besked derom, og det var jo naturligt, da han kunde vide Alt, hvad der passerede i Sognet. Maren Pi'ster og hendes Børn reiste med Hr. Wind til Spandet.

Om han blev gift anden Gang, vides ikke. I Præstembedets Liber daticus findes anført: „Cancelliskrivelse til Hr. Biskoppen, at Sognepræsten Hr. Winds Ansøgning om Tilladelse til at indgaae Ægteskab imod Lovens Forbud skal blive Hs. Majestæt allerunderdanigst foredraget, naar han kan vorde forflyttet til et andet Sted. Dateret 29de April 1809.“¹⁾

18. Jens Faber Lihme, 1810—1820, født i Kjøbenhavn 1777, Søn af Skibscapt. Christian L. og Mod. Ane Krummelin. Efter Faderens Død 1783 blev han underviist af en Slægtning, Præsten Jørgen Holst i Veiby paa Sjælland, der senere satte ham i Frederiksborg Skole, hvorfra han blev dimitteret 1795 med h. ill. Tog Exam. phil. med h. ill. og theol. Attest. 14de Juli 1800 med h. ill. Opholdt sig derpaa i 4 Aar hos fornævnte Past. Holst og øvede sig i geistlige Forretninger. Blev 1804 Skolel. og Kirkesanger i Castrup og 12te Octbr. 1810 Sognepræst i Raabjerg. 7de April 1820 forflyttet til Linaae og Dallerup i Aarhus St. † 1830.

For at bøde lidt paa Embedets ringe Indtægter drev Hr. Lihme en ikke ubetydelig Høkerhandel, hvilken Forretning, som rimeligt er, ofte skal være kommen i Collision med hans præstelige Virksomhed. Saaledes fortæller en gammel Fisker, at da han engang fandt Anledning til at tilkjendegive den geistlige Høker, at det var en daarlig Skraatobak, han havde til Salg, svarede han ganske roligt: „Ja seer Han, da jeg nu er bleven bedraget med den daarlige Tobak, er jeg nødsaget til igjen at søge at blive af med den“, hvortil Fiskeren ganske naivt svarede: „Ja ja, to de æ da rimmele nok, faa Faaer ka sku da heller int brug aalt de vahg Tobak siel“.

19. Matthias Matthiassen, 1820—1847, født i Middelfart i November 1773. Faderen Søren M. Kjøbmd. ibid. Kom efter nogen privat Underviisning i Odense Skole og blev dimitt. 1794 med Laud. Tog Aaret efter Ex. phil. med

1) Fra Spandet berettes, at der ikke var noget godt ved hans første Kone der, maaske den ovenfor omtalte Husholderske fra Raabjerg; siden blev han gift med en Præstedatter fra Brøns. Forøvrigt skal han have været forfalden til Drik, men dog paa Grund af sin Godmodighed afholdt af Menigheden og anset for en retskaffen Mand.

Laud. egr. og 1ste Mai 1799 theol. Attest. med h. ill. Var en Tid Lærer for Howitzerne og dernæst i 17 Aar, 1803—20, Huuslærer hos Proprietair Bergh paa Steensbek og Kjærsgaard. Aflagde 1820 homilit. og catechet. Prøve med Laud. Blev 15de Septbr. 1820 Sognepræst i Raabjerg og ord. 21de Febr. 1821. † 16de Marts 1847 ugift.

I „Danmarks Geistlighed“ af F. Barfod I, 205 er anført om Hr. Matthiassen: „Levede bestandig ugift, men den Frue, i hvis Huus han havde været Lærer, og som nu var skilt fra Manden, for hvem det var gaaet tilbage, tog han i Huset til sig, og hendes to yngste Døttre adopterede han“. Da Hr. Mathiassens Personalhistorie er lige saa mærkværdig i culturhistorisk Henseende som hans to Formænds, bør den lidt nærmere belyses. Medens han var Lærer paa Kjærsgaard, drev han Heste- og Studehandel og var i det Hele taget meget verdslig sindet; men desuagtet forstod han mesterligt, næsten for hele sin Embedstid, at hævde sin Værdighed som Præst med en Art kongelig Anseelse, og naar en af Sognebeboerne ønskede at komme i Tale med ham, maatte han iføre sig sine bedste Klæder og allernyeste „Trindføer“. Ankommen til Præstegaarden turde han kun gaae ind i Folkestuen, „Borrestovn“, hvor han endda ikke uden Vanskelighed ved Hjælp af den qvindelige Nysgjerrighed kunde faa en af Pigerne i Tale, som i Almindelighed bad ham sætte sig ned og, var det en net Mand, føiede til: „Aa, væh saa guhd a ta Kaien“, en stor Trækande med Øl fandtes bestandig paa Bordet i Folkestuen. Et saadant Tilbud lade Fiskerfolk sig ikke sige to Gange; naar Sognemanden da havde taget Ølkanden fra Munden, skulde der igjen tænkes paa at faae „Faaer“ i Tale, og for at bringe Sagen et Skridt videre, spurgte han gjerne Pigen, om det ikke var muligt at komme til at tale med Jomfru Trine, hvortil Pigen almindeligt svarede: „Jo, to no skal a si ætter et“, og forsvandt i Kjøkkenet. Naar Jomfruen endelig lod sig see i Kjøkkendøren — var det „i knøv Mai“, gik hun ogsaa heelt ind i Folkestuen —, maatte der hos hende andrages om at komme „te a snahk med Faaer“; men forinden der kunde foretages videre i Sagen, udspurgte Jomfruen ham om Nyheder, og først da kunde Underhandlingerne om Audientsen indledes. Jomfruens større eller mindre Beredvillighed til at skaffe Adgang til „Faaer“ rettede sig efter

Udbyttet af Nyhederne; havde det været tilfredsstillende, gjorde hun ingen Vanskeligheder, men lovede at nu skulde han snart komme ind; i modsat Fald gaves der gjerne den tvivlsomme Besked: „Ja, vil Jens vente, skal jeg nok melde ham hos Præsten.“ Det endte dog gjerne med, at Manden fik den ønskede Samtale.

Hr. Matthiassen, som var meget pengegjerrig, havde i høi Grad ladet sig paavirke af Egnens Eienlommeligheder, navnlig Kystforholdene, med hvilke han blev meget fortrolig. Han var Forbjerger ved alle paa Sognets Kyster forefaldende Strandinger, ligesom han ogsaa modtog og uddeelte Sognets Bjergelodder, hvilken Forretning undertiden medførte sine Ubehageligheder. Det hændte nemlig nok, at enkelte af de mere klartseende Raabjergere knurrede, fordi de meente, at Udgifterne vare beregnede temmelig høit; men Præsten fandt sig deri med Taalmodighed og blev rig i Raabjerg.

Emil Boesen, personel Capellan, 1843—47, født 21de Feb. 1814 i Seest v. Kolding, hvor Faderen Ulrik Christian B. da var Sgpr. Mod. Marie Christine Schøt. Da Faderen blev forflyttet til Vordingborg, blev Sønnen, 10 Aar gl., sat i denne Byes lat. Skole, hvorfra han blev dimitteret 1832. Fik h. ill. til Exam. art., ligeledes til Exam. phil. og til theol. Attest. 25de Octbr. 1839. Drog derpaa hjem for at hjælpe Faderen, der da var Sognepr. til Eltang og Vilstrup ved Kolding og døde 1840. 6te Octb. 1843 P. C. i Raabjerg og ord. 23de Novb. s. A. Blev 14de Octb. 1847 P. C. paa eget An- og Tilsvar f. Hundstrup, Østerild og Hjardemaal i Aalb. St. 18de Mai 1854 Præst ved Straffeanstalten i Horsens, 7de Aug. 1865 ved Straffeanstalten paa Christianshavn og 5te Octb. 1868 Præst i Gyrstinge og Flinterup i Sjæll. St. Den 26de Octb. 1865 udnævnt til Ridder af Dannebrog. Gift med Karen Marie Vesenberg, D. af Kammerraad, Stiftslandinspect. V. i Aalborg.

20. Morten Fabricius Dan Hammer, 1847—1857, født 28de Marts 1808. Faderen Johannes H., Pr. t. Besser og Onsberg p. Samsø og Provst, † 1835. Dimitt. med h. ill. Fik samme Charact. til 2den Exam. og v. N. C. til theol. Attest. 15de Marts 1837. Blev 22de Marts 1837 Missionair ved Colonien Omanak i Grønland og reiste strax derp efter at have 18 April s. A. aflagt de practiske Prøver med h.

ill. Kom 1846 tilbage og blev 5te Juni 1847 Sognepræst her i Raabjerg; 28de Juni 1857 forflyttet til N. og S. Kongerslev og Komdrup i Vib. St. Gift med Cathrine Magr. Haar, f. 1808, D. af Henrik H., Pr. t. Skjødstrup i Aarhuus St.

11. Christian Peter Sundbye, 1857—1865, Faderen Landmand i Fyen. Privat dimitt. af Kragerup med Laud.; fik til theol. Attest. N. C. 1ste Mai 1843 og h. ill. 25de Jan. 1844. Blev 23de Feb. 1853 P. C. for Gamborg i Fyen, som han fra 15de Octb. s. A. bestyrede paa eget An- og Tilsvær. 9de Septb. 1857 Sognepr. i Raabjerg og 29de April 1865 for Sønderholm og Freilev og ad int. f. Nørholm og Restrup Capel i Viborg St. Gift med Mariane Høegh, Datter af Spr. H. i Gamborg.

22. Christian Lorents Ditlev Heilmann, 1865, født 1825 paa Gyldensteen i N. Sandager Sogn i Fyen, hvor Faderen var Forpagter. 1844 privat dimitt. af Mag. Ussing med h. ill. Fik h. ill. til anden Examen og til theol. Attest. h. ill. 2. 16de Juni 1852. Blev 28de Juli 1855 P. C. for Haarby i Fyen og 2den Aug. 1865 Sognepræst i Raabjerg. Gift m. Magdalene Elise Bang, Datter af Sognepræst L. P. Bang i Haarby i Fyen.

K. Oldsager.

Det var naturligt, at siden min Interesse i de senere Aar er bleven vakt for Landets indre Historie, maatte min Opmærksomhed ogsaa blive henvendt paa Egnens antiqværiske Mindesmærker og særlig paa Sognets Oldsager, og det er vist, at hvis disse betydningsfulde Fund ialmindelighed vare blevne mere paaagtede, kunde der ogsaa i Raabjerg Sogn have været samlet et ikke ubetydeligt Antal af disse Sager; thi i Løbet af neppe 2 Aar har jeg samlet over 50 Stykker forskjellige Redskaber og Vaaben, navnlig fra Steenalderen, og der haves tilforladelig Vished om, at der tidligere er bleven fundet mange Steenredskaber og Vaaben i Raabjerg Sogn, som med Undtagelse af nogle faa, der ere indsendte til det oldnordiske Museum, ere forkomme af Mangel paa Kjendskab til og Interesse for slige Sager.

I den fjerne Oldtid har det Lavland, hvoraf Raabjerg Sogn er en Deel, utvivlsomt, saaledes som er viist i min

Beskrivelse af Gaardboe Sø¹⁾, ved et dybt og paa mange Steder temmelig bredt Vand været skilt fra Høivendssyssel, og da Steenalderens Folk af Hensyn til Naturforholdene foretrak og maatte foretrække at boe paa Øer eller ialtfald ved Kysten, var det naturligt, at disse vilde, ucultiverede Mennesker, som øiensynligt have havt fast Bebyggelse i Nabosognet Mosbjerg, ogsaa ere dragne over til Raabjerg Sogn, ja ganske vist ogsaa til den nordligste Deel af samme, der, som foran er viist, dengang var en Ø, fraskilt den søndre Deel — det senere Gaardboe Birk — ved et temmelig stort, langstrakt Vand eller Sø. I hin fjerne Tid har den nordlige Deel af Sognet strakt sig længere mod Nord, hvor Havet nu er, og maa de daværende ikke ubetydelige Skove, Havet og de temmelig store Indsøer have kunnet gjøre Fyldest med Hensyn til Betingelserne for Urindvaanernes fordringsløse Existents. Især have disse Forhold været gunstige i den sidstnævnte Deel af Sognet, hvor Havet baade i Øst og Vest rigeligt kunde bidrage til et saadant Kystfolks Næring med sine Fisk, og er det ogsaa netop her, man finder umiskjendelige Spor af en fast Bebyggelse i Steenalderen. Paa en Plæne med et temmelig tykt Muldlag, dog uden Vegetation, som er bleven overfløiet af de vældige Sandmiler, omtrent $\frac{1}{4}$ Miil S. V. for Kandesterne og omtr. $\frac{1}{8}$ Miil fra Vesterhavet, findes nemlig flere store Dynger af Flintflækker. Disse Dynger, af hvilke der utvivlsomt findes flere under de Plænen omgivende høie Klitter og Sandmiler, ere ganske sikkert Levninger eller Affald fra Urfolkens Værksteder, hvor de have forfærdiget deres Redskaber og Vaaben. I og tæt ved Flintdyngerne har Forfatteren selv fundet flere meget brugte Tilhuggerstene tilligemed Stykker af bearbejdede, men mislykkede Redskaber, ligesom det ogsaa tyder paa fast Bebyggelse, at der saavel i den senere Tid som tidligere paa denne Plæne i Nærheden af de mærkværdige Dynger af Flintflækker er bleven fundet mange Levninger af Steensager, navnlig Redskaber f. Ex. Flintøxer, Smalmeisler, Vaaben o. s. v., tilligemed mange Spor af meget forraadnede Træstumper, som vist kan ansees for at være Levninger dels af Jordhytter og dels ogsaa af ubrugte Skovtræer.

---

¹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topogr. I. 423.

Skjøndt der endnu ikke paa andre Steder i Sognet er opdaget saa tydelige Spor af fast Bebyggelse fra Steenalderens Tid som paa det sidstomhandlede Sted, er det dog høist sandsynligt, at Urbeboerne ogsaa have havt fast Beboelse eller Ophold længere mod Øst i den nordlige Deel af Sognet, hvor der tidligere, medens Klitterne vare mere levende, er bleven fundet en Mængde Steensager, navnlig Vaaben, f. Ex. Landse- og Pilespidser. At de sydlige Dele af Raabjerg Sogn idetmindste have været besøgte af Steenalderens Folk for Jagtens Skyld, derom vidne de ikke faa Steensager, især Pilespidser, som ere fundne paa mange Steder, og som utvivlsomt godtgjøre, at der ved Kysterne af Gaardboe Sø i hin Tid er bleven udøvet Fuglejagt, hvilket tydeligt fremgaaer af, at der i en vis Afstand fra Søens ældgamle Bredder paa den udtørrede Søbund er bleven funden flere Pilespidser. Hvis Urbeboerne ogsaa have havt fast Ophold i den søndre Deel af Sognet, maa dette have været paa Høidedraget Øst for Gaardboe Sø, hvor der er bleven fundet mange Steenredskaber og Vaaben. Etatsraad Worsaae, som har viist mig megen Opmærksomhed og Velvillie og blandt andet ogsaa givet mig en Forklaring over Betydningen af de af mig i Raabjerg samlede Redskaber og Vaaben fra Steenalderen, har i sin sidste Skrivelse til mig blandt andet yttret: „Naar man overseer disse Sager ∴ de i Raabjerg Sogn fundne Oldsager fra Steenalderen, vil det ganske vist ikke kunne nægtes, at Pilespidserne spille en anseelig Rolle, og at de nok, idetmindste tilsyneladende, kunde støtte den Slutning, at Deres Egn fortrinsviis i Steenalderen havde været besøgt for Jagtens og Fiskeriets Skyld. Men paa den anden Side maa det ikke glemmes, at der i Steengravene i det nordligste Jylland, i Dysserne og Steenkamrene, foreligge utvivlsomme Vidnesbyrd om en fast Bebyggelse af disse Egne, ligesom jeg i det Hele taget fra andre Kjendsgjæringer paa Jyllands nordligste Kystegne maa ansee det for afgjort, at Steenalderens Folk fra den allertidligste Tid af have havt deres Sæde, ja maaskee endog eet af deres Yndlingsopholdssteder der. Baade Land og Hav frembød rigelige Midler til Underhold for et saadant jagende og fiskende Kystfolk som det, der har efterladt sig Affaldsdyngerne eller Kjøkkenmøddingerne, og jeg er ganske enig med Dem i, at man sikkert en skjøn Dag vil opdage Spor af disse ældgamle Fortids-

minder i Deres Nærhed. De har jo allerede opdaget store Samlinger af Flintflækker, sandsynligviis Levninger af en paa Stedet foregaaet Forarbeidelse af Steenredskaber, hvilket ogsaa er iagttaget paa en Deel andre Steder Nord for Limfjorden.“ Ogsaa Etatsraad Steenstrup, som i naturvidenskabeligt Øiemed har bereist Raabjerg Sogn, og med hvem jeg har corresponderet om Sognets geognostiske Forhold, har blandt andet i en af sine Skrivelser yttret, at der efter hans Mening ikke kan være den ringeste Tvivl om, at Raabjerg Sogn ikke alene har været besøgt, men ogsaa beboet i Steenalderen.

Det er naturligt, at Raabjerg Sogn ogsaa har været beboet i Broncealderen, og blandt de i Martørven fundne og bevarede Sager fra denne Culturperiode kunne nævnes nogle til det kongelige Museum for nordiske Oldsager tidligere indsendte Gjenstande, nemlig en Mængde 3" lange Broncecylindre, af hvilke hver enkelt er dannet af en tynd og smal sammenrullet Plade; i enkelte af disse Cylindre sidde endnu Levninger af Uldtraade, ved Hjælp af hvilke de have været anbragte tæt ved Siden af hinanden og saaledes dannet et Bælte; en opvunden Spiral af Broncetraad, 3 Stykker Tutuli, 2 store Bronceknapper, 1 smukt prydet Skjoldplade med en fremstaaende Spids paa Forsidens Midte, 1 smuk Fibula af Bronze og en Broncekniv, hvis Haandtag ender i et Hjul med 4 Eger¹⁾. Paa den sydlige Deel af Marken til Stedet Matr. Nr. 15 i Hvidemose blev for 3 til 4 Aar siden i et paa en Ager oplæst Hul funden 12 til 14 Urner, staaende i 3 regelmæssige Rader fra Vest til Øst, og over hvilke det var tydeligt, at der i Oldtiden havde været opført en lille, nu udjevnet Jordhøi, eller ogsaa have Potterne været nedgravede i en naturlig Høi. I Potterne, som vare meget skjøre, fandtes Noget, som lignede sort Muld, formodentlig forbrændte Menneskebeen. Af en lignende Høi er der funden Spor i Eiendommen Matr. Nr. 14 i Hvidemose. Ogsaa i den nordlige Deel af Sognet er der funden flere saavel hele Urner som ogsaa Fragmenter af saadanne.

I Engen, som hører til Stedet Matr. Nr. 6 i Sørig, blev

¹⁾ Jvfr. Antiqu. An. B. IV, 609 og 611. Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed B. III, 317.

der for nogle Aar siden, kun nogle faa Alen fra Nors Aa, hvor der i Broncealderen har været et dybt Vand, 1 Al. nede i Tørvejorden funden Stykkerne af en temmelig stor sort Potte, ved hvilken der laae nogle smaa Haandstene, sandsynligviis et Spor af den Begravelsesmaade, som Snorro omtaler i Heimskringla Ynglinga Saga Cap. 8. Da det neppe kan betvivles, at der jo ogsaa imellem denne Egns tidligste og vilde Folk maa have fundet idetmindste Smaaskjærmydler Sted, turde der vist være Sandsynlighed for, at de i Martørven fundne krigerske Attributer saavel fra Steensom Broncealderen tyde paa stedfundne Seirsoffringer, og der kan vist være grundet Haab om i en kommende Tid at opdage endnu flere og bestemtere Beviser for, at saadanne have fundet Sted.

At den oprindelig nordligste, nu tildeels bortskyllede Deel af Raabjerg Sogn har været høiere og ældre end den tilbageværende Deel af samme, er meget sandsynligt. Navnene Raabjerg og Troldbjerg tyde herpaa, og at denne Deel af Sognet, endogsaa i den sidste Halvdeel af Middelalderen har været en Ø, kan aldeles ikke betvivles, ligesom det ogsaa maa ansees for afgjort, at idetmindste denne Ø har været beboet i Steenalderen.

L. Sjeldne Ord og Talemaader.

Paa Grund af Beboernes ringe Samqvem med Fremmede bruges en Deel Ord og Talemaader, der ellers ikke ere meget kjendte i det øvrige Jylland, ligesom enkelte Ord have faaet en særegen Betydning. Da Raabjerg Sogn og Skagen have meget tilfælles med Hensyn til Sprog, er det naturligt, at der maa findes nogle af de nedenfor meddelte Ord i Olavius's Beskrivelse af Skagen p. 370—82, hvorhos bemærkes, at Betydningen af nogle af de af Olavius optagne sjeldne Ord fra Skagen, som Følge af Mangel paa practisk Kjendskab til Fiskernes Sprog, er bleven feilagtig opfattet, ligesom nogle af ham anførte Ord aldrig have været brugte i Skagen. Her meddeles kun Ord, som ikke findes i Molbechs Dialektlexikon.

Aagjanning, Brug. F. Ex. Hai ka nok faa Aagjanning te hans Peng. — *Aaisk*, huske. — *Aaling*, begjærlig efter, anvendes meest paa Kjærlighed imellem Folk, navnlig imellem Moder og Barn. F. Ex. Baaent æ saa møh aaling ætte

Muen ɔ: Moderen. — *Aarti*, morsom, løierlig. Er Skriftsprogets artig. — *Agel*, Ankel. Maa være opstaaet af en ældre Form, Akkel, der svarer til det norsk-islandske Ökkul. — *Bas*, fortrinlig. Forekommer ogsaa i andre Egne af Danmark ligesom i flere Sprog. — *Biel*, skrige. — *Daank*, overgaae, underkue, f. Ex. Hai ku int daank mæ. — *Deis*, Tørvestak. — *Demme*, stikke hurtigt, f. Ex. jage en Kniv i Noget. — *Dower*, oldn. Dagverdr, Dagmaaltid, der ellers betyder Frokost, bruges hos Nogle om Middagsmad. — *Drotte*, drenke, om Andriker og Haner. — *Duelt*, ækel eller vammel, om Mad, der er for lidt salt. Saml. dull, døsigt, træt, der bruges i enkelte andre danske og svenske Maal. — *Faalynt*, utilfreds. — *Far apaa*, reparere paa. — *Fjaalter*, Drog, Stakkel. — *Fog* 1/2 Aars Gris. — *Frynt*, Slægt. — *Gnet*, en Ubetydelighed. F. Ex. En bitte Gnet. — *Gjøn*¹⁾, tvundet eller dobbelt Uldgarn. — *Gudsmæi*, Guds Mænd, Helgene, bruges som Ed. F. Ex. De æ G. sai — sandt. — *Hink*, Sting, egentlig Hindring for Aandedrættet. — *Hjamsk*, en, et flygtigt Qvindfolk. — *Hjæhl*, Indretning til at tørre Fisk i ude. Oldn. hjall, Skur til at tørre Fisk i. — *Hotta*, næsten. F. Ex. A var hotta træt. — *Huns*, hvad. F. Ex. Huns var e do saah — sagde. — *Hæddele* — eller hæele —, saa som saa. F. Ex. De æ da noh hæele. Vel af oldn. hattr, Maade, Skik, Forhold, eller oldn. hót, en Smule. — *Jessi*, snart. — *Jywsen*, sønderjydsk yssen, i andre jydske Egne ovsen, avlelysten, om Køer. — *Klægh*, Gedeams. — *Kneih*, ælte Dei. — *Lalleker*, korte Strømper. — *Leiel*, en lang, opløben Bels. — *Lurlak*, Skjul. F. Ex. Hai ligger i Lurlak. — *Løsning*, Regel. F. Ex. De er en vis Løsning. — *Maksel*, Form, Skikkelse. — *Melder*, Mellemmad. — *Mud*. Om 8 Dav Mud, om 8 Dage. — *Mæ hærp*, knibent. F. Ex. De va mæ hærp. — *Møgen*, bevæge. — *Næl*, lille Fnatsaar. — *Ovslinger*, Østers. — *Praafekt*, storagtig eller hoven i sin Tale. Fordreielse af det franske perfect. — *Praas*, Spradebasse. F. Ex. De er i grumme P. — *Prans*, stolt. Andre Steder bruges pranse, kneise med Nakken. — *Ramliskier*, en bidsk Kjælling. — *Rustring*, slemt Veir. F. Ex. De haa vat i grumme Rustring i di Dav. — *Skóing*. F. Ex. §idde paa i tør Skóing, leve tørt eller smaat. —

1) G i Gjøn lyder som G i Gentleman.

Skøttel, stort Selskab. F. Ex. De var e grumme Skøttel. — *Slog*, et stort Mandfolk. — *Snuk*, tvinde Reb o: Tække-simer. — *Sæng*. F. Ex. Der er ien Sæng ved ham, han er upaalidelig. — *Søger*, stærk Varne. Ogsaa siges: De æ saa møh søgt ida o: lummervarmt. — *Tinninger*, Ris til Kurve. — *Trinning*, Gavtyv. — *Uskot*, slem. F. Ex. Hai æ saa møh uskot te a lyv. — *Vro*, avlelysten, om Svin.

Medens ovenstaaende Artikkel var under Trykning, har Forfatteren af to i Bispearchivet beroende gl. Bøger, i hvilke Raabjerg Kirkes Regnskaber ere førte fra 1609 til 1758, endvidere erhvervet følgende Bidrag til Sognets Historie.

At Svenskerne i 1643 som Fjender under General Torstenson maaskee ogsaa have været i Raabjerg Sogn, fremgaar muligviis af følgende Bemærkning ved Kirkeregnskabet for samme Aar. „Aff den Aarsag, at Landsens Fjende Cronenn Sueriges Kriesfolch haffde bemechtiget sig Indland och borttog Kirchernis Korn och andre Forraad huor dets fandtis, er af høi Offrighedt, betinchende Kirkens Indkomnis, Tiende och andit effterladt, saa der ingen affgift schal giffuis aff Kirchens Tiende for det Aars Affgrøde 1643.“

Indtægten af Korntiende, som tilhørte Kronen og 1658 blev Sognepræsten perpetueret mod en aarlig Afgift af 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, maa i det 17de Aarhundrede have været meget ringe, hvilket sees af følgende Bemærkning, dat. 11te Mai 1697: „Eftersom Sognepræsten Hr. Enevold Lavrsen endnu beklager sig, at hand formedelst Sandflugtens continuerlig Tiltagelse og Sognets aarlige Forringelse ingenlunde kand staa ved Kirken til sin aarlige Afgift af Korntienden at svare og er derudover til sinds sig samme Kirke-Tiende plat at frasige, da kunde vi icke denne hans Resolution bifalde, saasom meerbenefnte Kirke-Tiende er ved Kongl. Bref og Fundatz til Præstens udi Raabjerg hans Kalds Forbedring lagt og perpetueret; men hafuer derimod paa Kongl. Mayts. Allernaadigst Behag endnu — 1692 gjordes ogsaa Afslag i Afgiften — forundt hannem en Tønde

Rugs Afslag paa den aarlige Afgift og derhos bevilget, at saafremt Kirkens Beholdning og Midler icke kand formedelst dends Indkomstis Formindskelse til hendes nødvendige Reparation tilstrecke, maa hende fra en anden Kirke udi Vendsyssel, som nogen anseelig Beholdning hafver, nogen Tilskud, og Forstreckning gjøres, saavidt fornøden eragtis. Hvilket Kirke-Skriveren ved indværende Aars forestaaende Kirke-Regnskab vilde lade sig være efterrettelig.

Bartholin. J. Bircherod.

Tidligere sees Kirkens Korntiende at have været bortfæstet. „sted“, nemlig i flere Aar — fra 1610 til 1622 — til en Tolder paa Skagen ved Navn Søren Rasmussen og 1632 til Anders Lauritzøn Byfoged paa Skagen, hvilken sidste betalte i „Stedtzmaal“ 7 Rigsdaler. Kirkens Indtægt 1609 var 23 Daler 2 Mk. 2 Sk. og Udgiften 16 Daler 2 Mk.; 1660 var Indtægten 49 Daler 10 Sk. og Udgiften 34 Daler 3 Mk. 2 Sk.; 1710 Indtægt 47 Sldr. 2 Mk. 13 $\frac{1}{2}$ Sk. og Udgift 17 Sldr. 2 Mk.; 1758 Indtægt 15 Daler 4 Sk. og Udgift 8 Daler 5 Mk. 8 Sk. Af det sidstnævnte Regnskab sees, at Kirken da havde en Gjæld af 380 Daler 5 Mk. 7 Sk. til Jannerup Kirke, hvilken Gjæld var stiftet til forskjellige Tider i den første Halvdeel af det 18de Aarhundrede til Bestridelse af Kirkens Vedligeholdelse, som har været meget forsømt, hvilket erfares af, at Præsten Hans Mygind i en Bemærkning til Kirkeregnskabet for 1757 har yttret: „Desuden at lade sætte Stiver til syndre og nørrer Side, saavidt Bindings-Verket af Kirken paa den vestre Ende bestaaende af 4re Fag ej med forderligste nedfalder.“ I en lignende Bemærkning fra 1758 er anført: Siden ingen Reparation efter sidste Aars Kirke-Regnskab paa Raaberg Kirke er anvendt, alt saa formoedes Kirke Eieren med allerfororderligst at lade den reparere, med mindre eendeel af den inden en føye Tiid til Jorden nedfalder og meest er befrygte for skulde skee, naar Guds tjeniste holdes i Kirken.

Af Indtægter til Kirken nævnes i det 17de og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede Landgilde af 2 Boel, nemlig et i Raabjerg og et i Kyllsbek, Smørskyld, 3 Pund, af en Eng og Gadehuuspenge 15 Mk.

Af Kirkens Qvægtiende sees, at der idetmindste i den første Halvdeel af det 17de Aarhundrede har været holdt

Geder i Raabjerg Sogn. Af en gammel, i Forfatterens Ungdomstid endnu brugelig Børneleg, kaldet „at gjend Gjeer“, kunde med Rimelighed sluttes, at man i gamle Dage har døiet med at hytte sine Geder for Ulven.

I Kirkeregnskabet for 1718 er bemærket: „Ellers er fra Kirckernes Forsvar for de p. 59 opførte 25 Sldr. opbygged et nye Degnebolig, som staaer paa Præstegaardens Eiendom strax S. O. fra Kircken, hvilket Bolig Degnen nu beboer.“¹⁾ Samme Aar sees Kirkeengen at være aldeles ødelagt af Sand. Den ovennævnte Degnebolig med tilliggende Jordlod blev ved Klitlund Skoles Oprettelse, 1828, solgt og ligger nu under Gaarden Troldborg.

I det 17de og indtil i Midten af det 18de Aarhundrede havde Kirken en Indtægt af de saakaldte Jordefærdspenge, som betaltes med 8, 10, 12 og 16 Sk. pr. Lig, ligesom der ogsaa ved Bryllupper betaltes Penge, 8, 12 og 16 Sk. til Kirkens Lys.

Med Hensyn til hvad p. 51 i denne Beskrivelse er anført om, at Gaardbogaard har været en større Gaard, kunde det vist have fortjent at være bleven oplyst, at der omkring Gaardboe Marker, der ere Levninger af Gaardbogaards Jorder, endnu findes gamle, temmelig høie Jorddiger, som fra Gaardboe Rimme strække sig mod Nord helt op til Sovkrog Marker, hvor de have bøiet mod Vest ned til Søen. Levning af et lignende Jorddige, der ogsaa støder mod Søen, og som har dannet den sydlige Grændse for Gaardens Jorder, findes Syd for Søndergaardboe i en til Stedet Løth nu hørende Jordlod. At Gaardens østlige, nu af Sandflugt ødelagte Jorder ogsaa have været indhegnede, kan neppe betvivles.

Jeg skylder at udtale min Tak til Hr. Dr. phil. O. Nielsen i Kjøbenhavn, som under Udarbeidelsen af denne Beskrivelse har viist Forfatteren en lige saa uventet som

¹⁾ Tidligere havde Degnen boet i Stedet Matr.-Nr. 7 i Aalbæk.

velvillig og venlig Imødekommen med Hensyn til Meddelelse af nødvendige Oplysninger fra forskjellige af Hovedstadens Archiver og Bibliotheker. Ogsaa Dhrr. Professorer Etatsraad Worsaae, T. A. Becker og Etatsraad J. Steenstrup have i samme Henseende viist mig megen Velvillie og Opmærksomhed.
